EVIGHETENS HOPP

AF **D:r F. W. FARRAR.**

ÖFVERSÄTTNING. ANDRA UPPLAGAN.

»På samma gång det finnes många, som värdera mig mer än jag förtjenar och vid sitt beröm af mina predikningar och min läroframställning säga sådant, som mitt samvete förbjuder mig att taga åt mig, finnas äfven andra, som under sitt klander beskylla mig för sådana meningar, som jag vet med mig att jag aldrig hyst.»

Origenes.

STOCKHOLM FAHLCRANTZ & C:o.

STOCKHOLM IVAR HAEGGSTRÖMS BOKTRYCKERI, 1882.

Förord till den elektroniska utgåvan

Eternal hope utkom 1878 och denna svenska översättning 1881. Den andra svenska upplagan kom 1882 och den tredje 1889. Ett exemplar av andra upplagan digitaliserades i oktober 2016.

FÖRORD.

Det yttrande af Origenes, som jag å titelbladet anfört och hvari han beklagar sig öfver både vänners och fienders missuppfattning och förvrängning af hans verkliga åsigter, anger till fullo orsaken till denna boks offentliggörande. Helt oväntadt och mot min vilja har jag blifvit invecklad i en strid, i hvilken jag icke gerna skulle hafva velat deltaga utan att vara rustad med kraftigare och skarpare vapen än nu, då utmaningen så plötsligt drabbat mig, kunna stå mig till buds. Dessa predikningar voro från början icke ämnade att på detta sätt offentliggöras. Jag höll dem i den tur, enligt hvilken det tillkommer mig . att predika, och oaktadt mångas derom framstälda önskningar nekade jag att gifva dem en större offentlighet, ända till dess jag tvingats dertill af blott och bart sjelfförsvar mot de många förvrängningar af mina verkliga åsigter, som blifvit gängse bland sådana, som aldrig hört dessa predikningar, eller

uppstått på grund af ett ofullständigt och vilseledande återgifvande af deras innehåll. Om de sanningar som i dem framställas har jag aldrig hyst ringaste tvifvel, men hade jag trott mig behöfva uppträda till deras försvar, skulle jag hafva velat göra det mera fullständigt och oemotsägligt, än nu kan blifva fallet. Om jag i några biomständigheter möjligen kan hafva begått något misstag eller uttryckt mig mindre exakt, räknar jag på den opartiske läsarens — ty blott till en sådan vädjar jag — öfverseende med en författare, som midt under sina trägna göromål helt oförmodadt finner sig uppkallad att försvara sina åsigter, som utsatts för det ena anfallet efter det andra, men som i den form, hvari de ursprungligen framställdes, utan all fråga icke blott äro hållbara och tillåtliga utan ock jemväl skriftenliga, nödvändiga och sanna. Dessutom tror jag dem vara i bästa mening katolska, d. v. s. i öfverensstämmelse med den ena, allmänneliga kyrkans lära. En »åsigt» kan visserligen icke vara »katolsk» i samma mening som en trossats; men hvad jag håller före är, att min uppfattning i förevarande fråga öfverensstämmer med den i god mening katolskaFÖRORD.

teologien både före och efter reformationen, och det i en utsträckning som få. Att så verkligen är fallet, hoppas jag nu kunna visa genom att så klart och bestämdt som möjligt angifva denna min verkliga uppfattning.

Bland de oräkneliga, mer eller mindre skiftande eskatologiska. åsigter, som förefinnas och för hvilka det nu icke är möjligt att redogöra, är det egentligen — kan man säga — fyra, som skjuta upp öfver de andra och ådraga sig en större uppmärksamhet. Och de äro:

1. Universalismen, eller såsom den stundom ock nämnes Restaurationismen: åsigten om a-oxardoraoiz ~à>v xdvrwv — alltings återställelse — eller att alla menniskor slutligen skola blifva saliga.

2. Annihilationismen, eller, såsom dess anhängare föredraga att kalla den, »tron på en vilkorlig odödlighet»: åsigten, att de fördömda efter att hafva utstått sitt rättvisa straff skola tillintetgöras.

3. Läran om purgatorium — skärselden — enligt hvilken utom himmelen, de saligas boning, och utom helvetet, de fördömdas vistelseort, det finnes ett ställe, eller om man hellreIO

så vill, ett tillstånd, hvari de själar befinna sig och undergå sitt straff, hvilka äro möjliga att renas — alltså: en reningsprocess mellan döden och domen.

4. Slutligen den allmänt gängse uppfattningen. hvilken till ytterligt förfång för alla upphöjda tänkesätt om Gud och till grumlande af den salighet och frid som tron eljest förlänar — utom i sådana fall, då man sluter till ögonen för de konseqvenser som en sådan åsigt medför — hvilken, säger jag, förklarar, att i hvarje obotfärdig syndares dödsstund fälles öfver honom en oåterkallelig dom till ändlösa kropps- eller själs-marter af den mest fasansfulla och outsägliga beskaffenhet, och att vidare denna dom drabbar den utan jemförelse största delen af menniskoslägtet. Skulle detta nu icke längre vara den allmänt gängse åsigten, så vore det godt, om så många som möjligt bestämdt och uttryckligt ville bekänna det. Visst är emellertid, att det är den, som oförtäckt förkunnats och ännu förkunnas från våra flesta predikstolar.

Jag vill nu söka att i korthet yttra mig om dessa meningar i den ordning jag här angifvit dem.FÖRORD.

i. Universalismen hemtar sin styrka från tvenne håll, dels från tron på Guds oändliga kärlek, på hans nåd som varar från evighet till evighet, dels från de ganska talrika skriftställen, som utan någon inskränkning tala om en all tings återställelse och om Kristi försonings allmännelighet.

Det finnes väl ingen, som icke af allt sitt hjerta skulle önska, att denna tro vore sann. Men huru varmt man än må hysa en sådan önskan, och huru skönt det synes öfverensstämma både med Guds nåd och hans rättfärdighet, att synden sedan hon lidit sitt eget straff, skulle vika för ett botfärdigt sinnelag och så blifva förlåten; huru gerna vi än skulle vilja hysa det hoppet, att en sådan tanke låge under de stora och rika löftena om en kommande alltings återställelse, så vågar jag likväl icke tillegna mig densamma, dels derföre att Guds ord icke fullt klart och bestämdt gifver den sitt stöd, dels ock derföre att det är oss omöjligt att bestämma den grad af förhärdelse, som den alltjemt obotfärdige syndaren kan uppnå, och den kraft, hvarmed menniskans vilja kan stå emot Guds vilja och förkasta hans kärlek.IO

2. Vidare kan jag heller icke antaga teorien om en vilkorlig odödlighet. Både skicklighet och djupt allvar hafva månge förträfflige män ådagalagt för att fastställa denna åsigt såsom sann, men den synes mig dock hvila alltför uteslutande på en icke bestämdt oomtvistlig tolkning af några få bibelställen, hvilka man dessutom pressar allt för mycket efter orden, och den förkastar vidare den instinktmes-siga tron på menniskans odödlighet, som har funnits i alla tider och hos alla folk; och slutligen, sedan den befriat oss från den gräsliga tanken, som ligger i tron på ändlösa qval, så — om jag nämligen förstått den rätt — lemnar den oss helt lugnt med den icke mindre fasansfulla lösningen af evighetsgåtan, att Gud vill frälsa de fördömda från döden endast för att, sedan de lidit sitt

straff, störta dem ned i förintelsens eviga natt.

3. Likaledes är det mig omöjligt att kunna sluta mig till den romersk katolska läran om purgatorium. Om denna lära icke innehölle något annat, än hvad vi läsa härom i den Romerska katekesen, nämligen att »det finnes en reningseld, i hvilken de rättfärdiges själar renas

genom en viss tids strafiflidande, på det de må inkomma i den eviga friden, der intet orent och besmitteligt kan finna rum», och om uttrycket »eld» finge tolkas bildligt, såsom den österländska kyrkan i sin helhet och månge af den vesterländska kyrkans teologer i alla tider hafva gjort det, så kan jag för min del icke inse, att det finnes någon ting i densamma som strider mot Guds ord, på samma gång som det är alldeles visst, att den är i full öfverensstämmelse med en mycket gammal uppfattning inom kyrkan och med det ingalunda sällsynta bruket att bedja för de döde. Hade den romerska kyrkans lära om skärselden omfattat blott detta, tror jag icke att reformatorerna skulle hafva bränmärkt den såsom en res fntilis — en grundlös lära. Men nu förkastade de den helt och hållet äfven till dess grunddrag icke allenast derföre, att den gjorts alltför complicerad, blifvit i ohållbara detaljer utarbetad, och dessutom inskränkt till rent lekamliga straff, kortligen blifvit alltför systematiserad för att bestå profvet inför den heliga skrift, utan ock derföre, att den var i den allmänna föreställningen oupplösligt sammankopplad med de beklagansvärda, mycket

missbrukade lärorna om bot, aflat, öfverlopps-gerningar, köpbara själamessor och alla andra en Tetzels och en Leo X:des uppfinningar under sextonde århundradet. Min öfvertygelse är dock, att det var en olycka för kyrkan, att man vid förkastande af läran om purgatorium icke skilde den frän den gamla, vidt utbredda, förnuftiga och, jag hade så när sagdt, nödvändiga tron på ett tillstånd efter döden, i hvilket — på hvad sätt veta vi icke, vare sig medelst poena sensus eller endast poena damni ') — sådana menniskor, som icke nått sin fullkomning eller som dött i en oafgjord ställning och ännu icke voro beqväma för himmelen, skulle kunna fullborda intill Kristi dag det goda Guds verk, som här i tiden hos dem blifvit börjadt (Filipp. i, 6). Det finnes få framstående teologer, vare sig före eller efter reformationen, som icke hafva användt uttryck, hvilka, medvetet eller omedvetet, gynna en sådan åsigt som denna.

Jag kan emellertid, såsom jag förut antydt, icke på några vilkor sluta mig till den »romer-

*) Den gamla dogmatiken skiljer i läran om de fördömdes straff emellan foenæ damni och poenæ sensus; de förra äro priva/iva straff, bestående i saknandet af Guds saliga åskådande, de senare positiva qval och lidanden.

ska läran om purgatorium» i den dogmatiskt formulerade, förfalskade form, hvari den nu förefinnes och sådan den af vår kyrka blifvit förkastad. Men denna »romerska lära» får dock ingalunda förvexlas med den af månge kyrkofäder omfattade tron på ett mellantillstånd, i hvilket de själar, som i dödsstunden ännu icke äro fullkomnade och värdiga himmelens salighet och icke fast anammat den gudomliga nåden — och sådana äro väl de fleste af oss alla — ännu kunna nås och omfattas af Guds nåd. Den lärde och djupsinnige lutherske biskopen Martensen säger, efter att hafva uttalat sin tro på »ett fortsatt utvecklingens rike, i hvilket själarna skola beredas och mogna till den yttersta domen», att, »oaktadt den katolska läran om skärselden måste förkastas, emedan den är uppblandad med så många krassa och falska meningar, innehåller den likväl den sanningen, att mellantillståndet i rent andlig betydelse måste vara ett purgatorium, bestämdt till själens rening» '). Så till vida skiljer jag mig emellertid från honom, att jag anser sjelfva uttrycket »purgatorium» böra undvikas, icke der-') Den cliristlige Dogmatik, sid. 460.

före att jag är emot antagandet af de sanningar, som ordet innehåller, vi må nu hafva fått det hvarifrån som helst,

utan derför att det är oskiljaktigt förbundet med en mängd åsigter som jag alls icke kan omfatta.

4. Och nu kommer jag till den allmänt gängse, den populära uppfattningen inom vår egen kyrka.

Det är, såsom hvar och en skall finna, fullkomligt falskt, att jag i någon af de följande predikningarna — såsom man behagat utsprida — skulle hafva yttrat ens en enda tanke som närmar sig ett förnekande af den höga, allvarliga, hvarken orättfärdiga eller kärlekslösa läran om en stundande vedergällning. Sådana påståenden, som att jag skulle hafva »förnekat tillvaron af ett helvete» och »bestridt läran om evighets-straff», hvilka påståenden gjort sin rund både i England och Amerika, äro ingenting annat än okunnigt folks förvrängningar af hvad jag verkligen försökt lära.

Mellan mig och det stora flertalet af våra lärdaste prester och teologer — mellan min åsigt och den, som omfattas af våra allvarligaste och vördnadsvärdaste biskopar — är skilnaden ganska

obetydlig och förefinnes blott hvad beträffar det slags meningar, mellan hvilka differenser mer än väl kunna och få ega rum. Den kristna kyrkan såsom sådan har aldrig fördömt den åsigt jag här förkunnat; att denna icke är och aldrig har varit den numeriska majoritetens uppfattning, vet jag mer än väl, men att den öppet och än oftare i tysthet antages af ett alltjemt växande antal bland vår tids djupsinnigaste och mest bildade teologer, har jag all anledning att tro, liksom jag är fullt öfvertygad om, att den eger en framtid hos en kommande generation af vårt presterskap.

Att en förfärande vedergällning skall drabba den obotfärdige syndaren både i detta lifvet och det tillkommande, att utan helgelse ingen kan se Gud, att synden icke kan förlåtas förlän den öfvergifvits och ångrats, att den dom som fälles öfver synden är både nådig och rättfärdig — deruti instämmer jag till fullo, hvilket ock torde framgå af min följande framställning. Om detta är allt som afses med läran om helvetet — såsom det otvifvelaktigt är allt, som den allmänneliga kyrkan, ledd af Guds ord, fordrar af sina barn att tro — så antager jag

villigt och skrifver gerna under deima lara om helvetet. Men det är fyra punkter i den allmänt gängse uppfattningen, hvilka jag icke tror ega något stöd i deii heliga skrift, på samma gång de äro stridande mot förnuftet, privatmeningar snarare än trossaningar, hvilka herrens församling aldrig har dogmatiskt bekräftat och hvilka förse gudsförnekaren med hans farligaste argument och förorsaka den kristne, nämligen den tänkande kristne, hans outhärdligaste bekymmer. Det är dessa utväxter på vår troslära, och endast dessa, som jag ansett mig hafva skäl att förneka och förkasta. Dessa fyra punkter, hvilke göra den allmänt gängse åsigten ojemförligt mycket dystrare än den af romerska kyrkan, ja, till och med den af Augustinus omfattade, äro: i:mo, evighetsstraffen bestå i fysiska marter, kroppsliga lidanden, äro en sapiens ignis — förtärande eld; 2:do, de ega en ovilkorligt ändlös fortvaro för alla dem som af dem drabbats; 3:0, de komma att drabba det stora flertalet af menniskoslägtet; och 4:0, en oåterkallelig dom i dödsstunden fälles öfver alla som dö i oomvändt tillstånd. Huru förfärliga de verkligheter äro, som de, hvilka omfatta

dessa meningar, måste se in i ögonen — om de nämligen på något sätt göra allvar af sina ord — det bör vara klart för hvar och en, och jag har också längre fram med deras egna ord sökt lemna några prof härpå. Huru någon menniska med hjerta i sig, någon menniska, utrustad med den allra ringaste inbillningsförmåga, skall kunna ställa framför sin tanke alla dessa massor af döda och lefvande, som ingen räkna kan, i belysningen af sådana åsigter; huru han skall kunna förena dessa med allt hvad skriften och den inre troserfarenheten lär honom om Gud och herren Kristus; huru det är möjligt för honom att, då han går igenom gatorna i våra stora städer och ser det lif soin böljar rundtomkring, kunna hafva en enda lycklig stund i sitt lif — så fast han än må vara förvissad om sin egen personliga frälsning — det kan jag aldrig förstå. Och det är verkligen smärtsamt att tänka på, att den romersk katolska kyrkan, som håller så strängt på hvad hon anser renlärigt, så kraftigt sätter sig emot allt som har den minsta tillstymmelse till skepticism, är så omedgörlig hvad all heresi beträffar och så stolt öfver sina heliga själar, i denna punkt

hyllar en lara, mera rik på barmhertighet, mindre fattig på nåd än den moderna protestantismens vanliga uppfattning. Denna lära — om vi nämligen frånse de många oantagliga tillsatser, med hvilka hon utstyrts — ega de romerske såsom ett arf från den gamla kyrkan. Nu anklaga visserligen de, som söka fasthålla den ifrågavarande allmänt gängse uppfattningen i all dess hårdhet, andra för att ta synden allt för lätt. Men kan väl någon med skäl säga, att den romerska kyrkan tar synden lätt? Och likväl har denna kyrka åstadkommit en nästan obegränsad mildring i uppfattningen af ett ändlöst helvete.

Återställ den gamla åsigten om ett mellantillstånd ; rätta de påtagliga och ledsamma orig-tigheterna i vår bibelöfversättning; tolka vår frälsares ord enkelt, okonstladt och utan förutfattade meningar; undvik att efter bokstafven pressa alldeles uppenbart bildliga uttryck; fäst tillbörligt afseende vid de oräkneliga ställen i skriften från Genesis till Uppenbarelseboken, hvilka tala om en kärlek och en nåd och en den gudomliga långmodighetens triumf öfver den förolämpade rättfärdigheten, som äro oför-FÖROKl).

enliga med föreställningen om ett olyckligt slägte inom mensklighetens stora familj, hvilket vore oåterkalleligt dömt till ändlösa marter, en tanke, vid hvilken hjertat bäfvar och blir sjukt af fasa; lemna menniskans förnuft och samvete någon talan vid bedömmande af ett system, som synes kränka de ädlaste och heligaste känslor hon eger; tag bort från betydelsen af ordet »helvete» de godtyckliga fantasier, som menniskors okunnighet och lidelse inlagt deri; tillegna dig de kärleksrika åsigter som kyrkan alltid medgifvit, änskönt hon icke formligt antagit dem, såsom att Gehennas eld är ett figurligt uttryck, att en möjlighet af kommande rening från synd förefinnes, att de flesta menniskor kunna omsider frälsas; håll fast vid att, såsom också sjelfva ordet damnatio (fördöm-melse), hvilket är härledt från ordet damnum (förlust), redan innebär, osaligheten till sitt väsende är en förlust, vore det ock för evigt, af Guds saliga åskådande snarare än något slags fysiskt, sinligt lidande; — gör detta, och du skall hos dig få erfara en ökad troskraft, en mera brinnande kärlek och ett saligare hopp.IO

Hvad nu beträffar de betänkligheter, som hindra mig att öfversätta orden réevva, y.piaiz och uidivwc (Gehenna, krisis, aionios) med »helvete», »fördömelse» och »evig» — betänkligheter som instinktmässigt hysas af de mänge, som hafva för vana att alltid undvika dessa ord — hvila de på följande grunder: att de i vårt språk ') helt oeh hållet förlorat sin ursprungliga betydelse, att niohundranittionio af tusen uppfatta dem i en betydelse som bevisligt är obiblisk och origtig, och att de tillägga de helige författarne och vår frälsare sjelf meningar som dessa aldrig hyst, ord som de aldrig brukat. Detta är icke min privatmening utan ett obestridligt faktum, och vare sig menniskor hylla eller icke hylla läran om en oåterkallelig dom till ändlösa plågor, hvilken fälles öfver alla som dö i oförlåtna synder, är det en omständighet, som alls icke inverkar på den bevisligt rigtiga betydelsen af några grekiska ord eller förringar den obestridliga skyldigheten att rätt återgifva de samma.

Jag vet väl, att det gifves fördomar, fostrade och sammanhållna under det traditionelas jern-

*) Detta gäller äfven svenska språket.FÖRORD.

hårda spira, som äro outrotliga till och med hos de ädlaste sinnen. Man berättar om en vext (atropa mandragora), hvars rötter sträcka sig mycket djupt ned i jorden, att när någon sökt draga upp den, man trott sig förnimma liksom rop af smärta. Jag tvekar likväl icke att till opartiske läsares bedömande framlägga följande enkla, obestridliga och oförnekliga fakta.

i. Verbet »fördöma» eller dermed beslägtade ord förekomma icke en enda gång i det gamla testamentet.

Icke heller i nya testamentets grekiska finnes något uttryck som innebär en sådan betydelse.

De ord, som pläga så återgifvas, betyda helt enkelt »döma», »sakfälla», »dom» o. s. v., och om ordet »fördöma»

har kommit att innebära något mer än dessa ord — såsom obestridligen är fallet hos alle, utom hos de mest kunnige läsare — så är det en i hög grad misslyckad öfversättning, så mycket mer att beklaga, som den helt och hållet förändrar och skymmer undan den verkliga meningen af vår frälsares ord, och så mycket mer oursäktlig isynnerhet för oss med den kunskap vi ega, som, om ut-

trycket »fördömelse» användts för att återgifva alldeles samma grekiska ord på en mängd andra ställen, — hvilket dock icke är fallet — skulle det gjort dessa ställen alldeles oförståeliga och meningslösa.

2. Ordet »helvete» motsvaras i gamla testamentet af det enda ordet Scheol, hvilket betyder ingenting mer eller mindre än »den osynliga verlden» eller »verlden på andra sidan grafven», »underjorden» och äfven på flera ställen korteligen är öfversatt med »grafven».

I nya testamentet har man användt det för att återgifva tre särskilda grekiska ord, af hvilka intet innebär eller ursprungligen varit ämnadt innebära den betydelse som nu allmänt fästes vid ordet »helvete». Om nu ett ord är behäf-tadt med föreställningar, som icke med nödvändighet ligga i det i originalet förefintliga, är det en inadeqvat öfversättning; om det dessutom hos den stora allmänheten har fått en betydelse, som har ingenting gemensamt med det som skall återgifvas, så är det en rent af falsk öfversättning; om det än ytterligare med vett och vilja bibehålles, sedan det erhållit en vida mörkare mening än originalets ord och

långt dystrare än den betydelse, som det sjelft ursprungligen egt — är det då för mycket att säga, att en sådan öfversättning har en stor del läsare svårt att ursäkta.

a. Ett af dessa tre ord, som återgifvas med »helvete», förekommer blott en enda gång, nämligen i 2 Petr. 2, 4 *). Det är det grekiska Tartariis, som också bör öfversättas med »tar-taren», enligt de gamles föreställning ett underjordiskt ställe, der de ogudaktiga efter döden fingo lida straff för sina missgerningar. Detta ord kan icke återgifvas med »helvete», enär det hänvisar på ett mellantillstånd som föregår domen.

b. Ett annat är Hades, som är alldeles liktydigt med Judarnes Scheol, och betyder »den osynliga verlden», »de dödas rike», en vistelseort för både de goda och de onda (Apostl. 2, 26 2), 31 3). Det talar alldeles bestämdt emot

') »Ty hafver Gud icke skonat de englar som syndade, utan hafver dem med mörkrets kedjor nederstörtat till helvetet och öfverantvardat att förvaras till domen.»

2) »Ty du' öfvergifver icke min själ i helvetet (Melin: »dödsriket»), och tillstädjer icke, att den helige skall se förgängelsen» .

3) »Han såg det framföre åt och talade om Kristi upp-IO

den antagna betydelsen af ordet »helvete» och afser (i likhet med Tartarus i 2 Petr. 2, 4) ett själens mellantillstånd före domen ').

c. Ett tredje är Gehenna. Det är af den största vigt, att detta ord rätt uppfattas, enär det — med undantag af ett enda ställe hos Ap. Jakob 3, 6, som för öfrigt icke innehåller något som belyser ordets historiska betydelse — endast blifvit användt af vår frälsare sjelf.

ståndelse, att hans själ icke är öfvergifven i helvetet (Melin: dödsriket), icke heller hans kött hafver sett förgängelsen».

»Ordet Hades förekommer ock (Lukas' l6:de kap.) i liknelsen om den rike mannen och Lazarus. Det heter (v. 23 enligt Melins riktiga öfversättning) »Som han nu i underjorden upplyfte sina ögon» etc. Det är fördenskull så långt ifrån att denna parabel förser den vanliga uppfattningen med några giltiga grunder, att den snarare uttalar sig emot densamma, enär den tydligen afser ett mellantillstånd — såsom också Stier i sitt förträffliga arbete »Die

Worte des Wortes» medgifver — och dessutom visar, huru snart en moralisk förbättring i detta tillstånd kan verkas hos en själ, full af synd och sjelfviskhet. Neander går måhända för långt, då han säger, att det är främmande för liknelsens hela syfte att gifva oss någon ledtråd för uppfattningen af ett tillkommande lif; men uttrycket »Abrahams sköte» (v. 23) visar huru helt och hållet bildlig den är, och Stier anser, att »den rike mannens qval» (ßdaavot v. 23) afsågo att verka bättring och omvändelse. Äfven Luther, Gerlach och andre mena, att »hela samtalet försiggick i hans samvete».

I gamla testamentet är det från början blott namnet på en skön dal (Ge Hinnom) söder om Jerusalem, som längre fram i tiden vanhelgades af afgudadyrkan, särskildt genom offer åt af-guden Moloch, hvarföre ock konung Josia vid sin reformation af den judiska gudstjensten förklarade den såsom ett orent ställeT). Enligt den hebreiska traditionen blef den sedermera en stadens allmänna kloak, dit all orenlighet fördes och afliflade brottslingars och döda djurs kroppar nedkastades, hvarföre nästan ständiga eldar der underhöllos för att förstöra allt detta och rena den förskämda luften. Ordet kom så småningom häraf att i öfverflyttad bemärkelse betyda den strängaste dom som en judisk domstol kunde fälla öfver en förbrytare — hans obrända liks nedkastande i denna förbannade dal bland dess lågor och maskar, och vidare ett straff på andra sidan grafven, hvilket hos judiska folket aldrig hade betydelse af ett ändlöst straff.

Hvilken nu den rätta tolkningen af de ställen i sin helhet må vara, der detta ord före-

') i Konunga-B. 21, 7; 2 Konunga-B. 23, 10; Jer. 7. 31; 19, 10—14; Jes. 30, 33.

kommer, visst är, att dess återgifvande med »helvete» är en fullkomligt falsk och missledande öfversättning, som inlägger i det af Kristus använda uttrycket en mening, fullkomligt skild från hans åhörares uppfattning deraf, och fördenskull lika mycket främmande för den mening, hvari han kunde hafva brukat det. Och jag kan härvid icke underlåta att uttala såsom min lifligaste öfvertygelse, att om de män, som hafva att göra med granskningen af vår bibelöfversättning, bibehålla ordet »helvete» såsom en riktig tolkning af ordet »Gehenna», skola de ådraga sig ett tungt ansvar för ett förlängande af denna missuppfattning, hvilket skall bedömas långt skoningslösare af en kommande generation än af deras egen.

3. Jag kommer nu till ordet auovioc (aio-nios), som rätt återgifves med »evig» i betydelsen af evigheten tillhörande, men alldeles origtigt med »evig» i samma mening som »ändlös».

Jag säger »origtigt» af skäl som icke kunna bestridas. Om detta ord på flera ställen utan gensägelse icke betyder och icke ens kan be-

tyda »ändlös» ') — ett faktum som blott den gröfsta och ohjelpligaste okunnighet kan disputera — så kan det ju icke vara rätt att på grund af förutfattade åsigter på andra ställen lägga in denna mening i ordet. Alla lärda äro öfverens om, att på många ställen aUov. (aion, äon) icke kan betyda något annat än »en tiderymd», »en tidsålder» och alwvim; endast »omfattande en tidsålder» eller »sekulär» (i ordets klassiska betydelse), hvilket ofta är liktydigt med »obegränsad» i samma mening som »obestämd ». Många lärda, hvilkes ord hafva anspråk att vinna gehör, neka att ordet någonsin med nödvändighet måste betyda »ändlös», ehuru det utsäges om ändlösa ting. Det kan ju då icke bestridas, att man är i sin fulla rätt, då man återgifver det med »evig» i relativ mening, eller för att icke missförstås »evigheten tillhö-

*) Jfr Jes. 58, 12; Jeiem. 51, 39; 1 Mos. 9, 12; 17, 8; 48, 2; 49, 26; 3 Mos, 3, 17; 16, 34; 4 Mos. 25, 13; 5 Mos. 13, 16; 15, 17; Ilab. 3, 6; 2 Konunga-B. 5, 27; 21, 7; i Krön. 28, 4; Rom. 16, 25; 2 Tim. I, 19; Tit. I, 2. etc. etc. Det är vidare anmärkningsvärdt, att de uttryck, som angifva det godas varaktighet, äro långt kraftigare, än de som tilläggas det onda (Jes. 51, 6—8; Ps. 145, 13; Ef. 3, 21); så t. ex. förekommnr icke uttrycket »evig död» någonstädes i skriften.

rande», så att man t. ex. öfversätter nop alwwov (pyr aionion, Matt. 25, 41) med »evighetens eld» icke med »evinnerlig eld». Då skulle icke den okunnige förledas till att tro, det en lära vore uppenbarad, hvilken, om den verkligen blifvit uppenbarad — hvilket vi på goda grunder förneka — sannerligen icke skulle blifvit det genom användande af detta enda, omtvistade adjektiv eller något dermed beslägtade uttryck ').

Jag vill endast tillägga, att daßstnnv nop (asbeston pyr) »osläcklig eld» — ett uttryck som ingen menniska skulle drömt om att slafviskt taga efter bokstafven, om det förekommit i något annat sammanhang — oriktigt tolkas en »eld som aldrig skall utsläckas», och att, äfven om denna tolkning vore hållbar, den ingalunda med nödvändighet skulle innebära, att alla som ledo den eldens straff skulle för alltid af densamma behållas. Men huru otänkbar denna öfversättning i sjelfva verket är, kan icke enklare och mera afgörande bevisas än af det faktum, att vår frälsare på detta ställe i en förmildrad form citerar ett österländskt, starkt hyperbo-liskt uttryck hos Jesaias, hvilken, ehuru han till

») Se tillägg II: »Om ordet altåvtos».

och med använder ännu kraftigare ord, talar om rent jordiska och förgängliga lågor.

Och om man ur den bokstafliga tolkningen af en eller två af vår frälsares liknelser tror sig hafva rätt att framtvinga slutsatser, åt hvilka äfven en dylik tolkning af figurliga talesätt icke ger något stöd, så skulle jag vilja fråga, hvarföre man icke fäster tillbörligt afseende vid det obestridliga förhållandet, att till och med den obarmhertige gäldenären i en af dessa liknelser (Matt. 18, 23—34) antvardades bödlarne i händer, blott till dess han betalade det han var skyldig? Och nu vill jag endast tillägga några ord i afseende pä trenne yttranden af vår frälsare, som, oaktadt man måhända kan använda dem som vapen mot universalismen, likväl på det bestämdaste tala till förmon för de åsigter vi omfatta. Det ena af dessa är uttalandet om Judas (Matt. 26, 24) »det hade varit den menniskan godt (xaÅöv), om han aldrig varit född»; det andra är maningen att rädas honom, som kan förderfva både själ och kropp i Gehenna (Matt. 10, 28); det tredje angår den synd, som (enligt vår öfversättning »icke var-

*) Äfven den svenska,IO

der förlåten hvarken i denna eller i den tillkommande verlden» (Matt. 12, 32).

i. Jag kan nu icke finna annat, än att dessa ställen kraftigt understödja den gamla uppfattningen emot den nu gängse. Judas hade begått ett svårt brott, och hvilket straff än skulle komma att drabba honom i en kommande verld, kunde det väl sägas, att det hade varit honom godt (xa?/)v är oöfversättligt), om han aldrig hade varit född. Men huru oändligt mycket mildare är dock icke detta uttalande, än det man skulle hafva väntat, om den vanliga uppfattningen vore sann! Huru nära till hands ligger icke här den slutsatsen, att för alla, undantagandes dem som gjort sig skyldiga till de mest ohyggliga brott, skulle till och med ett »äoniskt straff», ett evighets straff, vara lyckligare än att aldrig hafva varit till. Och huru ytterligt försvagas icke härigenom den vanliga åsigten, att det hade varit bättre för de flesta af vårt slägte att aldrig hafva blifvit födda. Det är en i hög grad origtig förmodan, som en och annan hyser, att de, som tro på en möjlig frälsning för många bland de förlorade, härmed mena, att de slutligen skola blifva

delaktiga af den fulla saligheten. De hysa icke någon sådan åsigt. Poena damni — förlusten eller den delvisa förlusten af allt som »kunde hafva varit» — kan ju fortvara långt efter, att poena sensus upphört *). En menniskas synd kan slutligen varda förlåten, hon kan till och med erhålla ett visst slags frid och likväl kan hon, emedan syndens minne qvarstår, vara den förste att gifva rätt åt det sorgliga utslaget, att det hade varit henne bättre, om hon aldrig varit född. Ett upphörande af gnagande sam-vetsqval är icke detsamma som en fullkomlig frid, och mildrandet af ett rättvist straff är icke indentiskt med det saliga skådandet af herren. Alla de utnötta

fraser, som allt ifrån Tertulliani tid hafva talat om det omöjliga antagandet, att det slutligen icke skall blifva någon skilnad mellan en Johannes och en Judas, mellan en Isebel och en jungfru Maria, kan man saklöst lemna å sido såsom helt och hållet betydelselösa och skjutande öfver målet.

2. Det andra uttrycket i ordningen säger icke något annat, än att Gud eger en makt som vi veta, att han såsom den allsmäktige måste Se anm. sid. 8.IO

ega. Han kan förderfva själen, men det säges icke, att han skall det. Om någon deremot anser, att detta senare, nämligen att han skall förderfva själen, ligger i de anförda orden, så kan jag icke finna, nämligen om man vill vara logisk, att något annat val står öppet än att omfatta teorien om en vilkorlig odödlighet.

3. Det tredje uttrycket står endast i ett ganska tvifvelaktigt förhållande till saken i fråga. Om dcatn rätt öfversättes, såsom det nästan på alla ställen der det förekommer kan öfversättas, med »tidsålder», så säger här vår frälsare endast, att det finnes en särskild synd — och hvilken den synden egentligen är, har ännu ingen kunnat säga — som är så gräslig, att den icke kan förlåtas hvarken i denna (den judiska) eller den kommande (den kristna) äonen. Det ligger alltså ingenting i detta uttryck, som har afseende på lifvet efter döden. Men om så skulle vara, huru öfverväldigande är icke det argument som jag derigenom erhåller! All synd och hädelse skall varda menniskorna förlåten, säger vår frälsare utan någon inskränkning och utan den minsta antydan, att han härvid tänker på detta lifvet allenast — en tolkning som hansFÖRORD.

ord tvertom utesluter — all synd och hädelse skall varda menniskorna förlåten nu eller framdeles — utom en enda. »Om endast en synd är utesluten från förlåtelse i den tillkommande verlden, kunna ju andra synder icke ställas pä samma linea, och en ljusglimt af hopp genombryter då dunklet på andra sidan förlåten».

Och besinnen »vidare, huru nära detta sammanhänger med vår frälsares yttrande, att somliga skola lida föga hugg, andra mycket hugg (Luk. 12, 47—48 '). Kan någon tänkbar förklaring af dessa ord stå tillsammans med olika grader af ändlösa lidanden? Och tanken slutligen på hela arten af hans lif och lära och på skriftens undervisning, att han efter döden »gick åstad och predikade för andarne i fängelset». (1 Petr. 3, 19). Och hvad ord och uttryck beträffar, om sådana finnas, som icke synas tala i öfverensstämmelse med uppenbarelsen

') »Den tjenaren, som visste sin herres vilja, och icke beredde sig och icke gjorde efter hans vilja, han skall lida mycket hugg. Men den der icke visste, och gjorde dock det som var hugg vardt, han skall föga hugg lida; men hvar och en som mycket gifvet är, af honom skall mycket utkräfvas, och den som mycket anförtrodt är, af honom skall desto mer äskadt varda.»IO

af Guds natur i dess helhet och med hans handlande med menniskan; skola vi då fästa oss vid uppenbarelsens hela karakter, eller vid några enstaka och omtvistade bibelställen?

Och här vill jag bedja dem som mena, att skriftens ord tala afgjordt för »ändlösa marter» — helt enkelt derföre, att de förvexla skriftens verkliga utsagor med den ofullkomliga tolkningen af många ställen, hvilken dock så småningom under tidernas lopp blifvit rättad — jag vill, säger jag, bedja dem begrunda följande fakta. Deras åsigt — om de nämligen vilja allvarligt undersöka dess grunder — hvilar företrädesvis på två eller tre spridda ställen i de synoptiska evangelierna; ställen, som hufvudsakligen syfta icke på vanliga syndare i verlden, utan på fariseerna och deras lärjungar; ställen, om hvilka i de flesta fall den samvetsgranne läsaren är högeligen tveksam; ställen, hvilkas öfversättning bevisligen är felaktig; ställen, hvilkas allmänt antagna uttolkning är i högsta grad tvifvelaktig; ställen, som lärde och kompetente män på kritiska och historiska grunder fatta i en mening nästan motsatt den, hvari de vanligen fattas; ställen, så föga afgörande,FÖRORD.

att kyrkan på dem aldrig bygt någon trossats; ställen, som icke hindrat de mest skarpsinnige, de mest lärde och de mest ortodoxe af kyrkofäderna att hylla en åsigt, som man påstått — ehuru med orätt — vara mot dem stridande; ställen, som för den i dem inlagda meningen äro beroende på en hårdragen bokstafstolkning, hvars möjlighet alldeles tillintetgöres af den omständigheten, att dessa utsagor stå i uppenbar motsägelse till andra, långt talrikare, om nämligen dessa senare tolkas efter samma grundsatser; ställen slutligen, som, om de så uppfattas, beröfva evangelium dess dyrbaraste innehåll och stöta emot skriftens rika förkunnande af Kristi fullständiga återlösning och Guds faderliga förbarmande och oändliga kärlek; — ställen således, som vi ovilkorligen måste tveka att tolka i öfverensstämmelse med den allmänt gängse uppfattningen, äfven om de icke inskränktes af andra ställen, och äfven om vi icke kunde till fullo bevisa, att den vanliga tolkningen af dem är både historiskt och logiskt omöjlig.

Vända vi oss nu från de tre första evangelierna till det fjerde, hvad finna vi väl der? Icke få utsagor som förkunna hoppets evange-32

lium; icke ett enda — så mycket jag kan se — som gifver någon som helst bekräftelse åt läran om en ändlös pina.

Och hvad de tre förnämste apostlarnes bref beträffar, månne man i dem påträffar den vanliga åsigten? Vi finna en mängd utsagor — företrädesvis i de senare brefven af Paulus — hvilka utan inskränkning tala om en slutlig återställelse; men »att de skrifter, som vi hafva fått i arf från desse våre egentlige lärofäder äro fullkomligt främmande för tanken på syndares ändlösa marter i den bokstafliga uppfattningen af detta ord, det kan hvar och en läsare bestyrka» '). Vore den läran sann, månne den då skulle hafva blifvit anförtrodd åt några få uttryck, som till sin bokstafliga mening stå i strid med.så många andra och i sig sjelfva äro så figurliga, så dunkla och så ovissa.

x) E. White, Life in Christ, p. 348. »Bibeln», säger denne fromme och djupt vördnadsvärde författare, »har till stor del fallit i händerna på sådana, som inbilla sig, att några få favorittexter räcka till för att bevisa, att den allvetande gör gemensam sak med de mest extravaganta teologiska meningar.'

Det som för mig återstår att säga, är egentligen af mera personlig karaktär. Enär jag vet, huru bred den basis af trosläror är, der alla kristna kunna i frid mötas, och af hvilken afgörande vigt och betydelse dessa läror äro, har jag alltid önskat att undvika strid. Det är alltså icke af någon barnslig oppositionslusta, som jag offentliggör dessa predikningar eller som jag från början höll dem. Jag har blott i största ödmjukhet velat i den kyrka, der jag är an-stäld, framställa och understödja dessa åsigter, som, enär de hafva någon betydelse inom literaturen, också borde få någon betydelse för de många af olika rigtningar, som i hundradetal besöka gudstjensten^ derstädes. Jag predikade då först om »Himmelen», emedan den kristna åsigten härom varit utsatt för anfall, både skarpa och, såsom jag tror, fulla af missförstånd. Emellan den söndagen och den nästa, då det var min tur att predika, hade omständigheter inträffat, som kraftigt vändt mina tankar mot det tillkommande lifvet, och min uppmärksamhet hade särskildt blifvit fäst vid en fråga, som behandlats i en af våra tidskrifter, nämligen den: »Ar lifvet värdt att lefva?» Sedan jag, såsom jag

hoppas, besvarat denna fråga så, som en kristen bör besvara den, leddes jag helt naturligt öfver till en ny, så lydande: »Huru kan lifvet betraktas vardt att lefva af de flesta bland menniskorna, om dessa enligt den gängse meningen äro dömda till evig fördömelse?»

Hvad nu beträffar den vanliga åsigten om »helvetet», så är det omöjligt att misstaga sig derom, och jag har sjelf blifvit uppfostrad i den. Men på senare tiden har den på ett sällspordt sätt framstälts i all dess bredd och i all dess förfärande nakenhet. De mest allvarlige och fromme lärare säga sig visserligen hylla den, men åtnöja sig dock

vid sin egen undervisning med några få ganska sväfvande och obestämda antydningar, och om det rigtigt gälde att draga ut dess konseqvenser, så är jag viss om, att de pä tusende sätt skulle söka komma undan. De insvepa den i ett moln af modifikationer och undantag och utblotta den sålunda på allt verkligt innehåll, eller också utsträcka de så obestämdt begreppet bättring och hålla till godo med en sa plötslig och ytlig omvändelse, att deras lära icke blir något annat än en hotande formel, som icke har verklig tillämpning på

vanliga menniskors lif. Det finnes hundradetals predikosamlingar af vår tids prester af alla rigtningar, i hvilka man antingen icke träffar på ordet »helvete» alls, eller ock endast såsom en otydlig, verbal och halft apologetisk fras. Men denna åsigt, såsom andra, bör antingen hyllas eller icke hyllas. Utgör den verkligen en sats i vår troslära, så är den af ett så förfärande allvar, att man icke nog ihärdigt kan drifva den, icke nog lifligt framställa den. Men om, såsom jag tror, den icke är en sådan verklig trossats, så kan man icke vara nog ärlig eller nog bestämd i dess förkastande.

Vår tids prester beklaga sig allmänt öfver sin ytterliga oförmåga att sätta en gräns för materialismens och otrons utbredning. Jag för min del finner detta alls icke öfverraskande, då jag känner inom mig sjelf ett kränkt samvetes uppror mot mycket, som framhålles såsom en väsentlig beståndsdel i frälsningens evangelium. Det var läran om ändlösa straff, som gjorde den äldre Mill till en otrogen1). Och tror väl läsaren, att denne i detta afseende står ensam? De som hafva någonting att göra med Londons

») Mill's Autobiography p. 41.

arbetare veta väl, hvilken verkan denna lära haft på dem. Någon tror kanske, att den skulle på dem verka afskräckande från att synda; men en orimligare och bedröfligare illusion har väl knappast funnits! »Jag är blott trettiotvå år; jag är eldare och har förstört mina lungor. Jag har arbetat dag och natt, vecka ut och vecka in. Ni ser, att jag inte haft det för godt», sade en gång en fattig stackare till mrs Marie Hilton. »Tror ni verkligen, att Gud allsmäktig skall kasta mig i evinnerlig eld, sedan han låtit mig tillbringa ett helt lif i detta eländet?» frågade en simpel jernvägsarbetare en stadsmissionär för icke länge sedan. Folk, som sitta i sina beqväma länstolar, kunna visst tycka, att hans teologi var ganska gudlös och lättsinnig; men tror någon, att sådana sinnen som hans lika sig till att förändras genom en predikan om ändlösa lidanden? Sådana predikningar hafva väl funnits i stor mängd i alla tider. Men med hvilken verkan, månne? Sexton århundraden ligga emellan nedskrifvandet af följande tvenne skildringar:

»Hvilket skådespel! Skall jag häpna eller le? Nej, jag må fröjda mig, ja, högt jubla, då

jag ser så månge och store konungar sucka och våndas i det yttersta mörkret, och desse mäktige på jorden, som förföljt herrens namn, nu Upplösas i mer häftiga lågor, än de sjelfva under hån och smälek låtit rasa mot de kristna; då jag vidare ser de der vise filosoferna rodna af skam inför egna lärjungar, som förtäras af samma lågor; och poeterna sedan stå der stammande icke inför Radamanti och Minos' domstolar utan inför Kristi, honom som de icke väntat; och skådespelarne, hvilkas sedeslöshet elden skall göra än mer uppenbar; och kör-svennerna, rödglödgade fara fram på sina brinnande hjul; och atleterna kämpa icke i öfnings-salen utan i lågorna.» — De Spect. 40.

Så skref Tertullianus för århundraden sedan, och jag har anfört stället icke för dess råhet, — oaktadt det visserligen gifves naturer, hos hvilka den ifrågavarande läran alstrar en sådan råhet —• utan för dess förfärande sinnrikhet. Det är i långt mer medlidsam och kristlig ton, men med lika stor liflighet i framställningen af det gräsliga, som Spurgeon skrifver följande:.

»Du skall se upp mot Guds tron och der skall stå skrifvet 'För evigt'! När de fördömde

i pinan rassla med de glödande kedjorna, skola de säga: 'För evigt'! Och på deras tjut skall ekot svara: 'För evigt'.»

Hafva de, som dväljas i sådana hemska föreställningar, ens bjudit till att göra klart för sig hvad dessa uttryck verkligen innebära? En sådan slags vältalighet har funnits i alla tider, och änskönt de som användt den ofta kunna hafva verkat till stor välsignelse genom andra sina läror, så är det alldeles uppenbart, att följden af sådana skildringar, tagna i och för sig, — reste sig icke menniskornas samveten instinktmässigt upp deremot — icke kan blifva någon annan än hysterisk förskräckelse och religiös galenskap hos svaga menniskor, förtrytelse och otro hos de starkare. »Af fruktan för helvetet», säger Rudolf Suffield efter en tjugoårig erfarenhet såsom biktfader åt tusenden under sin verksamhet som »apostolisk missionär» i de flesta af Englands större städer, i en stor del af Irland och Skottland och äfven i Frankrike, »hoppades jag aldrig någon god verkan, icke heller såg jag några sedliga, ädla bevekelsegrunder födas deraf, utan jag fann den praktiskt lika gagnlös, som den är i sig sjelf afskräckande,FÖRORD.

Den hade aldrig något inflytande på dåligt folk, på dem som vandra på en ond väg. Hos somliga framkallade den otro, hos andra frestelser, hos de flesta en ofruktbar nedslagenhet. Den vädjade till menniskors lägsta känslor och till de lägsta karaktärer, och i stället för att afskräcka från synd, retade den snarare mången dertill och lade ofta grunden till en rå vidskepelse.» ')

Om jag då, under fasthållande af läran om en kommande vedergällning, blifvit öfvertygad om, att den vanliga uppfattningen af helvetet med alla dess parasitiska tillbehör är en falsk uppfattning, en fullkomligt ohållbar bokstafs-tolkning af det bildliga språket i en eller annan missuppfattad liknelse, och dessutom af många skäl en outhärdlig lära —• kan någon då undra öfver, om jag med en kraft, som man till och med velat nämna våldsamhet, arbetar för dess undanrödjande.

Och hvad särskildt angår de nu följande predikningarna, så ber jag att få påminna om, att de icke hållits såsom »conciones ad clerurn» eller någonsin velat gifva sig ut för att vara >} E. Whites Life in Christ, p. VIII,IO

utarbetade teologiska afhandlingar, utan voro blott så att säga gnistor från städet, under det arbetets hammare var i gång. Under andra omständigheter skulle jag måhända kunnat gifva dessa samma åsigter en måttfullare och mera utarbetad form. Nu äro de ojemnt och i största hast nedskrifna, currente calattio, midt emellan en mängd andra sysselsättningar, afbrott och bekymmer af hvarjehande slag. Alldeles samma läror hafva till och med under de senaste månaderna predikats af .kunnige och i hög grad vördnadsvärde embetsbröder, hvilka dock —- af hvilken orsak vet jag icke — blifvit skonade från sådana anfall som drabbat mig. Men jag skall aldrig ett ögonblick beklaga mig öfver detta motstånd, om jag blott än en gång kunde vända allvarliga och gudfruktiga menniskors tankar till dessa sanningar, som till följd af grundlösa rykten blifvit misstydda och origtigt bedömda. Dessa sanningar äro dock nödvändiga för renheten, ja, nära på för sjelfva tillvaron af den tro, som är grunden för en lidande verlds enda hopp, men som i många tusendens hjertan och sinnen jämmerligen lidit skeppsbrott mot de klippor, som heta menskliga hugskott,FÖRORD.

om »ändlösa lidanden för det stora flertalet af menniskoslägte^ ådömda genom en oåterkallelig dom».

Och nu öfverlemnar jag i all ödmjukhet dessa mina åsigter, som jag så oförmodadt uppkallats att försvara, åt alle vise och högsinnade män inom Guds kyrka till bedömande. Jag ber af uppriktigaste hjerta om tillgift, ifall något af mina uttryck mot min vilja skulle åstadkomma förargelse, och jag anhåller om ett välvilligt öfverseende med de misstag, som jag möjligen begått till följd af den brådska, under hvilken jag måste utarbeta denna bok. Jag beder till Herren, att vare sig genom bestyrkande eller genom förkastande af hvad jag anser rätt, hans sanning må blifva uppenbarad. Jag försäkrar alla dem, som icke anse sig kunna sluta sig till dessa mina åsigter, att de i värsta fall böra tillskrifvas en error in intellectu, icke någon contumacia in volnntate; och jag känner mig i hvarje fall

förvissad derom, att ingen sann kristen — äfven om han icke kan gå in på mina slutsatser — skall hysa illvilja eller hat mot en lära, som allena kan sätta en dam för otrons utbredning-, som af mig förfäktasIO

med fullkomlig tillgifvenhet för kyrkan och under vördnad för hennes heligaste tro; som un-derstödjes af kraftiga skriftbevis; som jag upp-rigtigt tror vara en sannare tolkning af vår herres och mästares ord än den, för hvilken den alltför ofta blifvit tillbakasatt; och som af oss, som hylla den, synes orubbligt hvila på den klippa, som heter den fulla tron på Kristi oändliga försoning och på Guds kärlek och nåd, som varar »från evighet till evighet». I.

Hvad himmelen är.Hebr. 4, 11.

».SV? vintiläggom oss nu, att vi må inkomma i hvilan.»

I en af våra bättre tidskrifter1) har man för någon tid sedan afhandlat frågan om själen och det kommande lifvet, och det är sannerligen ett bevis på stor fördragsamhet hos vår tid, att författare — såsom här var fallet — våga icke allenast på ett skrytsamt sätt komma fram med den öfvertygelsen, att menniskan icke har någon själ, och att något lif efter döden icke finnes till — en åsigt, hvars offentliga uttalande för blott tjugu år sedan skulle mötts af allmän förtrytelse — utan ock sträcka sitt öfvermod derhän, att de med medlidsamt förakt behandla dem, som ännu hålla fast vid den fäderneärfda tron. Jag tror dock icke, att man i det nittonde århundradet efter Kristus behöfver ingå i någon bevisning för, att menni-

>) The nineteenth century.IO

skan har en själ och att hennes lif icke är såsom fänadens som förgås (Ps. 49, 41). Intill dagarnes ände skall menskligheten tro på själens odödlighet, änskönt det från historiens gryning funnits en del filosofer som bestridt den. Securus judicat orbis terrarum. Sådana spekulationer hafva aldrig rubbat och skola aldrig rubba menniskoslägtets fasta öfvertygelse härutinnan.

Jag medger fritt, att man icke kan åstadkomma någon matematisk bevisning för, att själen eger tillvaro i och för sig, och att vårt lif fortsättes på andra sidan det der, såsom man kallat det, »outhärdligt nedsättande: af jord till jord». Men den omständigheten gör oss icke det ringaste bekymmer, då ju icke ens Guds tillvaro kan på sådant sätt bevisas. Det är otroligt lätt för en menniska att säga, om hon så vill: »Jag tror icke på en Gud. Jag befattar mig icke med att frambära något offer, icke ens i det fördolda, icke ens på 'den okändes och okänbares altare'. Jag anser det icke ens mödan värdt att bedja den ohyggliga bön, som en gång en brottsling på schavotten skall hafva bedit: O Gud, om det fins en Gud, frälsHVAD HIMMELEN ÄR.

min själ, om jag har en själ». Ja, så kan en menniska tala; hon kan tillgjordt skryta med en sådan sorglig förnekelse af en menniskas ljufvaste förhoppningar och sätta sin ära i ett andligt sjelfmord; och om hon anser sådana tankar såsom bevis på ett sjelfständigt och fri-gjordt omdöme, så finnas inga bevis i verlden, som kunna öfvertyga henne. Då Vanini låg i fängelse, anklagad för gudsförnekelse, rörde han med foten vid ett halmstrå, som låg på golfvet, och sade, »att han endast af detta strå kunde bevisa Guds tillvaro». Så behöfva vi blott bryta häckens enklaste blomma och visa på den utsökta fullkomligheten i hela hennes byggnad, hennes ljufva älskliga behag, vi behöfva endast bland hafsstranden mångtusende snäckor taga den allra minsta, så spröd, att den söndersmulas, blott man rör vid den, och dock ett underverk af ros och perla, af glänsande emalj och konstnärliga arabesker, och fråga gudsförnekaren, om han på allvar känner sig viss om, att det blott är en sjelfutvecklingens lag som åstadkommit något sådant. Vi kunna taga honom med oss under nattens mörka pell och visa honom himmelens stjernor och fråga,IO

om han verkligen kan tro, att dessa oräkneliga härar icke äro något annat än »nattens lysande illusioner, evigt

bedrägliga inbillningar på en inbillad himmel, gyllene lögner på ett mörkblått intet». (Heine.) Eller vi kunna bjuda honom att med oss stanna vid historiens breda flod och se, huru dess stora lagar äro såsom mägtiga strömningar hvilka »skaffa rättfärdighet». Eller vi kunna vädja till den inre rösten i hans egen varelse och fråga, om den aldrig haft något att säga honom. Men förnekar han och skjuter från sig dylika bevis; möter han med förnämt hån dessa påtagliga vittnesbörd om den osynliga verlden, hvilka i alla tider varit tillräckliga för millioner menniskor — tillräckliga i forna dagar för en Dante, en Shak-spear, en Milton och en Newton, och ända till i går för en Brewster, en Whewell, en Herschel och en Faraday — begär han omöjliga bevis, sådana som Gud vägrat oss, han som känner den lagen, att andliga ting kunna blott andligen dömas, och vet, att vi vandra i tron, icke i åskådandet, korteligen: vill han icke se Gud, derföre att moln och mörker är omkring honom, änskönt rättfärdighet och rätt är hans trons

grundfäste (Ps. 97, 2), så kunna vi icke göra något mer. Han må tro eller icke tro, han må gifva oss rätt eller icke, såsom honom bäst synes. Vi kunna icke tvista om färgerna med den blinde. Vi kunna icke bevisa musikens härlighet för den döfve. Sluter en menniska envist sina ögon, så kan man ju icke visa henne solen. »Vi säga, att morgonrodnaden är skön, det tysta lidandet nämna vi heligt, och i ett oförskräckt samvete se vi ett ädelt drag — men hvem. åtager sig att leda detta i bevis för den, som icke har någon blick för sådant? Så äro då vishet, skönhet, helighet omätbara begrepp, hvilka lika litet kunna uppskattas på någon annan väg än den rena förnimmelsens, som de kunna mätas med aln eller bevisas med förnuftsgrunder.» (Martineau.) Om vi känna Gud, eller snarare om vi äro kända af honom (1 Kor. 8, 3), behöfva vi inga bevis för hans tillvaro och att han lönar dem som söka honom, och filosofernas tvifvel skall föga oroa oss. Närmom oss Gud i tro och bön, och vi skola med ett finger sönderslita de nät, som det van-mägtiga förnekandet bundit. Bevisa oss, att vi med ordet »Gud» icke böra förstå något an-

nat än »atomhvirflar» eller »kraftströmmar», och när den segerrika bevisföringen är väl slutad, skola vi böja våra knän inför honom som skapat oss och af allt vårt hjerta med om möjligt än djupare öfvertygelse bedja: »Fader vår som är i himlarna». Och när vi så tro på honom som vi icke sett, tro vi ock på allt som deraf följer. Vi tro, att han icke dårar den af honom skapade menniskan med en oemotståndlig evighetslängtan, att han icke bedrager henne med ett falskt hopp. Vi tro, att den lifvets ande, som utgick från honom, icke skall förgås. Vi tro, att han sändt sin son att dö för oss och frälsa oss. Vi tro, att, emedan han lefver, vi ock skola lefva. Ja, vi tro; vi äro nöjda dermed och fordra inga bevis. I denna tro, som vi äro förvissade om, att han sjelf väcker till lif, skola vi ega vår tröst midt under lifvets tomhet och dess sorger och så i frid nalkas grafven och dödsrikets portar.

2. Jag talar till kristna, till kristna, som hoppas icke allenast på ett lif efter detta, utan ock pä ett lif i himmelen; och det är om himmelen jag vid detta tillfälle vill tala med eder och fråga eder: hvad tänken I sjelfva härom,

och hvarför tanken I så, som I gören? Och jag gör detta till en del derföre, att en af de mest framstående och vältalige bland de författare, som jag nyss antydt, med liflig harm talat om hvad han antager vara våra på förhand uppgjorda meningar om himmelen, och om hvad han funnit för godt att anse såsom det nödvändiga resultatet af sådana meningar. Han säger, att vi skåda efter en »tom evighet», »en framtid af oafbrutet psalmsjungande», »en evighet af. flöjter och cymbaler», »så rå, sinlig, lätjefull och sjelfvisk», att tron på den »förlamar allt praktiskt lif och fyller det med missljud». »Ett fåfänglighetens lif i en tåredal, efterföljdt af en oändlig, himmelsk hänryckning, kan», säger han, »naturligtvis icke vara annat än ett lif af oändligt liten, betydelse», då det gör menniskorna »slöa för den sedliga ansvarigheten, som med något verkligt allvar börjar först vid grafven», och då det »lemnar föga rum för evighetens dom att inverka på deras handlingar». »Och hvarföre», frågar han, »skall

detta stora mål, som ligger derborta på den yttersta gränsen af hvarje menniskolif, beständigt vara ettIO

föremål för dityrambiska hypoteser och undvikande, figurliga talesätt?»

För min del skall jag sannerligen icke bjuda eder några »dityrambiska hypoteser» eller söka undflykter med »figurliga talesätt», men jag är viss om, att så vältaligt, som allt det nyss anförda än må vara sagdt, de mera tänkande bland eder deri funnit en del fraser, löjliga nog, men vilseledande. Man kan väl icke undgå att finna, huru litet öfverensstämmande med sanningen ett sådant tal är, som skildrar .de kristnas himmel såsom ett muhamedanskt paradis, såsom icke allenast något rått, sjelfviskt, sinligt utan ock något all verksamhet förlamande och omoraliskt — då man känner hurudana lif våra evighetsförhoppningar fostrat, hvilka stordåd de framkallat. Hvad sägen I om den hel. Stefanus? Var hans hopp förslöande och omoraliskt, när han med ansigte, skinande som en engels ansigte, såg in i de öppna himlarna. Var det månne en hoglös sjelfviskhet som inspirerade martyrerna, när de tvådde sina händer i bålets lågor, eller som förlänade kraft åt den kristna jungfrun, då hon böjde sina knän och med leende på läpparna väntade tigerns språng? VarHVAD HIMMELEN ÄR.

det en förlamande vidskepelse, som fylde de rättfärdige under deras lidanden med en jublande fröjd; som andades i Rikard Hookers lugna sista ord; som kom Addison att bedja den unge grefven af Warwich se, huru en kristen kunde dö; som ingaf den döende Lacordaire det ifriga böneropet: »herre, öppna för mig, öppna för mig»; eller som gifvit mång tusende kristna af alla folk och åldrar kraft att, under det den glans, som en gång omgaf deras lif, aftagit, blifva allt mer och mer stilla i saktmodig ande och på ett allt upphöjdare sätt ådagalägga sin tro, sitt hopp, sin kärlek och sin undergifvenhet? Ah nej, mine bröder, »en fräck och tilltagsen vältalighets qvicka tunga» skall aldrig kunna öfvertyga eder om något sådant; och I kunnen blott med ett leende möta de der försäkringarna, att ett hopp, som gifvit lyftning åt sådane mäns lif och förhärligat sådana lefnads-slut, icke skulle vara något annat än en barnsliga inbillningars drömbild. Vi veta icke — det är sant; men vi tro. Vi vandra i tron, ehuru vi icke kunna vandra i åskådandet. Och det skall verkligen vilja till volymer af skeptisk och nihilistisk literatur för att beröfva oss denIO

öfvertygelsen, i hvilken vi bekänna: »Jag tror på Gud fadren, Gud sonen och Gud den helige ande; jag tror på de heligas samfund, syndernas förlåtelse, de dödas uppståndelse och ett evigt lif. Amen.»

3. Nåväl då, mine bröder, vi tro på himmelen. Men hvad är himmelen? Våra vänner dö; menniskor dö i myriader; i hvarje sekund gå några hundrade själar hädan, och likväl rubbas icke ett grand den förlåt af ogenomträngligt mörker, som hänger mellan oss och den osynliga verlden. Det lilla barnet utandas i en suck sin själ och har kanhända i ett ögonblick lärt känna »den hemlighet, som gömmes under hvarje pyramid», men till dess sörjande föräldrar kommer icke ens den tystaste hviskning från det mörker, som hvilar öfver tillvaron mellan döden och uppståndelsen. Ingen af de tallösa slägten, öfver hvilkas stoft ökenvindarna jaga, har det blifvit gifvet att framhviska en bokstaf eller ett ord om den dunkla, allvarliga hemligheten bortom grafven. Och likväl har menniskans tro icke blifvit rubbad; hon har aldrig, oaktadt denna djupa, oafbrutna tystnad, upphört att tro, att han, som kallat oss att varaHVAD HIMMELEN ÄR.

till, skall välsigna, frälsa, vårda sig om de själar som han skapat. Vi äro fast förvissade om, att han icke ämnat oss blott »att födas gråtande, lefva klagande och dö besvikna» och så upphöra att vara till, utan att han har ett hem åt oss i andra verldar. Det är sjelfva detta faktum vi tro; detaljerna äro oss icke uppenbarade. Och häraf har hvarje folk bildat sig sitt ideal af himmelen.

Greken hade sina Elyseiska fält, der Eidola — de dödes skuggbilder — rörde sig i skuggornas verld, och sina lycksalighetens öar, der heroerna efter döden njöto ett sorglöst lif, der Akilles och Tydides afsnörde hjelmarne

från sitt lockiga hår. De skandinaviska folken hade sitt Valhall, de i strid fallnes höga salar. Få hafva i sanning de folk varit, som icke haft någon föreställning om en de godes lyckliga tillvaro bortom grafven,

»en dal

der hagel, regn och snö ej faller,

der inga stormar rasa». Så hafva ock alla kristna, för att i någon form ega det som är outsägligt (2 Kor. 12, 4), med hänförelse dröjt vid uppenbarelsebokens glö-IO

dande bilder — det nya Jerusalem, som neder-kommer af himmelen från Gud, hafvande Guds härlighet och hvars ljus är likt den ädlaste sten såsom en krystallklar jaspissten, och gatorna af rent guld såsom genomskinligt glas, och elfven med lifvets vatten, klar som krystall, och lifvets träd med dess löf, som tjena till hedningarnes läkedom (Uppb. B. 21 och 22). Bilder visserligen, men en profetisk åskådnings härliga bilder, öfver hvilka försoffade filosofer må harmas, men i hvilka en Dante och en Milton hade sin lust; bilder, som komma till oss med barndomens friskhet och ljuflighet hvarje gång vi sjunga de för den kristna gudstjensten dyrbara hymnerna »Jerusalem du gyllne stad» och »Det fins ett land af helig fröjd». Men äfven sådana symboliska skriftställen komma ej våra hjertan att slå så lifligt som andra, som tala till oss nästan utan bild, helt enkelt om ett lif utan lifvets smärtor, om ett Guds åskådande, ofördunkladt af syndens dimmor. »De skola icke mer hungra eller törsta, icke heller' skall solen falla på dem, eller någon hetta. Ty lammet, som midt i tronen är, skall föda dem och leda dem till lefvande vattukällor, och Gud

skall aftorka alla tårar af deras ögon» (Uppb. B. 7, 16 — 17). »Och intet förbannadt skall vara mer, och Guds och lammets tron skall vara derinne, och hans tjenare skola tjena honom. Och de skola se hans ansigte, och hans namn skall vara på deras anleten» (Uppb. B. 22, 3—4). Och behöfva vi någon hjelp af symboler, så fins det sådana, hvilkas betydelse är alldeles påtaglig: gröna ängar, der menniskan får inandas Guds friska luft och se hans gyllene ljus; förklarade städer, fria från våra städers elände och vidrigheter, dit inga förförare kunna intränga; hvita kläder, en fläckfri oskulds sinnebild; kronan, palmen, tronen: ett fridfullt herradöme öfver våra andliga fiender; den gyllene harpan och sången utan något slut: den mest oskuldsfulla, rörande och innerliga skildring af öfverflödande sällhet.

4. Den som säger, att det ligger något »för-slöande, rått, sjelfviskt, sinligt» i dessa bilder, han missbrukar förvisso ord. Men fins det likväl någon, som af dem icke känner sig tillfreds-ställd, så vill jag visa honom en än kostligare väg. Det gifves andra framställningar af himmelen, som icke alls tala i bilder. Om de fy-

siska vilkoren derstädes hafva vi ingen kunskap, oeh måhända är till och med ett sådant uttryck icke rigtigt, som då det talas om ett ställe, der »hvarken man tager sig hustru eller hustru gifves man, utan de äro såsom Guds englar» (Matt. 22, 30). Men så vidt himmelen är något ställe alls, så är dess grundvilkor, att det är ett ställe, der synd icke finnes. »Utantill äro hundar» (Upp. B. 22, 15). Ingen brottsling skall smyga fram på dess gator af rent guld, och intet besmitteligt der kasta sin skugga. De som der lefva äro englarne och de rättfärdige, hvilkas helgelse är fullbordad, de heliges ljuse andar. Och komma vi dit, så skola vi vara såsom de, ty att vara der, det är att se Guds ansigte, och att se Guds ansigte, det är att »varda förvandlad i samma beläte, från den ena klarheten till den andra» (2 Kor. 3, 18). Der skola lifvets fläckar varda aftvagna och guldet skall icke vara bemängdt med slagg, och ingen matt dimma skall ligga öfver det luttrade guldet. Der finnes intet förtal, ingen afund, intet hat, ingen elakhet, inga lögner. Der finnas ej mördare, ej sår, ej krig. Drycken-skåpens elände finnes icke i Guds stad. Man

ser icke der dessa skumögda, förderfvade skaror, knappt värda att kallas menniskor, som här i våra städer kräla

som en hop vingsvedda flygkräk kring de natten igenom rikt upplysta nästena för en mängd uselhet. Der finnas inga förderfvade, förförda, af begärelser tärda hjertan, inga olyckliga offer för en djurisk sjelfviskhet, ingenting som vittnar om ytterlig förnedring. Och, mine bröder, om vi se tillbaka på vårt lif, hvilken af oss alla måste icke sucka: »Jag är alls icke hvad jag borde hafva varit; jag borde hafva varit kärleksfull och jag har icke varit kärleksfull; jag borde hafva varit ren och jag har icke varit ren». Skulle du icke anse det snart sagdt såsom ett himmelrike, om Gud, utan att gifva dig något nytt alls, blott ville gifva dig ånyo hvad han en gång gaf dig! Om han endast ville återställa dig din ljufva, oskyldiga barndom, så att, då du nu har lärt dig att synd är ångest och det rätta är det lyckligaste, du icke ånyo måtte förhärja ditt lifs sköna vingård och ödelägga dess inre helgedomar? Men nej! Kanhända vill du det icke, emedan du känner, att du endast skulle falla på nytt, på nytt blifva en förlorad son, på nytt

blifva en svag, föraktlig stackare och för detta lägre närvarande byta bort den kommande odödligheten. Men tänk, min vän, att alldeles och för alltid blifva förlossad från denna verldens lustar! Att för alltid blifva frigjord från onda vanors ok och frestelsens magt; att åstunda och att göra endast det som är godt, utan att det onda ständigt vidlåder det; att göra fullkomligt hvad man här endast ofullkomligt försökt; att vara hvad man här endast synts vara eller önskat vara: ärlig, sann, ädel, uppriktig, ren, helig alltigenom hela sitt väsende! Ar icke detta himmelen? Och är det månne »förslöande, rått, sjelfviskt, sinligt» att sucka efter detta? Är det icke snarare ett tillstånd än ett ställe? Är det icke snarare en karaktär än ett hemvist? Är det icke snarare att vara något än att gå någonstädes? Ja, detta, detta är himmelen. Något mer veta vi ej. På andra stjernor, i sina tallösa verldar, öfver allt skall Gud hafva verk för oss att utföra. Hvem känner dessa höga uppdrag, denna obegränsade verksamhet, detta aldrig upphörande framåtskridande, denna outsägliga sällhet i en verld, der allt är idel kärlek, dygd och renhet, der icke längre

skall finnas all den uselhet och vämjelighet, som här förnedrar menniskan, der ej barnaåren skola framlefvas så, att de göra mannaåldern förderfvad, ej mannaåldern så, att den hopar vanära öfver ålderdomen, ej ålderdomen så, att döden blir en fasa. Och hvarföre skulle vi ej tro, att Gud, som visar oss så mycken godhet, skulle hafva förvarat en sådan salighet at dem som honom älska? Om detta är en förslöande, rå, sinlig och sjelfvisk uppfattning, så gif oss någon högre och bättre, att vi må lefva deraf. Till dess vilja vi behålla dessa våra ljufva evighetsförhoppningar.

5. Låtom oss derföre vinnlägga oss att ingå i denna hvila. Ty, mine bröder, om vi såsom kristna tro, att Kristus är död för oss, på det oss måtte beskäras en salighet sådan som denna, så böra vi ock tro hvad samma evangelium tydligen säger oss, att himmelen icke endast är en lön utan en fortsättning, icke en förvandling utan en utveckling. För att komma in dit måste man vara så och så beskaffad. Det är en hädelse, då man hör en del menniskor helt lättvindigt tala om att »gå till himmelen», under det att hela deras lif och

nära nog allt hvad de göra, deras dagliga ord och handlingar, ja, sjelfva deras handtering och yrke äro föraktliga och sprida förbannelse omkring dem. Åstunda vi himmelen, så måste vi söka den här — älska vi himmelen, så måste vi söka den nu. Och du, låga, lystna, penningekära själ, hvars blickar äfven i himmelen skulle girigt sluka det guld, hvaraf gatorna der glänsa; och du, usle ockrare och bedragare, som under din jagt efter att blifva rik icke har tanke för huru eländig du är, intet medlidande med din egen nöd, och hvars väg är fuktad af fader- och moderlösas tårar — hvad har du att göra med himmelen? Der finnas inga bedrägerier, inga svindlerier, intet penningehopande. Och du, kringsmygande sladdrare, du, hvars själ är full af hatets och afundens gift; och du, drinkare, som lefver endast för att dränka dina sinnen i en skamlig förnedring; och du, slaf af de begärelser, hvilka så outsägligt öka jordens skam och elände, du, sjelfviske förförare, som icke bäfvar

»att plocka rosen från jungfruns skära panna och bränna skammens märke in i stället»;

och du, som bär mordiskt hat till din broder 5 och du, dåliga ungdom, lika okunnig som full af begärelser, som »drager skuld fram med ondskans tåg och synd likasom med vagnsrep» (Jes. 5, 18); och I alla, gudlöshetens barn, icke trälar blott, utan villiga trälar åt satan, hvilka gå, »såsom en oxe går till slagtbänken och såsom i fjettrar, dermed man dåren näpser» (Ordspr. B. 7, 22); om / talen om himmelen — hvad hafven I att göra med himmelen? Tron I, att girigheten, förtalet, dryckenskapen och utsväfningarna få inträde der? Ar det icke en lögn i eder högra hand? Tron I, att Sodoms äpplen och Gomorrahs drufvor växa i samma jordmån som lifvets träd? Och just emedan I veten hvad I ären, och ären hvad I ären, och dock icke viljen blifva något annat än hvad I ären, skullen I icke blifva lyckliga, om Gud förde eder till himmelen i morgon dag. Hvarje ren blick der skulle vara en brännande förebråelse mot eder, hvarje hänryckning någonting olidligt för eder, allt stort och upphöjdt eder en skam. Kommen I dit med oförändrade hjertan, skullen I föra helvetet med eder; och I skullen göra himmelen sjelf till ett helvete.64

Himmelen skulle icke kunna blifva himmel annorlunda än genom edert aflägsnande, så länge som — märken väl — så länge som I är sådana I nu ären. Men ack, I kunnen förändras, I kunnen omvända eder, I kunnen ångra eder, och så kunnen äfven I blifva saliga. Ty älskar icke Gud äfven eder? Dog icke hans son för eder, äfven för eder? Edra själar må vara utan värde för alla andra, men för honom, den kärleksrike, den barmhertige frälsaren, äro de icke värdelösa, ty för deras återlösning och lefvandegörelse gaf han sig sjelf i korsets död. O, ångren eder då, innan det heter för sent, blifven hvad I nu icke ären, blifven allt hvad Gud föresatt eder att blifva. »Tvån eder, renen eder, skafifen bort edert onda väsende från mina ögon, låten af att göra ondt, lären göra det godt är, faren efter rätt» (Jes. i, 16, 17). Bort med penningekärleken och bedjen Gud gifva eder sina sanna rikedomar. Bort med sjelfviskheten, och bedjen Gud om hans kärleks ande. Bort med lögnen och blifven upprigtiga. Bort med inbilskheten och hållen eder hårdt till ödmjukheten (1 Petr. 5, 5). Bort med orenligheten och bedjen herren om ett rent hjerta och en ny, viss ande. Se,HVAD HIMMELEN ÄR. 65

på denna väg skolen I börja veta hvad himmelen är, och börja få en försmak af dess salighet midt under jordlifvets sorger. Under allt mörker omkring eder skall det i edra egna hjertan finnas ett område af strålande frid. I skolen ej mer vara i behof af några liknelser, ej mer behöfva tänka eder himmelen såsom några gröna ängar med liljor och klara källor eller såsom en gyllene stad i det fjerran blå, utan I skolen förstå den såsom en utveckling, ett ostördt framåtgående i rättfärdighet och frid och fröjd i den helige ande; I skolen förstå, att hvad än himmelen är och betyder — helighet innebär den; »himmelen är en princip» (Konfu-cius); himmelen är att vara ett med Gud.

Evighetens hopp.

5 II.

Är lifvet vardt att lefva?Ps. 79, 14.

»Men vi, ditt folk och din fosterhjord, vilja tacka dig evinnerliga och förkunna ditt lof från slägte till slägte.»

Då första dagen i November af ålder varit invigd till »alla helgons» högtid'), så var under förgångna tider den andra dagen i samma månad helgad till alla själars åminnelse. Utan tvifvel hade man på sin tid giltiga skäl, hvarföre man afskaffade denna fest, men numera kunna vi icke annat än med saknad beklaga att så skett. Det låg i sanning en viss storhet, en viss katolicitet i denna åldriga högtid till de dödas åminnelse; en viss triumferande tro, ett visst oöfvervinneligt hopp fann deruti sitt uttryck. Den var en alla själars fest. Visserligen hade den ursprungligen icke afseende på andra än de i tron hädangångna, de i skärs-

I) Såsom bekant är i Sverige denna högtid numera förlagd till första söndagen i November.76

elden befintliga själarna. Men i sjelfva namnet på dagen låg åtminstone intet undantag. Man kunde fritt, om man

så ville, egna den åt minnet af alla menniskosjälar. Man kunde tänka på alla dessa oskyldiga små, alla dessa barnasjälar, som allt sedan verldens begynnelse likt milda vårvindar flägtat förbi, och på alla dessa store, i visdom åldrade män, hvilka efter ett långt lif af ädla bragder, trötte af bekymmer lemnat denna verlden. Man kunde tänka på alla hedningars själar, alla dessa vilda stammar af jägare och fiskare från de ändlösa prairierna och de snöiga isfälten, på alla dessa arbetande och betungade, som framleft sitt lif på de bul.'-rande stadsgatorna, på alla dessa mångtusende, som skördats på slagfälten eller som funnit sin graf i hafvets vågor, utan själaringning, utan kista, utan annat vittne än Gud, på alla dessa brottslingar, dårar och elända, på alla dessa, som i sjelfmordets vanvett rusat fram inför sin skapares ansigte. Alla själars dag var en åminnelsens, en förbönens dag för alla dessa. Äfven alla dessa själar skapades ju af Gud; äfven i dem inblåste han sin andes lif. Alla hvila de i hans hand, likasöm hela detta snöfall af näck-

rosor — de hvita och fläckfria ej mindre än de sönderslitna och orena — uppbäras af insjöns silfverklara vatten. Ja, det är någonting stort, upplyftande och allvarligt uppfordrande i tanken på alla dessa menniskosjälar, hvilka den ena efter den andra hafva gått hädan till den barm-hertiges barmhertighet, och en enda dag skulle vi väl kunna taga undan till deras åminnelse. Våra små, begränsade föreställningar kunna ej annat än svindla, när vi i tanken ställa oss inför detta oändliga tåg af själar, som i hvarje ögonblick vandra ut från en verld af tusen millioner menniskor, alla dessa slägten och folk, århundraden, årtusenden, äoner af döda. De äro allesamman löf, grönskande eller vissna, på varandets väldiga träd, våg efter våg på dess ändlösa flod. Då jag tänker på alla dessa själar, återkallas för mina blickar den store skaldens syn: jag tycker mig se en hvitskimrande, brusande hvirfvel af lif, der allt går liksom i hvartannat; framåt stormar den, framåt, framåt från horizont till horizont, i alltjemt sig vidgande kretsar; jag ser skaror på skaror, ändlösa, oräkneliga som atomerna, hvilka befolka solstrålarne. För oss kan all individualitet i

denna oändlighet icke annat än försvinna, här svindlar all mensklig räknekonst. Men så är det icke för honom, som räknat stjernorna på himmelen, sanden i hafvet och håren på våra hufvuden, och utan hvars vilja icke minsta fogel faller till marken. Och då vi veta detta, bäfva vi ej vid tanken på denna oändliga skara af själar, hvilkas kroppar bilda stoftet på vår jord, äfven om aldrig så många millioner af dem gått bort i synd och sorg, ty vi kunna säga med Israels helige sångare: »Låt för dig komma de fångars suckande; efter din stora arm behåll dödens barn. Men vi, ditt folk och din fosterhjord, vilja tacka dig evinnerliga och förkunna ditt lof från slägte till slägte» (Ps. 79, 11, 13).

2. Men om vi icke alls kunna säga detta, om vi förslösat tron på Gud: hvad synes oss då 0111 lifvet? Ack, de äro icke få, som lidit skeppsbrott på allt hvad tro heter. Det tillhör icke oss, mine bröder, att döma dessa eller att tadla dem; nej, låtom oss i stället visa dem ett hjertligt deltagande icke med något slags förmäten öfverlägsenhet eller med någon anstrykning af fariseiskt högmod, utan endast för deras egen skull och i en ödmjuk och uppriktig

brodersande, om de ock skola skjuta från sig eller förakta detta vårt deltagande. Då vi känna, huru förfärlig, huru oersättlig en sådan förlust skulle vara för oss, må vi väl beklaga dem; och vi bedja innerligen, att de icke mindre än vi till sist skola omslutas af Guds oändliga barmhertighets armar och komma in i hans eviga ljusrike. Men då vi finna, att de förlorat sin barndoms tro, att de mena eller åtminstone mena sig mena, att det icke finnes någon Gud och att menniskan dör som fänaden på marken — kunna vi då undra öfver, att de fråga hvarandra, om lifvet är värdt att lefva. Nej, vi må fastmer glädja oss, att sådana frågor uppkastas och behandlas, ty vi äro förvissade om, att ju djupare deras farkost sjunker, desto förr skall han nå den bädd, på hvilken oceanen hvilar — den Gud, »hvars slägte vi äro», och i hvilken vi alla, vare sig vi förneka honom eller tro på honom, »lefva, röras och hafva vår varelse».

3. Men då man nu öppet afhandlar den frågan, om lifvet är värdt att lefva, skulle icke också vi kristna utan fruktan, ja i trons frimodighet kunna upptaga henne till besvarande? Det är ju ingalunda önskligt, att vi från pre-

dikstolen utestänga de tankar, som röra sig i hvardagslifvet eller undvika sådana frågor, som afhandlas i deras samqväm, hvilka förkasta och smäda allt hvad religion heter. Jag tror, upp-rigtigt sagdt, icke mycket på kraften af de tros-sanningar, som blott försvaras af veklig kleri-kalism eller af yrkesmessig vana. För min del ville jag önska, att hvarje kristen prest aflade en manlig trosbekännelse, icke ryggade tillbaka, när han blefve anfallen, och icke ängslades, då man stridslystet började att tala om det ord han förkunnat. Hans tro skall icke vara som en ömtålig växt, som måste sättas under glas, för att icke himmelens vindar må blåsa för hårdt på den, utan snarare likna vår gröna rågbrodd, som dränkes af regn, täckes af snö, brännes af sol och kyles af frost, men som, trots allt detta, ja, måhända just till följd af det myckna, som vill hindra och skada den, skjuter upp från brodd till ax och från ax till fullmoget korn i axen; men så bär den också i sig en inre lifskraft och det är Guds sol som lyser öfver den.

4. Är då lifvet värdt att lefva? Jag menar lifvet, sedt i och för sig sjelft, lifvet här på

jorden, edert lif, mitt lif, menniskolifvet i allmänhet, då man betraktar det från dess rent jordiska synpunkter och i dess rent timliga förhållanden. Låtom oss söka ett svar på denna fråga, om det ock måste blifva ett ofullständigt svar, måhända heller icke "fritt från misstag. Med Guds hjelp skall det dock ega en förtjenst, nämligen den att vara ett uttryck af ett ödmjukt och ärligt sökande efter sanningen.

Emellertid må vi härvid vakta oss för öfverdriften Låtom inga personliga förhållanden, ingen tillfällig sorglig sinnesstämning få verka en skef och ensidig uppfattning. Låtom oss så lugnt och opartiskt som möjligt betrakta lifvet i dess helhet. Det är dock icke alltigenom mörkt och eländigt. Det har sin rosiga morgonstund och sin skära aftonrodnad. Det är icke idel moln; det har sina ljusa, silfrade skyar, sina strålande glimtar af en blå himmel. Det är icke alltjemt vinter, utan har ock sina vår-och sommardagar, då man kan andas lifsluft i fulla drag.

Fråga det lilla barnet der med de runda kinderna, de klara ögonen, de fladdrande lockarne, det ljufvaste och älskligaste man kan

se, som är lyckligt och rikt genom den ömma, ömma kärlek som omgifver och vakar öfver det och dagen lång jemnar dess stig; fråga den raske gossen, som spritter af lif ända ut i fingerspetsarne och sommardagen igenom låter skog och fält genljuda af sina glada sånger, så lycklig i sin oegennyttiga vänskap, i sin böjelse för det som är ädelt och stort, i sitt öfvermätt af helsa, sin frihet från alla bekymmer, sin rikedom af förhoppningar; fråga soldaten i segerjublets timme; fråga den store tänkaren, när en odödlig sanning blifvit klar för honom; fråga den lyckliga familje- och vänkretsen, som ännu obruten samlat sig kring julbrasan, eller fråga fader och moder, der de sitta vid hemmets härd de lugna vinterqväl-larna, sedan de små gått till hvila och inga bekymmer tynga deras sinnen: i sådana stunder äro måhända alla desse redo att svara dig, att lifvet är värdt att lefva. Och om äfven icke sådana stunder äro hvars mans, och icke komma på samma sätt till goda och onda, till visa och fåvitska, så fins det väl ingen bland oss, som icke haft några lyckliga tider i sitt lif, lugna mellantider mellan stormarna, glimtar af

solsken, som då och då bryta sig igenom de hopade molnen, till dess ändtligen natten sänker sig ned öfver en hvar af oss.

5. Ja, mine bröder, låtom oss erkänna, låtom

oss vårda, låtom oss vara tacksamma för, ja sä mycket vi kunna det utan sjelfviskhet, i allt rikare mått njuta denna naturliga glädje, dessa enkla, okonstlade, oskyldiga fröjder. Låtom oss likaledes medgifva, att Gud är mycket, mycket god mot oss, och att vårt lifs bittraste sorger mången gång skapas af vår egen inbillning, eller ock äro följder af våra egna gerningar och icke alltid sändas oss af Gud, om han ock tillstädjer dem. En kristen är icke pessimist i den mening, att han söker intala sig en åskådning af lifvet, som ovilkorligen mäste nedslå hans mod; han är heller icke asket så till vida, att han skulle mena, det Gud fordrar lidanden och sorger för deras egen skull; han är icke en cyniker, som finner ett behag i att frossa i tanken på lifvets elände och förgänglighet. Och likväl, om jag ärligt frågar eder, huruvida dessa lyckans gyllene trådar äro mänga nog eller starka nog till ränning eller inslag i vår lefnads väf, så tror jag mig veta,78

hvad I skolen svara. Vi kunna ju enas om, att barndomen åtminstone — dess sorger äro ju så små — sällan är annat än lycklig och att dess tårar torka såsom dagg på rosor. Och likaså äro väl gossåren vanligen lyckliga, ehuru dock den hel. Augustinus försäkrar, att gossens smärtor äro lika stora och tynga icke mindre tungt än mannens; lyckligare tror jag också de blifvit, sedan en bättre anda inkommit i våra skolor och penalismens tyranni för alltid förvisats. Och likväl äro äfven dessa år icke alltid lyckliga, tänker jag. Mången gång äro de för hela lifvet en källa till de beklagligaste minnen och ledsammaste följder, ty alltför ofta glömmer man i ungdomens dagar »den oundvikliga motsvarigheten mellan utsäde och skörd». Men när hastigt och omärkligt barndoms- och ungdomsåren ilat förbi och den mognare åldern med alla dess omsorger kommit öfver oss, när de solbelysta stigarna för alltid äro stängda bakom oss och vi hafva att slå oss igenom törnig vildmark, när de ljusa förhoppningarna bleknat i hvardagslifvets belysning och vår ungdoms skimrande idealer omtöcknats och dess entusiasm afkylts, när ingen enda illusionensÄR LIFVET VÄRJ)/' ATT LEFVA.'

eller hänryckningens stråle ens för ett ögonblick glömt sig qvar öfver vårt lifs kala klippor och ödsliga vildmark — då, I trötte män, I sorgsna qvinnor, I som måsten släpa och arbeta och I som måsten gråta: huru kännen I det? Är lifvet värdt att lefva?

6. Mine bröder! Jag vill nu icke fästa mig vid de stora brott, som då och då komma i dagen, när den offentliga rättvisan får gripa in och lyfta något litet pä det förhänge, som döljer många af vår tids och särskildt våra större städers gräsligheter. Prester och läkare veta bäst, att de förekomma långt allmännare, än de någonsin blifva kända. Jag tviflar heller icke på, att bland de många hundrade åhörarne här det finnes en och annan, hvars samvete tryckes af någon svår, oupptäckt synd. Såsom en orm rinner fram, så tyst, så omärkligt men säkert söker synden smyga sig in på oss alla; eller ock lurar den som tigern från ett bakhåll för att plötsligt, oemotståndligt, med ett enda språng kasta sig öfver sitt offer; och här äro väl några tillstädes som träffats af giftbettet eller krossats under vilddjurets käftar. Jag vill icke åberopa sådana fall, som då enSo

älsklig och förhoppningsfull yngling steg för steg sjunker ned i lättsinne, i slöseri, i outsäglig skam och slutar som en brottsling, eller dä en man, som lefvat ett hederligt lif för menniskor, men af ett olyckligt vinstbegär lockats in på slingervägar, nu står der och med darrande röst söker försvara sig mot en dom, som han motser med dödens ångest. Jag vill heller icke taga med i beräkningen det alltför vanliga fallet med en man, som plötsligen vaknar upp inför den förfärliga sanningen, att han är en drinkare eller en slaf under någon annan förtärande lidelse. Hvem dristar för öfrigt att till och med om sådana fall säga: »för dem är jag säker?» Och dock vill jag lemna dessa de egentliga lasterna åsido, liksom ock de stora tragiska vändningar, som vårt lif understundom kan taga. Ack, hvem har icke varit vittne till, huru en menniska i ett nu blir slagen till marken och ligger der krossad och blödande af de sår, som tillfogades af en olycka, som ingen kunde ana och som var omöjlig att bära? Hvem har icke sett familjer, glada och lyckliga, hvilkas sällhet i ett enda ögonblick blifvit sköflad såsom af ett åskslag?

säga: »jag och de mina äro säkra för detta?» Men, som nyss sades, äfven sådana fall vill jag lemna åsido. Ty för mitt ändamål behöfver jag blott tala om sådant som händer hvar enda dag i vårt lif; tänken blott på lifvets vanliga feberoro, det der evinnerliga jägtandet och släpandet och våra dermed följande oundvikliga motgångar och vidrigheter. Mine bröder! Våra sorger äro hvarandra mycket olika, den ena har ett, den andra ett annat att bära; men hvem af oss alla — han må nu vara rik eller fattig, hög eller låg, statsråd eller springpojke — går här helt och hållet fri? Eller tänken på de menskliga smärtorna. Hvem fins, som icke vet hvad ett värkande hufvud, en lidande nerv, en sömnlös natt vill säga? Här är väl mången som sällan känner en helsodag. Och tänken på a? iseendet. Hafva vi aldrig erfarit den ångest, som framkallas af ett hårdt och orättvist bedömande, eller den ännu större af en hård, men rättvis dom? Och våra hem sedan! Många äro de familjer, hvilkas grafvar gräfts både vida och djupa. Mången fader, som måst se sin ålders hopp jordas, mången moder, hvars hjerta blöder, sedan döden plockat hennes »väna,

hvita ros». Ja han, allhärjaren, skonar icke de ömmaste band, och så går här mången ensling, hvars krets blifvit allt trängre och trängre och nu blott väntar på sin egen förlossning. Men för att icke endast tala om döden, finnas ej föräldrar, hvilkas barn genom dårskaper och otack illa lönat deras kärlek, och som i fjerran land hafva en förlorad son, som aldrig skall återvända? Och bland eder alla, som nu lyssna till en svag medbroders stämma, en syndare såsom I sjelfva, fins det icke någon — kanske många, hvilkas förhoppningar, allt efter som lifvet lider, endast aftaga och förblekna, många, öfver hvilka icke en morgon dagas, utan att den dagas öfver tunga sorger, när de återigen se den ödsliga stigen framför sig, återigen vakna till fattigdom och bekymmer? Och huru mången är det icke, som med oro och ångest tänker på sin bortgång, då han måste öfverlemna sina kära, hustru och små barn, utan skydd och utan vård åt det kyliga medlidande och den motvilliga barmhertighet, som en kall verld har att bjuda?

Men med allt detta, har jag dock ännu icke nämt det svåraste. En man kan bära sin olycka.

Han kan tänka: stor sak, om jag är lycklig eller ej; om mitt lif gestaltar sig tungt och bittert, så är det så mitt öde, och deråt är ingenting att göra. Och är han en kristen, så säger han: »jag har mottagit korset, jag har mottagit det af dina händer, herre Jesus; jag vill bära det, bära det till döden, då du har lagt det på mig».1) Men när till allt detta kommer synden; när olyckan mötes af ett anklagande samvete; när en menniska känner, att hon har förslösat sina gåfvor, förstört sin framtid, stinges af bittra minnen och plågas af orena och orenande tankar; när hon äfven i bästa fall känner, att hon vid den eller den handlingen i sitt lif, vid det eller det tillfället förhållit sig kärlekslöst, icke handlat uppriktigt och ädelt, icke varit hvad hon bort vara, hvad Gud velat, att hon skulle hafva varit — ack, hvilken sorg, hvilka bittra stunder för en vaken och samvetsöm själ! Men om vi ock se bort från alla djupare och svårare förvillelser, fins det någon bland oss, som icke vet hvad ouppfylda pligter vill säga, åsidosättande af heliga kraf, »för alltid förlorade dagar, gäckeri med egna och andras böjelser, ett

') Thomas a Kempis, Kristi efterföljelse.

förvändande af det inre ljuset till mörker»? Ack, när orättfärdige fogdar handlat illa, mycket illa med vår själ, och vi sjelfva hafva varit de mot henne mest orättfärdiga: synes oss lifvet värdt att lefva? Äro vi icke färdiga att säga med skalden:

»Ve menniskan, om detta vore allt, och ofvanefter intet är att hoppas!»

7. När jag derför tänker på lifvet, måste jag säga: »håll mig uppe, mitt hopp, håll mig uppe och svik mig icke!»

Men, frågen I mig, om lifvet i verlden utan Gud och utan något hopp derbortom är värdt att lefva, så måste jag svara nej. Och icke blott jag svarar så, utan äfven alla vårt slägtes högsta och visaste. Frågen konungar och furstar, frågen skalder och lärda, frågen krigare och statsmän, frågen alla dem hvilkas grafvar I här sen rundtomkring eder! Var Elisabet lycklig? Var Chatam lycklig? Var Spenser lycklig? Var ens Newton lycklig? Ack nej; öfver verldshistoriens böcker står skrifvet »fåfänglighetens fåfänglighet», och de enskildas lifsskildringar äro uppfylda af veklagan och tårar. Skriften sjelf är i mycket en bok om mensk-ÄR LIFVET VÄRJ)/' ATT LEFVA.'

liga sorger och lidanden. Jag vet väl, att de, som vilja beröfva oss allt vårt hopp, som vilja taga vår herre bort, så att vi icke veta, hvar de hafva lagt honom (Joh. Ev. 20, 13), alla dessa, som vilja förvandla vår Gud till en lif-och känslolös kraft, en komplex af opersonliga lagar, som vilja göra skapelsen till en mask utan något lefvande ansigte derbakom, eller till en tom ögonhåla, der aldrig ett kärlekens och barmhertighetens öga någonsin lyst — jag vet väl, att dessa säga oss, att detta allt ingenting betyder, och att de i stället för Gud bjuda oss ett slags mensklighetens gudinna eller hvad jag skall kalla* det, och i stället för ett lif efter döden någon sorts märkvärdig »posthum aktivetet». Men om de behöfva taga vårt ädla guld från oss, så behöfva vi icke taga deras slagg och kattguld i utbyte, och för himmelens diamanter vilja vi ej taga deras värdelösa glasbitar. Några söka åtminstone hålla på pligten, men en pligt utan någon bekräftelse, och på dygden, men en dygd som aldrig får sin belöning. Vi behöfva icke deras tvetydiga gåfvor, deras sken-evigheter; och hvad verlden angår: kan religionen icke frälsa henne från för-86

fall, Gud ensam vet hvad ateismen kan uträtta. Hon kan aldrig räddas med något slags religiös fernissa eller med dessa ihåliga trosläror, huru mycket man än skryter med deras djupsinniga innehåll. Hon skall gå sin väg framåt i oärlighet och bedrägeri, i kamrar och okyskhet, i svalg och dryckenskap, i lögn och förtal, till dess förderfvet slukar henne; och skepticismens enda följdrigtiga resultat är hvad en materialismens storman redan nu öppet proklamerat, nämligen sjelfmordets förgudande, och att slutet på uselheten och eländet blott vinnes genom menniskoslägtets utplånande och förintande.1)

8. Men ack, mine bröder, huru ter han sig icke i allt sitt armod, denna materialism, huru smälter icke detta ispalats i dödsskuggans dal ihop till ett intet, när en enda stråle derofvan-ifrån, från Guds evighet, faller deröfver! Detta glänsande metallbeläte med sitt gyllene hufvud af förnuftsvishet, huru faller det icke och krossas, när dess fötter af jern och lera träffas af trons sten! (Dan. 2 kap.) Men finnes intet hopp, ingen Gud, ingen öfversinlig verld, gifves det

*) Schopenhauer.ÄR LIFVET VÄRJ)/' ATT LEFVA.'

icke något straff för all olidlig orättfärdighet, är det förgäfves menniskor upplyfta sina händer i bön, var det blott ett tomt eko, som svarade på Kristi ångestrop på' korset, så är ju, så vidt jag kan se, lifvet blott ett upprörande intet, en gräslig dröm, med hvilken intet poetiskt hyckleri kan försona oss. Men låt blott en hviskning af Guds röst tränga sig in i vårt öra, blott en glimt af hans ansigte träffa vårt öga, låt hans hand hålla fram för oss blott ett enda grönskande löf af lifsens träd, huru förändradt blir då icke allt! Då kunna vi tacka Gud, att han skapat oss, att han beskyddar och bevarar oss, att han gifver oss alla detta lifvets välsignelser. Då kunna vi i trons hänförelse utbrista: du, o Gud, är vår fader, vår förlossare, all barmhertighets Gud; och vi, ditt folk och din fosterhjord, vilja tacka dig evinnerligen. — Och hafva våra tankar denna afton kommit, »insvepta i mörka moln», må de lemna oss, »omgifna af löftets båge». Denna båge kan väl stundom tyckas Oss vara blott en vattenbild, men den hvälfver sig dock öfver strida, förhärjande skurar, och den står der i skyn och liksom gäckas med stormarnes hot. Sorger?88

Ja, men för oss äro de endast en förklädd barmhertighet. Synder? Åh ja, men de äro förlåtna och bortstrukna! Ar lifvet värdt att lefva? Fråga ateisten, och vill han säga dig sin tanke ärligt, så måste han svara med den grekiske skalden: bäst vore, att aldrig blifvit född, och dernäst bäst att dö så snart som möjligt».1)

Men fråga den kristtrogne, om lifvet är värdt att lefva, och han skall svara: »ja sannerligen, lifvet är outsägligt värdt att lefva, och döden är än mer outsägligt värd att dö; ty att lefva är för mig Kristus och att dö är min vinning (Filipp. i, 21): att lefva är att tro på Gud och att dö är att vara med honom för evigt.

0 Soph. Oed. Co/. 1224. III.

"Helvetet" — hvad det icke är.1 Petr. 4, 6.

» Ty dertill är evangelium predikadt äfven för de döda.»

När jag förra söndagen från denna plats talade om frågan »Är lifvet värdt att lefva?» och äfvenså när jag gången förut predikade om »Himmelen», torde möjligen någon af eder hafva tänkt: »detta kan vara godt och väl förtroende kristna, mycket tillfredsställande, om det icke funnes annat än heliga i verlden, men de heliga äro få, och verlden är full af syndare. Se, hvilket skådespel den upprullar för oss. Gif akt på råheten och förderfvet rundt omkring oss på våra gator. Gå nattetid till de smutsiga gränderna här i vårt granskap, knappt ett stenkast från detta tempel, ditbort till de upplysta brän-vins-slotten, och hör de gräsliga svordomar och afskyvärda visor, som ljuda bland alkohols-ångorna; eller ditbort till nödens och eländets boning, der en stackars hustru sitter och ryser92

vid tanken på de omenskliga händer, som skola med hugg och slag öfverfalla henne, på de djuriska fötter, som skola sparka henne, när mannen, drinkaren, kommer hem raglande; eller ditbort till dessa kantänka s. k. »bättre» krogar och förlustelseställen, der vår ungdom, för hvars bildning vi utgifva så många millioner, dag efter dag förstöres och förderfvas. Eller gå ut i det trängande affärsvimlet, der myriader helt och hållet och utan en tanke för något annat hafva gått upp i detta jägtande efter förvärf, som ingalunda må anses oskyldigt; eller lär af scenens sämre företeelser, att lasten icke är mindre farlig, derför att den är klädd i purpur och doftar af parfymer. Lägg märke till sådana saker», sägen I till mig, »och svara oss sedan, huru — icke i en ideal verld utan just i denna verlden, som allt för ofta ser ut att vara en verld utan själslif — huru i denna verlden, så rik på grym sjelfviskhet, usla afsigter, ormalist och vanvettiga begärelser, säg oss, huru i en sådan verld allt det du sagt skall kunna tillämpas. Ack, det stora flertalet af dessa män och qvinnor, som gå här ibland oss, äro inga helgon, utan syndare, nöjda med sina synder och lef-"HEL VETET" — HVAD DET ICKE ÄR.

93

vande i sina synder; och girigheten, dryckenskapen, lustan, lögnen, oredligheten och hatet befalla hvar och en öfver sitt till förderf invigda offer. Är det icke oärlighet helt enkelt, prestkonster allenast att sluta till ögonen för så påtagliga förhållanden? Äfven vi, om vi ock genom vår närvaro här ådagalägga, att vi icke tillhöra dem, som offentligen och på ett i ögonen fallande sätt äro utan religion, äro likväl, många af oss, stora syndare. Om också intet fasaväckande brott tynger vårt samvete, så vandra dock många bland oss fjerran från Gud; våra hjertan äro alltigenom besmittade af onda begärelser, vi äro fångna och bundna i våra synders garn. Du säger, att vi skola ångra oss; men huru mången ångrar sig? Säg oss, du prest, som ofta står vid dödsbäddar, du som vet, huru menniskor lefva och att de i nio fall af tio dö, som de lefvat, säg oss — så vida din lifsteori är fullständig, såvida den icke är blott ett tomt bedrägeri, som hör till yrket — hvad tänker du om det tillkommande? Tala till oss om de förtappade!»

2. Mine bröder, I hafven den fullaste rätt att till oss prester ställa dessa frågor, och det94

är vår oeftergifliga skyldighet att svara på dem, och jag för min del vill också — nu såsom alltid under en varm och ödmjuk bön till Gud om ett frimodigt sinne och en ande utan svek — söka, så godt jag kan, göra det. Och om detta svar också blir ett styckeverk, så beror detta, såsom jag tror, hufvudsakligen derpå, att det är Guds vilja, att vi icke skola kunna åstadkomma något annat, men jag skall åtminstone försöka att meddela eder de sanningar, som blifvit mig gifna att se, samt att härvid vara opartisk och icke fästa afseende vid någons älsklingsföreställningar. De som taga lösa förmodanden för grundade sanningar, de som fråga mera efter menniskors auktoritet än efter förnuft och samvete, de som drista med namn af skriftbevis hedra de ovissa och kraftlösa slutsatser, »som i alltmer och mer sig vidgande spiraler dragas fram ur de lösryckta bibelspråkens trånghalsade käril», de som yttra sig med det sjelf behag, som alltid utmärker okunnigheten, när den tager sig min af att veta något — alldeles som de allena skulle fått tillträde till hvad de kalla »treenighetens rådkammare» — de må vara färdiga med sina bländande och fasaväckande målningar i eld

och svafvel; och sådana bland dem, som dertill äro hårda och kärlekslösa, må känna sig varma af den tröst, som ligger i säkerheten om egen personlig frälsning, under det de utbreda sig öfver det gräsliga i de fördömdas ändlösa lidanden. Men de åter, som för sin tro måste hafva en bredare grundval än denna haltande sam-manjemkning af dunkla och svårförenliga bibelställen, de som bokstafligen lida af den mörka skugga, som en mensklig teologi kastat tvärt-öfver Guds klarhet, de som äro öfvertygade om, att förnuft, samvete och erfarenhet också, om icke på samma sätt, dock i likhet med den heliga skrift, äro Guds böcker med öppen yttranderätt i dessa stora frågor1) — de vilja icke vara så snara att med orena och svaga händer rycka till sig Guds ljungeld, de skola förr sätta sin mun i stoft (Klagov. 3, 29) än så betunga hjertan, som Gud icke betungat, de skola fästa

x) Luk. 12, 57: Jesus sade: »hvarför dömmen I icke af eder sjelfve, hvad orätt är?» Ordspr. B. 22, 27: »En herrans lykta är menniskans ande». Rom. 2, 14—15: »När hedningarne, som icke hafva lagen, göra dock af naturen det lagen innehåller, så äro desse, ändock de icke hafva lagen, sig sjelfva en lag, hvilka bevisa lagens verk vara skrifvet i deras hjertan, der deras samvete bär dem vittne och deras tankar ömsevis anklaga eller ock ursaka».

icke mindre afseende vid de stora grundsanningar, som äro förherskande skriften igenom än vid enstaka uttryck, och utan att afskräckas af den låga och ömkliga föreställningen, att dygd icke skulle vara möjlig utan fasorna af ett ändlöst helvete, skola de förklara såsom sitt hopp och sin tröst — om man icke får gå så långt, som att säga sin öfvertygelse och sin visshet — att äfven efter döden skola genom den kärleksrike faderns oändliga barmhertighet många döda göras åter lefvande och många förlorade blifva återfunna.

3. Jag kan icke tilltro mig, mine bröder, att i en predikan uttömmande besvara en fråga, öfver hvilken volymer skrifvits och jag känner mig dessutom alltid motvillig att för länge taga eder uppmärksamhet i anspråk och kan derför icke lofva att i dag bemöta alla invändningar, som kunna göras mot min uppfattning. Men ett kan jag göra, och det är att tydligt säga eder, till hvilken öfvertygelse jag efter mångårigt tänkande i detta ämne har kommit och hvilken jag vet vara omfattad och för hvarje dag mer och mer omfattas af månge bland vår

kyrkas visaste och kunnigaste såväl lekmän som prester.

Den allmänt gängse uppfattningen af helvetet är eder alla välbekant. När vi voro barn, skrämde man oss med den, uppväckte vår fasa, ja, nära nog dref oss till galenskap med den. Man lärde oss, att i det ögonblick en menniska dör — vid hvad ålder och under hvilka ogynsamma omständigheter som helst — är hennes öde oåterkalleligen och för evigt afgjordt, och att, om döden drabbar henne, innan hon ångrat sina synder, hennes lott skall blifva ett aldrig ändande qval, de gräsligaste fysiska marter vi kunna föreställa oss, så att, när vi tänka på värt slägtes kommande tillstånd, måste vi föreställa oss ett »stort, brinnande fängelse, der millioner sinom millioner

förtappade själar vrida sig och tjuta, plägade i lågor som aldrig släckas».1) I behöfven endast läsa våra vanliga ritualer, endast betrakta vissa taflor, som spri-

') Citeradt af S. Cox i Salvator Mundi p. 41. Utan att i allt tänka lika med denne författare, kan jag dock hos allvarlige forskare lifligt rekommendera detta hans förträffliga arbete.

das, visserligen mera sällan af medlemmar af var egen kyrka, men så mycket oftare dels af de romerk-katolske dels af en del bland sekterna, för att finna, att sådan har den allmänt gängse uppfattningen varit och sådan är den.1)

J) Det är visserligen sant, att månge mera framstående och tänkande af sekternas anhängare, särskildt någre kraftige och vältalige Independcntprester, hafva förkastat läran om ändlösa lidanden för alla, som dö i sina synder. Men icke mindre sant är det, tror jag — ehuru jag icke säger detta i något ovänligt syfte — att, sedan öfver hufvud taget de lägre leden af det romersk-katolska presterskapet och bland sekternas lärare erhålla en bildning mindre grundlig än den, som står det anglikanska presterskapet till buds, man far till lifs de mest fasansfulla skildringar af helvetet — förlåtliga under medeltiden, men icke så förlåtliga nu — i långt större mängd inom den literatur som växer upp utanför den engelska kyrkan, än i de skrifter som utflöda ur dess eget sköte. Men dock måste vi rättvist tillägga, att i de katolska framställningarna hafva genom läran om skärselden helvetets ohyggligaste fasor i väsentlig mon förmildrats och på visst sätt skjutits undan. Men ack, skildringar af helvetet, som kunna komma blodet att stelna af fasa och hjertat att slå af harm, äro icke betecknande för någon särskild tidsålder, och ställen hos Tertullianiis (De Poenit. p. 12, De Spectac. p. 30 — se förordet sid. 36) och Minucius Felix (Octa-j. 35) eller i Elu-cidarium, vanligen tryckt i sammanhang med Anselms verk, äro lika fasansfullt hädiska mot kärlekens Gud som dylika hos hrr Jonathan Edwards, Furniss, Spurgeon och Moody. Jag vill icke fläcka sidan med anföranden af dessa utgjutelser, men den som vill se prof härpå skall finna sådana i Leckys History oj Rationalism (1. 235—241). Hvilket hjerta skall

I veten huru Dante i sin syn kommer till en mörk klippvägg, och der ser den kolsvarta klyfta, som bildar helvetets kolossala portal, och öfver henne i eldbokstäfver den förfärliga inskriften: »I, som inträden, låten hoppet fara», och huru han, då han vandrat igenom denna klyfta, kommer till en ort, der redan i förgården, och innan han hunnit fram till de mera fasaväckande qvalens region, suckar och verop skälfvande uppstiga genom den stjernlösa rymden, samt djupa och hesa röster och ett ljud •

icke, efter läsningen af de saker som der anföras, brinna af känslor, alldeles motsatta kärlekens och helighetens? Och vi kunna heller icke antaga, att dylika beskrifningar i våra dagar inskränka sig till predikningar af folk utan bildning. För att bevisa detta vill jag blott anföra ett ställe hos pastor Jo-liathan Edwards: »Verlden skall sannolikt (!) förvandlas till en stor eldsjö eller en flytande eldglob, i hvilken de fördömde skola nedsänkas; våldsamma stormar skola ständigt uppröra detta haf och kasta dem hit och dit, utan hvila natt eller dag; höga eldsböljor skola oafbrutet rulla öfver deras hufvuden; såväl in- som utvertes skola de hafva en liflig förnimmelse häraf; deras hufvuden, ögon, tungor, händer, fötter och öfriga kroppsdelar skola ständigt vara uppfylda af denna glödande, försmältande eld, hvars styrka skall vara tillräcklig att smälta elementerna. I full besittning af den finaste och lifligaste känsloförmåga skola de smaka dessa marter icke för tio millioner år utan för evigheters evighet, utan någon ände» etc., etc.

liksom af vildt sammanslagna händer återskalla i den förskämda och mörka luften.1)

Men ännu mer ängsligt är att finna sådana "saker hos våra egne store författare, som icke hade Dantes tro på dessa »frivilliga qval» i skärselden, i hvars djup de stackars själarna dock borde hafva kunnat sänka sig med en viss glädje, förvissade som de voro, att de till sist, försonade och renade, skulle få ingå i paradi-

i) .Jag leder in till staden, plågohäktet, Jag leder in till evigt qval och ve,

Jag leder in till det jorspilda slägtet. *

Ej fore mig fans något skapadt vara, Som ej är evigt ; evigt varar jag. /, som inträden, låten hoppet fara!» Jag denna inskrift s&g med svarta drag Stå öfver en portal och for tillbaka.

Der suckar, tandagnislan, klagolåt

Gå mot en höjd, der stjerna sig ej tänder,

•Så att jag, skakad, först brast ut i gråt.

Förbannelser på språk från alla länder

Från djupa, hesa röster, ed på ed,

Skrän, nödskri, ångstrop, sammanslagna händer —

Allt gjorde ett tumult, som vildt sig spred

Omkring i denna luft af evig svärta,

l.ikt sanden, hvirflande kring stormig hed.

Dante, Inferno, Sång III. öfvens. af N. Lovén.

sets frid.1) Läs, huru den store Milton, sedan han talat om det öfvervinneliga i ett saligt skådande af herren, med ens sänker sig till den rysliga föreställningen, att syndare, som här i verlden haft en hög samhällsställning, »skola, sedan Gud på deras lif gjort en skamlig ände, för evigt nedstörtas i helvetets djupaste och mörkaste svalg att der bevakas, af de argaste väktare, trampas och sparkas af alla de andra fördömda, hvilkas enda lättnad i deras marter skall vara att likt rasande vilddjur tyrannisera dessa helvetets slafvar och parias, som skola förblifva i denna belägenhet för evigt — förbannelsens lägsta, djupast för-

*) Få hafva förstått uppskatta, huru mycket fasan för det tillkommande mildras genom den katolska kyrkans lära om skärselden, hvilken lära i viss mon har denna omständighet att tacka för sin ålder och sin vidsträckta spridning. Själarna i purgatorium äro, såsom Dante säger, »contenti del fuoco f (nöjda åt elden), och den beskrifning, som finnes i Newmans »Dream of Geiontius», skildrar tillståndet såsom ett med saligheten beslägtadt lidande —: »Ljuft och sakta, dyrt köpta själ, famnar jag dig med min kärleks armar och håller dig öfver de rullande plågoböljorna, sänker dig ned och lyfter dig åter upp. Ömt doppar jag dig i sjön, och du styr utan klagan och motstånd din kosa hastigt genom vågorna och sjunker djupare och djupare i den dunkla mellan-rymden».

nedrade, längst bortkastade, under allas fötter förtrampade vasaller».1) Eller läs biskop Jeremias Taylors predikan om Kristi tillkommelse till domen och se, huru hans fantasi frossar i den »tartariska dryck» han utgjuter öfver sin likbleka skildring, när han beskrifver, huru »Guds tunga hand skall ur alla våra synder klämma fram varet d. v. s. det för honom outhärdliga, skefva och förnuftsvidriga, skräcken, svedan, sorgen, skulden och straffet, gjuta allt detta i en kalk och blanda det med en gränslös vrede och så låta den gudförgätne i botten dricka hämdens fullhet, ja, tvinga denna dryck ned genom hans motsträfviga svalg under djcf-lars och fördömde andars våldsamma medverkan».2) Eller då han i samma predikan säger: »ehuru de fördömda själarna i helvetet icke skola få värre än de förtjenat och der icke finnes detta öfverflödande mått, som tillhör himmelen, enär himmelens fröjder äro outsägligt mycket större fröjder, än helvetets smärtor äro smärtor, så får likväl den bräddade orättfärdigheten sitt bräddade mått, slag utan fördragsam-

') Milton, Of Reformation iti England, II.

2) Jeremy Taylor. Works, 8, 24."HEL VETET" —

het, sorg utan lindring, skräck utan all hänsyn, förtviflan utan mellanstunder af ringaste hopp, straff, i hvilka intet förbarmande är inneslutet. Der hafva afunden och skammen uppslagit sina bopålar, oro och tyngande minnen, ständiga verop och oafbrutna skrän, ångest och själselände af alla slag».') Eller ett exempel till: läs hos flenry Smith —- »Cambridge-predikanten med silfvertungan» — huru, när lasten har spelt ut sin rol, »alla helvetets furier skola löpa tillsammans på den tomma scenen — menniskohjertat. Svårmodet kallar på fruktan, fruktan hvisslar efter fasan, fasan vinkar åt förtviflan och säger: kom och hjelp mig att plåga denne syndare' .... Och så slår man hans kropp i jern som en fånge, och allt som kan sprida ljus omkring honom utsläckes på en gång». *) Hvilken verld, må vi väl utropa, hvilken verld att skådas af Guds kärleks och barmhertighets öga! Hvilket fasansfullt resultat, trots ett så oändligt försoningsoffer? Och man har lärt oss, att hela denna förvandling går på ett ögonblick, sä att från att vara en fattig, svag, syndig

1) id. P. 39.

2) Predikan »Kristus förrådes af Judas».io4

menniskosjäl, hvilken frälsaren längtande söker (Luk. 15: 3—7), hvilken Gud, hennes fader och skapare, älskar med outsäglig ömhet (Jer. 31: 3; Joh. Ev. 3: 16) och för hvilken Anden manar godt (Rom. 8: 26), man i ett nu blir en förbannad, ångestropande, hädande, aldrig döende varelse i en fördömelse utan ände. Sådant har den vanliga, allmänt gängse åskådningen tusen gånger förfäktat och bekänner sig ännu förfäkta. Är detta evangelium? Är detta det ljufliga budskapet om stor glädje?

Kunna vi undra öfver, att den snillrike Ha-bington, som mottagit och trott sådana läror, skrifver: »Fängsla mig vid något ödsligt bråddjup och låt mig stå der i tiotusen år, än såsom en snöhöljd isstod, än bränd och stekt af sommarens sol. Sätt mig ensam i en bräcklig farkost midt i vreda böljors svall och låt mig drifva omkring, förtviflande om land och morgon. Eller inspärra mig i en tyst, mörk fängelsecell och låt skorpioner stinga mina lemmar, så länge jag lefver — och så, barmhertige Gud, fräls mig från helvetet»!1 Eller att Shakspeare utbrister:

') Ilabington, Castara."HELVETET" -

»ack hur rysligt! Det tysta, mest afskydda jordelif, Som ålder, smärta, armod, fångenskap Kan skaffa menskan, är ett paradis Mot det, som vi af döden frukta.»2)

4. Men lyckligtvis, mina bröder, äro ofta menniskors tankar och hjertan långt mildare och ädlare än deras trosformler, och ett visst sinne för det passande hindrar äfven de störste att göra verklig mening och draga fullständiga slutsatser af de ord de använda.

När således Milton talar så som han gör om helvetet, ger han blott form och färg åt sitt brinnande hat till allt hänsynslöst tyranni och all triumferande orättfärdighet. När Jeremias Taylor och andre store teologer och skalder skrifva på samma sätt derom, hafva de blott låtit sin glödande fantasi flamma upp i röda lågor. Hvad de gifva oss är egentligen ingenting annat än, så att säga, en förtrytelsens poesi. Det är endast, när dessa saker råka ut för en simpel, vulgär behandling, det är endast, när de nedläggas i de råa och kärlekslösa upp-

0 Lika for lika, III. 1. (Hagbergs öfvers.).6

fattningarnas smältdegel och derur uppstiga såsom skarpa, förpestande ångor, som vi finna dem så gräsliga och

outhärdliga. Jag vet, att många sanna och kärleksfulla kristna omfattat dylika åsigter, under det de med sörjande hjertan suckat öfver hvad som synts dem vara cn oundviklig nödvändighet att tro.1) Men andra deremot med mindre kärlek och mindre ren-hjertade hafva jublat, och jag vet ingenting, som så egnar sig att väcka afsky för allt hvad religion heter, som detta stygga välbehag, hvarmed somliga begärligt omfatta den tron, att de lefva och röra sig midt ibland millioner, som oåterkalleligen äro dömda till evig undergång. Augustinus vågade lära, att de barn, som dö odöpta, förvisso blifva fördömda, dock endast med cn levissima damnatio (lindrigaste fördömelse). Han förkastade den pcligianska läran om ett limbus infantum2) och säger här-

') Se tillägg III.

2) Medeltids-skolastiken utbildade, som bekant, den gamla kyrkans åskådning om själarnes tillstånd efter döden i läran om fem receftacula. Emellan infernus för de onda och fa-ratiisus i himmelen för de goda, ligger locuspurgatorii, skärselden, för de för himmelen ännu icke mogna kristna, der bredvid limbns infantum for de odöpta barnen och iinibus fa-

om: »det finnes intet mellantillstånd, så att den, som icke är med Kristus, kan icke undgå att vara med djefvulen».1) Tack vare isynnerhet Augustinus, behöll hela medeltidskyrkan läran 0111 aflidna, odöpta barns fördömelse. När Dante kommer till den första kretsen i helvetet eller så att säga i dess förgård, säger han: »Ilär var, så vidt mitt spända öra hörde, Ej högljudd jämmer, men en suckan blott, Som luften till en evig dallring rörde, Och kom af sorg, från smärtor fri, hvars mått Jämt för de qvinnor, barn och män sig rågar, Som hafva hit i stora hopar gått. Den gode mästarn2) sade: du ej frågar, Hvad slag det är af andar, som du ser. Du må det veta, förrn du längre tågar. De hade icke syndat; men det ger Ej nog förtjenst; — dem var ej dopet gifvet, Som ingång är till tron — hvari du ber. Då före kristendomen de, sett lifvet, Ej Gud af dem sin rätta dyrkan fått;

trum för de fromma i gamla förbundet, hvilket ställe dock efter Kristi uppståndelse står öfvergifvet.

') Augustinus, De peccat. 111 er i tis et remiss. /, 28. 2) Skalden Virgilius, som här var Dantes ledsagare.

Jag sjelf är en af dessa jag beskrifvit. För dessa brister, ej för annat brott Förtappade, vi qväljas blott så vida, Som vi ha' intet hopp men trängtan blott.»

Inferno IV, 25—43. (N. Lovens öfvers.)

Äfven Thomas ab Aqvino lånar sitt heliga namn till hvad jag blott kan kalla en afskyvärd fantasi, att nämligen de frälstas salighet skall liksom få en spets i deras tillåtelse att vara ögonvittne till de fördömdas straff. »Hvar och en sak», säger han, »kan bättre lära kännas genom jemförelse med dess motsats; och derföre, på det helgonens salighet må vara dem så mycket ljufligare och de må kunna frambära Gud så mycket rikare tacksägelse, beskäres dem att utan återvändo åskåda de gudlösas straff.»1) Man kan härmed jemföra hvad en annan stor medeltids-teolog, Petrus Lombardus, yttrar: »Så tåga Guds utkorade ut till att skåda de fördömdas qval och vid denna syn gripas dc icke af sorg titan mättas af fräjd.»*) Hvilket väldigt inflytande af system och dogmer! Kan någon

*) Summa theologiæ III.

2) Libri Sententiarum IV: 5, 9-

menniska med hjerta, någon som är värd namnet kristen, värd namnet menniska, fullt göra klart för sig hvad sådana yttranden verkligen innebära, utan att — för så vidt nämligen hennes själ icke är förblindad af fördom eller hårdnat af vana — nämna sådant ett omenskligt tal och förundra sig öfver, att någon, som menat sig förkunna den oändliga kärlekens evangelium, kunnat yttra något dylikt. Men föreställen eder icke, mina åhörare, att icke äfven sådant, oss till godo, öfverlefvat medeltiden. »De fördömda», skrifver Jonathan Edwards, »skola plågas i de helige englarnes och i lammets åsyn, och desslikes skola de pinas i helgonens närvaro. Härigenom skola dessa senare blifva än mer känsliga för sin höga salighet. Detta åskådande af de fördömdas elände skall i dubbelt mått öka glöden af deras kärlek och tacksamhet.» Och Boston säger i sitt »Fyra-handa tillstånd», att Gud med ena handen håller syndaren vid magt i helvetes-elden, och plågar honom med den andra. Det är ett

försyndande äfven af en Guds helige, om han för ett sådant språk och sätter upp en Moloksbild på Guds tron, men inga ord kunna vara skarpa110 EVIGHET ENS HOPP.

nog att klandra dem, som alldeles. icke äro några helgon, icke ens äldre bröder till den förlorade sonen, utan hvilkas religion har gått upp i en lumpen kätterijagt, när de hafva förvändt Guds evangelium om en fullkomlig återlösning till en förkunnelse om allmän fördömelse. Hvem har ej hört predikningar eller läst böcker af sådant innehåll, som att, om menniskan kunde lefva så länge, att hon kunde hinna räkna hvartenda löf på skogens trän och hvarje sandkorn på hafvets botten, skulle hon med alla dessa billioner år icke hafva hunnit ens början af evigheten närmare än förut, och i sammanhang härmed, att om vi kunde föreställa oss en ändlös tandvärk eller en evig brännsårssveda eller en aldrig slutande jemmer som lides under operationsknifven, detta allt skulle gifva oss en svag föreställning om helvetets ångest, och ändtligen i samma andedrag, att flertalet af menniskoslägtet är genom en absolut präde-stination dömdt till helvetet?1) Något hvar af oss har väl hört eller läst framställningar af sådan beskaffenhet. Och är det väl möjligt att

J) Yttranden af här angifven art äro samlade i mr Juke's förträffliga bok The Restitution of all Things.•HELVETET" HVAD DET ICKE AR. III

betrakta något dylikt, annat än som en hädelse mot kärlekens Gud? Kunnen I ej sta känslolösa inför uslingen, som håller på att omkomma af hunger, eller den döende, som våndas i sitt lidande», fins det då en mensklig varelse, vard att nämnas med detta höga namn, som icke måste uppröras i sin själ och vämjas vid föreställningen om en »verld, der allt är mask och eld?» En som icke hör till oss skref i går till Times, hurusom han vid ett besök i det fängelse i Paris, der Girondisterna höllo sin sista måltid, hvarifrån Danton gick till schavotten, hvarest Robespierre natten fore sin afrättning låg simmande i sitt blod, hvarest Marié Antoinette de sista timmarne af sitt lif utgöt sin ande i bön, hade sett ett utsökt elfenbens-krucifix, som hängt der allt sedan den natt, då denna drottning under sin sista kamp knäböjt inför detsamma, och han tillägger, att på en plats sådan som denna nedtystas allt hvad logik, lärosystem, politik och domstolsrättvisa heter och »det rent menskliga i oss tar ut sin rätt och fyller tankens hela verld med rop om barmhertighet». Framför lidandes-gestalten på detta kors reser sig själen upp mot12

allt dömmande skräckvälde, utöfvadt i hvilket namn och af hvilken tyrann som helst. — Det är följaktligen om jordiske tyranner han talar; men mina bröder, »skall ej all verldens domare fälla en rätt dom?» Och skall den korsfäste försonarens bild ingifva dem, som förkasta hans gudom, det högsinnade medlidande, som tyckes vara liksom främmande för många af hans barn?

Om den helige Paulus åter och återigen med ett »bort det» stöter från sig de slutsatser, som en skenbart oemotsäglig logik synes framtvinga, så böra förvisso vi, som i denna fråga hafva mycket litet logik af något slag emot oss, utan endast en ganska tvifvelaktig bibeltolkning, understödd i allt för många fall af teologisk sjelfviskhet och oåtkomliga fördomar — vi böra, säger jag, i det sårade samvetets namn, ja, i ett ännu högre namn, i Guds som älskar oss, i frälsarens som dog för oss, i Andens som upplyser oss, med all den kraft, som vårt andliga och sedliga lif ger oss, stöta tillbaka en så förskräcklig lära med dess grymma åskådningssätt. Okunnigheten må, om den så vill, göra sig en fetisch af denna lära, farisé-"HELVETET" -

ismen må teckna den på sina tänkeskrifter, hatet må i stället för »Helighet Herranom» skrifva det pä det presterliga ännespannet *) — men här i detta de ärofulla dödas hvilorum, här bland minnesvårdarna öfver vårt lands störste söner, våra fäder, af hvilka mănge, ehuru icke helige och om ock vilsefarande, voro högsinnade och ädle män, och hvilka vi dock hvarken vilja eller kunna tänka oss genom en oåterkallelig dom fördömda till outsägliga marter — fastän de, liksom hvar och en af oss, i en kommande verld skola lida icke ångrade synders straff — här visar jag tillbaka dessa råa och påtagliga förvridningar af Guds heliga vilja; jag beskyller dem för

okunnighet och obarm-hertighet, jag kallar dem falskt vittnesbörd mot Kristus och hans allmänna och fullkomliga återlösning, och jag anklagar dem såsom hädelse mot Guds öfversvinneliga och eviga kärlek.2) Och mera tacknämlig förvisso än denna

') Ännespannet var ett slags diadem, en gyllene skifva, två finger bred, som bars öfver pannan af judarnes öfver-steprest. På det samma voro inristade orden: Helighet Herran om.

2) De uttryck, jag användt i denna, föregående och efterföljande afdelningar (stränga, om man så vill, men icke i

stränga och oeftergifliga sig sjelf så kallande ortodoxi hos alla dessa fariseer, som fälla dorn öfver sina bröder, mera tacknämlig för honom, syndares och publikaners vän, som på korset bad för sina mördare och som dog, på det vi måtte fa lif — mera tacknämlig, säger jag, ojemförligt mera, än den fröjd, hvaruti den jublar som midt i en öfversvämning lyckönskar sig sjelf på den planka, han huggit sig fast i — måste den storsinnade och bäfvande barmhertighet vara, som — tänken dock huru olika teologers och skolastikers språk — gör Paulus redo att blifva bortkastad från Kristus för sina bröders skull (Rom. 9: 3) och som kommer Moses att på Sinai ropa till Gud: »ack, detta folket hafver gjort en stor synd, och de hafva gjort sig gyllene gudar. Nu förlåt dem deras synd:

minsta mon för stränga), afse naturligtvis icke den allmänna tron på eviga straff, men väl de förfärliga variationer deröfver och de uppfinningar derom, som jag anfört. Många allvarliga och salighetssökande själar, det vet jag, tro, eller inbilla sig tro på ett ändlöst helvete för större delen af men-niskoslägtet, men när de på något sätt skola söka göra reda för betydelsen af sina egna ord, så nyttja de samma språk som de författare vi anfört i Tillägg III och ingalunda ett sådant som vi här ofvan citerat.

hvar icke, så skrapa mig ock utur din bok, som du skrifvit hafver». (2 Mos. 32: 31 — 32).

5. Ehuru jag vid detta tillfälle, såsom helt naturligt är, icke kan ingå i någon djupare vetenskaplig bevisning för mina yttranden, så ber jag eder dock, mina bröder, att tro mig på mitt ord, att jag nu talar med den noggrannaste teologiska precision och alls icke låter mina naturliga känslor fara af med mig. De bibeltexter, som anföras för och vid första påseendet gifva ett slags berättigande åt sådana framställningar, som de af mig anförda — för att nu icke tala om, att det ljus och den kärlek, som Gud sjelf tändt i oss, kommer oss att skygga tillbaka för dem — dessa texter, säger jag, kunna 1111 icke, nämligen med den tolkning man gifvit åt dem, stå tillsammans med de stora, breda grundsanningar, som skriften i sin helhet innehåller; vidare är denna tolkning enligt månge lärdes åsigt bevisligt origtig, och slutligen kan man för hvart och ett så citeradt ställe anföra andra, hvilka vid första påseendet och bokstafligt tolkade tala för den andra uppfattningen.1) En gammal, förståndig och godkänd regel säger: >) Se tillägg IV.

»Theologia symbolica tion est demonstrativa», eller med andra ord: uttryck, som tillhöra liknelsens, bildspråkets, poesiens och hänryckningens område, få icke formuleras till med nödvändighet bindande dogmer eller kristalliseras till stränga trosbekännelser. Pröfva vi efter denna regel de utsagor, på hvilka i fråga varande åsigter äro grundade, så falla nio tiondedelar af dem helt och hållet tillsamman. Och äfven om så icke vore, så protesterar jag likväl ännu en gäng i det kristna ljusets och den kristna frihetens namn, ännu en gång i den af Kristus utlofvade andens namn, ännu en gång

i den gryende dagningens namn, den morgonstjerna som uppgått i vära hjertan (2 Petr. 1: 19) — jag protesterar en gång för alla mot allt detta okunnighetens tyranniserande med lösryckta bibelspråk, hvilket alltid varit ett hinder för den kristna sanningen, en ära för inskränktheten och en källa till de svåraste villfarelser under den förderfvade kyrkans sorgligaste tider. Tyranniet har inristat bibelspråk på sina svärd, förtrycket har ingraft bibelspråk på sina fjettrar, grymheten har bundit bibelspråk kring sina risknippor, okunnigheten har

trotsat kunskapen med bibelspråk, inväfda på hennes fana. Man har försvarat bränvinssupan-det med ett ställe ur Paulus' första bref till Timoteus (5: 23) och af brefvet till Filemon har slafveriet byggt sig ett fäste. Djefvulen kan, såsom vi väl veta, citera bibelspråk för sina afsigters vinnande. Mer än en gång anförde fariséerna ställen ur gamla testamentet mot vår frälsare sjelf, och när Paulus kämpade den kristna frihetens stora strid mot lagens förbannelse, blef han förbannad med en hel pen-tateuk af bibelspråk. Men vi, mina bröder, stå under den helige andes frigörande inverkan. Vår ledare är Guds ord sådant det i sin helhet föreligger, uppenbarelsen i dess härliga enhet, Guds böcker i deras oförstörbara enfald, lästa under upplysning af Kristi ande, som bor i oss, utan att så är, att vi icke hålla profvet (2 Kor. 13: 5). Vår ledare är icke, och bör aldrig få vara, hvad skriften kallar »bokstafven som dödar». Det är att bruka våld mot Guds ord att som bokstaflig verklighet uppfatta dunkla bilder och att påstå ofelbarhet hos hvart enda särskildt ord. Men om nu detta också skulle vara endast och allenast en bibelspråksfråga,118

om var bekännelse: »jag tror pä den helige ande» icke skulle vara något annat än en död anakronism, om vi sätta våra sömniga schibo-leth och en gäng för alla afhuggna, döda traditioner framför det lefvande löftet: »jag vill bo i dem och vandra i dem» — må frågan dä för all del afgöras af bibeltexter allenast. Jag kan mycket väl förklara mig nöjd härmed. Men för det f örsta mästen I dä gå till den inspirerade originalskriften och icke till den felaktiga öfversättningen; för det andra mästen I taga orden och uttolka orden i deras egen historiska betydelse, icke i en sådan som I sjelfva hafven inlagt i dem och som aldrig tillhört dem; och för det tredje fån I icke bortförklara de ställen, som tala emot deii traditio-nela åsigten, eller läsa något mellan raderna, under det I icke viljen medgifva någon inskränkning af alla sådana, på hvilkas felaktiga öfversättning eller otillbörliga utsträckning denna åsigt är grundad. Och då frågar jag eder, mina bröder, hvad det skall blifva af dessa populära helvetesmålningar, på hvilka jag nyss gifvit eder några exempel, om vi efter moget och lugnt öfvervägande stryka ut ur våra biblar de"HELVETET" — HVAD 1>ET ICKE ÄR.

tre orden »fördömelse», »helvete» och »evighet», ord, som icke fullständigt återgifva grundtexten eller återgifva den på ett origtigt och tvetydigt sätt, och i stället införa en rätt öfversättning? Ja, jag säger det utan någon tvekan, jag säger det med fullaste rätt att yttra mig häröfver och i fullt medvetande af det ansvar mina ord medföra, jag säger det inför Gud, inför min frälsare och kanske äfven inför englarne och de dödes andar — att, såsom dessa uttryck för närvarande uppfattas, efter det begrepp, som alla icke bildade fästa vid dem, de helt enkelt äro missledande öfversättningar, och att, så framt de, som nu hålla på att granska vår bibelöfversättning, förstå sin pligt, intet af dessa uttryck borde bibehållas, eller att de åtminstone borde åtföljas af förklarande anmärkningar. ') Verbet »fördöma» i vårt nya testamente betyder enligt grundtexten hvarken mer eller mindre än verbet »döma», och de ord, man öfversatt med »fördömelse», äro helt enkelt sådana, som på en mängd andra ställen återgifvas och rigtigt återgifvas med »dom». Ordet uultv (aion), ömsom öfversatt med »evighet», ömsom med

1) Se förordet sid. 17 följ. äfvensom tillägg I, II,120

verld», betyder ursprungligen och för det första en »tidsålder», en »äon», och utsäges adjek-tivt — àuovtos — af skriften sjelf om ting, som helt och hållet och för länge sedan upphört att finnas till; dess andra betydelse är något »andligt», öfver och bortom tiden, således evigheten tillhörande, hvilket ju är något helt annat än »evigt», i betydelsen »ändlöst», såsom när det heter, »att det är evinnerligt lif att känna Gud och den han sändt hafver». ') När I alltså sö-ken insmugla edra obetydliga billioner i ordet (hwv och dermed gifven det den uppdiktade betydelsen af ändlös tid, så förneken I och sägen emot den stora engelens mägtiga ed, han som med sin ena fot på hafvet och sin andra på jorden och med mot himmelen upplyftad hand svor vid honom, som lefver från evighet

till evighet, att »ingen tid skall vara mer» (Uppenb. io: 6). Slutligen har man i våra evangelier och epistlar med ordet »helvete» återgifvit på ett ställe det grekiska »Tartaros», tartaren, som betecknar ett fängelse för onde andar, icke efter, men väl fore och intill uppståndelsen, på fem ställen grundtextens »Hades», hvarmed helt en-I) Se tillägg II.

kelt menas tillståndet på andra sidan grafven, och på tolf ställen »Gehenna», som till sin första betydelse är namnet pä Hinnoms dal utanför Jerusalem, en genom Moloksdyrkan orenad och såsom förbannad hållen plats, dit aflifvade brottslingars kroppar och annan orenlighet utkastades och der ständiga eldar underliöllos, och i öfverflyttat! betydelse användes att åskådliggöra icke ett absolut förloradt och hopplöst tillstånd, men väl det renande och förbättrande strafflidande, som efter allas vår tro väntar icke ångrade synder både här i tiden och i det tillkommande.

Må vi dessutom noga lägga märke till, att judarne, till hvilka vår herre och frälsare använde ordet just i den bildliga betydelse de sjelfva gifvit deråt, aldrig, hvarken då eller sedermera, vid begreppet »Gehenna» fästat föreställningen om ändlösa lidanden, såsom vi gjort vid vårt »helvete». För dem och efter deras sätt att tala — och således också på hans läppar, som, då han vände sig till dem, naturligtvis använde ord och uttryck i samma mening, hvari de uppfattade dem — betydde ordet inga-

lunda en materiel och ändlös eld, utan var, såsom förut är antydt, en bild af ett helande och således till tiden begränsadt strafflidande i ett slags mellantillstånd efter döden. Och på detta förhållande ber jag att få fästa eder synnerliga uppmärksamhet. Det kan ju icke förnekas, att, dä vår frälsare talade, såsom någon rigtigt anmärkt, som »jude till judar hos judar», måste han hafva begagnat ett språk, som svarade mot de föreställningar, som hans åhörare fästade dervid. Och att judarne icke hyllade och aldrig såsom ett religiöst samfund hyllat sådana läror, som att den dom, som fälles i menniskans dödsstund, är oåterkallelig och att det lidande, som drabbar syndaren på grund af denna dom, är ändlöst, är icke svårt att uppvisa. Här vill jag blott påminna om den bland judarne gängse gamla och allmänna seden att bedja för de döde, som bestämdt talar emot en sådan uppfattning. Och i Mishna talas, som jag vill minnas, fem gånger om Gehenna, men pä intet ställe i den mening vi tala om helvetet, och de lärdaste Talmudkännare förklara,

att i denna märkliga skrift intet antagande af eviga straff förekommer. ')

6. Dä jag sålunda hvarken i skriften eller annorstädes finner några bevis för, att hvarje menniskas öde är i dödsstunden oåterkalleligen afgjordt, sä förnekar jag helt enkelt och stöter från mig dessa ohyggliga föreställningar om ett onämnbart elände och ett kroppsligt lidande, utsträckt i evighet, hvilka den stora massans okunnighet och en falsk teologi fästat vid begreppet om en kommande vedergällning. Men jag kan heller icke sluta mig till någon af den motsatta sidans åsigter. Jag ser ingenting som

') »Enligt Talmud finnes ingen evig fördömelse, men väl ett till tiden begränsadt straff, äfven när det gäller de gröfsta syndare. 'Slägte efter slägte' skola afgudadyrkares, avfällingars och förrädares straff vara. 'Men det är blott två fingers bredd mellan himmel och helvete' och vill syndaren blott rätt ångra sig, skola portarne till den eviga saligheten springa upp.» — Deutsch, Remains p. 53. Vi finna i Talmud sådana ställen: »Gehenna är ingenting annat än en dag, under hvilken den gudlöse skall brännas» (Abhoda Zara I); »den ogudaktiges dom varar tolf månader» (Adyoth II, 10); och det märkligaste af alla: »de rättfärdige skola uppstå till salighet; vanliga syndare blifva slutligen förlossade; de hopplöst onda straffas först ett år, hvarefter de skola förintas» (Ros/i Uas/iana I, 16: 2; 17: 1). Rabbinerna bestämma i allmänhet ett år såsom den tid, under hvilken deras purgatorium skall vara,

talar för den dogmatiskt utpreglade läran om skärselden; icke heller kan jag antaga den allt mer och mer gängse meningen om en vilkorlig odödlighet och jag vågar icke förkunna universalismen såsom en skriftenlig och oemotsäglig lära. Denna senare åsigt, nämligen att alla menniskor omsider skola blifva saliga, har visserligen icke så få stöd i skriften; den — eller med densamma mer eller mindre analoga åsigter — omfattades af Origencs,

den störste och ädlaste, Gregorius af Nyssa, den frimodigaste, Klemens af Alexandria, den lärdaste, Gregorius af Nazianz, en af de vältaligaste och Justinus Martyr, en af de äldste bland kyrkofäderna; andra nämde den med ett halft godkännande, och till och med då man ansåg sig böra absolut förkasta den, skedde det med kärleksfullt deltagande och fullkomlig aktning, såsom fallet var från sådana mäns sida, som Irenäus, Atana-sius, Ambrosius, ja sjelfva Augustinus. I senare tider har detta åskådningssätt hyllats af flere store och strängt ortodoxe teologer, sådana som en Bengel, en Tholuck m. fl. I en sådan fråga som denna är jag visserligen ganska litet böjd för att bygga på någon enskilds auktoritet, men-HELVETET" — HVAD DET ICKE ÄR.

så mycket åtminstone torde så månge lärde och fromme mäns skiljaktiga meningar bevisa, att Gud icke har gifvit oss någon klar och bestämd uppenbarelse om deras slutliga tillstånd, hvilka dö i sina synder. Det är uppenbaradt för oss, att »Gud är kärleken» (i Joh. 4: 8) och att »det är evinnerligt lif att känna honom» (Joh. Ev. 17: 3), och att han »icke vill att några skola förgås, utan att hvar och en vänder sig till bättring» (2 Petr. 3: 9) och att »såsom alla dö i Adam, så skola ock alla i Kristo varda lefvande gjorde» (1 Kor. 15: 22); men huru länge en menniska, äfven efter döden, skall kunna fortfara att stå emot hans vilja, huru länge hon skall förblifva i den andliga död, som är skiljsmessa från Gud — det hör till de hemliga ting, som Gud icke har uppenbarat. Men att hvarje menniskas öde icke är en gång för alla och oföränderligen afgjordt i hennes dödsstund, så mycket åtminstone medgifven, förkla-ren och bekännen I sjelfva — kanske utan att tänka derpå, men derföre icke mindre visst — hvarje gång 1 deltagen i den apostoliska trosbekännelsens ord, att Kristus är »nederstigen till helvetet». Ty det enda bibelställe, som126

ligger till grund för denna artikel, är det ställe hos Petrus, som säger oss, att han (nämligen Kristus) gick bort och predikade för andarne i fängelset, som fordom icke trodde (i Petr. 3: 19). I de textord, med hvilka vi i dag inledt denna predikan, säger samme apostel, att »evangelium är predikadt för de döde», och om således, såsom också kyrkan i alla tider lärt, dessa syndares öde icke var oföränderligen afgjordt i dödsstunden, så måste det vara alldeles klart och gifvet äfven för den allra enfaldigaste, att icke heller vårt med nödvändighet måste vara det.

Detta är nu det enda svar jag kan gifva på eder fråga: »hvad tror du om de förtappade?» Och min öfvertygelse är grundad på »den lefvande Guden», som säges vara »alla menniskors frälsare». Jag svarar med Thomas Erskine, att »vi äro lika mycket förtappade här som der, och att Kristus är kommen att uppsöka och frälsa de förtappade», och mitt hopp är, att åtminstone det stora flertalet af dem skall varda återfunnet. Om nu en förhärdad syndare, som skamligt älskar sin synd och föraktar sin frälsares långniodighet, leker och gäckas med denna"HELVETET" —

lära, så gör han det till sitt eget rättvisa och förfärliga ansvar. Men om å andra sidan det finnes sådana bland eder — och derom är jag öfvertygad, — sådana som äro fångna visserligen, men icke förhärdade i synd, sådana som hafva fallit och fortfarande falla men i sjelfva sitt fall längta, bedja, strida och arbeta att komma allt närmare och närmare ljuset — till dem säger jag: hållen fast eder tro på Gud. Det fins hopp för eder, hopp, äfven om döden hinner eder och griper eder, innan den slutliga segern är vunnen — hopp för de andligen fattige, ty dem hör himmelriket till, hopp för de bedröfvade, ty de skola få hugsvalelse — om I ock måsten renas i evighetseldens Gehenna på andra sidan grafven. Ja, mina bröder, >;pre-diken om de rättfärdige, att de stå väl, ty de skola äta sina gerningars frukt. Men ve de ogudaktige, dem går det illa, ty det skall varda dem betaladt så som de det förtjena» (Es. 3: 10); men talen ock, såsom Kristi egna apostlar talade, om »alltings återställelse» (Ap.-G. 3: 21), om att »Gud icke vill att någon skall förgås» (2 Petr. 3: 9; Rom. 2: 4; 1 Tim. 2: 4), att »Kristus är fördenskull både död och lefvande128

vörden, att han skall vara herre öfver både lefvande och döde» (Rom. 14: 9), att »såsom alla dö i Adam, så skola ock alla i Kristus varda lefvande gjorde» (1 Kor. 15: 22) och att den tid skall komma, när allt skall blifva sonen un-derlagdt, och sonen sjelf skall varda underlagd honom, som honom allting underlagt hafver, »på det att Gud skall vara allt i alla» (1 Kor. 15: 28) — jravza èv nuaiv — omnia in omni-bus — allt i alla menniskor. IV.

Äro de få som varda salige?

Evighetens hopp.Luk. 13: 23—24.

»Och en sade till honom: Herre, äro de få, som varda salige? Då sade han till dem: Vinn-läggen eder att komma in genom den trånga porten.»

Detta ställe angifver för oss, mina bröder, sjelfva kärnan af vår frälsares undervisning om det närvarande och det tillkommande. Han hade vid flera tillfällen talat om de svårigheter och trångmål, som möta menniskan på dygdens smala väg och huru få i sjelfva verket de äro som vandra den samma, under det att de äro många som skynda framåt den breda vägen som leder till fördömelsen. Och det var sannolikt med minne af något sådant hans yttrande, som nu någon, mera af nyfikenhet än af sedligt allvar, önskade veta följderna af ett sådant förhållande och derföre öppet och rätt fram till honom stälde den frågan: »Herre, äro de få, som varda salige?» Antag nu, att det132

vore så — antag, att, såsom tusentals teologer under århundraden hafva trott, det stora flertalet af menniskorna i en kommande verld blir evigt förtappadt — skulle icke vår frälsare hafva sagt det, när han rätt fram tillfrågades derom, skulle han icke hafva uppenbarat en sådan fruktansvärd sanning, om det varit sanning, till helsosam fruktan och bäfvan? Hade svaret på denna fråga varit ett obetingadt »ja» och hade den uppfattning, som derur framgår, varit sä betydelsefull för det sedligt kristna lifvet, som man velat påstå, så hade det varit mer än farligt, det hade varit kär-lekslöst att undertrycka det. Men hvad innehåller nu den gudomliga vishetens svar? Är det någonting om en gräslig pina i eld och svafvel under billioner år? Är det någonting i samma stil, som en bokstafsträlande och förtryckande renlärighet predikat? Nej; utan det är ett varsamt, afböjande svar. Det är en allvarlig varning till den som frågat. Det är ett tyst ogillande af sjelfva frågan. Det är en hänvisning på en trång port och en smal väg, såsom den enda ingång och den enda väg som för till Guds rike. I denna usla verld är det

blott få som finna den vägen, och förr än de hafva funnit honom, kunna de icke inkomma i Guds rike. Men här finnes icke ett ord om en oåterkallelig dom till fysiska lidanden; icke ett ord som säger oss, att alla som vandra den breda vägen skola oundvikligen hamna i det eviga förderfvet. Och äro vi icke skyldiga att taga hänsyn till så väl skriftens tystnad som dess utsagor? Om vi ännu med oro spörja efter någon upplysning om det tillkommande, kunna vi måhända finna en sådan i Jesaias härliga ord: »Frukta dig icke, ty jag är med dig; var icke försagd, ty jag är din Gud: jag stärker dig, jag hjelper dig ock, jag håller dig vid magt genom min rättfärdighets högra hand» (41: 10), eller i den helige siarens underbara syn i uppenbarelsen: »Derefter såg jag, och si, en stor skara, den ingen räkna kunde, af alla slägten och stammar och folk och tungomål, stående inför tronen och inför lammet, klädda i sida, hvita kläder och palmer i deras händer» (Uppb.-B. 7: 9), eller i vår frälsares eget sköna löfte: »I min faders hus äro många boningar» (Joh. Ev. 14: 2). Men andemeningen i det svar, som Jesus gaf den som framstälde134

den anförda frågan, var denna: »Det slutliga öde som drabbar din af Gud skapade själ ligger i hans hand, som skapat henne, icke i din egen. Vinnlägg dig du blott att komma in genom den trånga porten».

2. Och detta var ock andemeningen i den predikan, som jag senast höll från denna plats, enär jag är öfvertygad om, att mycket af den allmänt gängse, förfärliga uppfattningen om en kommande vedergällning, dess fysiska

smärtor, dess ändlösa tillvaro, dess oåterkalleliga afgörande i dödsstunden, gifver oss af kärlekens Gud en allt igenom falsk bild, som, om den också vid första påseende synes ega stöd i några illa öfversatta eller helt och hållet missförstådda bibelställen, alls icke öfverensstämmer vare sig med den ande som genomgår skriften i dess helhet, eller med Guds icke mindre heliga uppenbarelse i våra egna samveten. Om någon härvid skulle anmärka, att en åsigt sådan som den af mig omfattade är farlig, sä svarar jag härpå blott med den enkla frågan: är den sann? Det är lögnen som alltid är farlig —• sanningen aldrig. Det tillkommer icke oss att efter eget mönster göra upp en grundritning

till den osynliga verlden. / tron, att menniskan icke skall kunna älska Gud utan fruktan för ett ändlöst helvete! Men så trodde icke David. Han sade: När dig är förlåtelse, på det man skall frukta dig. Och i hvarje fall gagnar det till intet att dogmatisera om ting som Gud icke har uppenbarat. »Tingen äro sådana de äro och skola blifva sådana de skola blifva», och om vi i våra för alla möjliga misstag utsatta menskliga system och på grund af vår inskränkta erfarenhet framställa dem på ett skeft och felaktigt sätt, så är det en hädelse mot sanningen och mot Gud. Hvad som är farligt, det är att på förtrytelsens väg drifva menniskor till gudsförnekelse eller att insnärja dem i vidskepelsens farliga garn eller att nedstörta dem i djup förtviflan, genom att framställa honom, hvars namn är kärleken, såsom en hjertlös hämnare i stället för såsom en fader, som är barmhertig och nådig, tålig och af stor mildhet, som icke vredgas till evig tid. Dåliga och falska menniskor kunna göra hvil-

Med anledning af dessa ord säger en utläggare: »känslan af Guds dom ulan hopp om förlåtelse injagar förskräckelse som nödvändigt alstrar hat af sig».

ken lära som helst farlig. Aposteln Petrus talade om, huru som sådana menniskor förvridit några svårbegripliga stycken i Pauli bref, såsom ock andra skrifter, till sin egen förtap-pelse (2 Petr. 3: 16); men skulle man derföre önska, att den heliga skrift vore oskrifven, eller att Paulus aldrig fattat pennan ? Några af kyrkofäderna hyllade samma åsigter som jag i denna fråga — alldeles som hundratals troende prester bland oss — men fruktade att offentligt förkunna dem; dock fans det några bland dem som gjorde det, och det de bästa och de största, såsom ock i våra dagar många fromma fäder och lärare göra det, vid hvilkas fötter jag med fröjd suttit. Och om vi finna någonting vara sant, äro vi då icke »ljugare inför Gud», om vi undertrycka det, och den åsigten är väl om någon farlig, som menar, att det icke gifves någon mägtigare bevekelsegrund till dygd och kärlek till Gud än en bäfvande fasa. Eller skola vi gå inför den Gud, som är sanningen sjelf, med en lögn i vår högra hand? Richard Baxter — om någon en from och gudfruktig man — bekände sig tro, att till och med en sjelfmördare, om han i häftigt mod

begått sin gräsliga gerning, kunde blifva frälst; och »om», säger han ärligt, »om man skulle förebrå mig, att denna min offentligt uttalade mening kunde på något sätt befordra sjelfmor-den, så svarar jag, att jag icke har någon rätt att ljuga för att förhindra dem.» Ack mina bröder, man behöfver ju aldrig frukta att åstadkomma något ondt med att uppmana menniskor att »tänka högt om sin Gud». Och för min del fruktar icke heller jag att bjuda eder att gå till rätta med eder Gud i samma sinne, som den rättfärdige Abraham, han som sade: »bort det ifrån dig att du det göra skulle! ... Den all verldens domare är, skulle han icke göra rätt?» (1 Mos. 18: 25). Jag fruktar ej att med aposteln Paulus säga om honom: »är väl orättfärdighet när Gud? Bort det». Jag fruktar icke att inför honom draga den slutledning som, säger Luther, är summan, hufvudlärdo-men i konung Davids psalmer: »barmhertig-hetens Gud förbarmar sig öfver de elända; vi äro elända; derföre vill Gud — visserligen icke allenast i denna korta tiden utan ock i evigheten — förbarma sig öfver oss». Skall han då icke straffa oss? Jo, straffa oss,

emedan han har förbarmande med oss. »Men Gud dömer oss för att lära oss, men han lär oss icke för att få döma oss.» Hans evighetseld är en kärlekens eld; den är upptänd för att rena, icke för att martera, för att smälta, icke

för att bränna.

Gud sjelf säger oss, att »han icke plågar och bedröfvar menniskorna af hjertat», utan till deras nytta (Ebr. 12: 10), att de skola varda delaktiga af hans salighet; men huru kan det vara »till deras nytta» att blifva plågade till evig tid i ett hopplöst helvete? Och skulle han förneka sitt eget ord? Nej, bort det, säga vi med Paulus; och så säger hvar och en, som tror på en Gud hvars namn är kärleken; som af allt sitt hjerta tror på den »barmhertiges barmhertighet»; som sätter all sin förtröstan och lit till lefvande Gud, som är »alla menniskors frälsare»; som söker nyckeln till lifvets och dödens alla hemlighetsfulla och skräckinjagande gåtor i tron på att Kristus lefde och dog för arma syndare. Fromma och troende kristna hafva i sina hjertans enfald på denna väg kommit närmare sanningen än hårklyfvande teologer med allt deras skarpsinne, och jag ansluter mig mycket

hellre till de förres heliga aningar än till de senares lärda system.

2. Lemnande för den skull å sido all strid, som jag aldrig önskar se införd, vare sig på denna eller någon annan predikstol — jag tror näml. icke, att man gör rätt i att upptaga till besvarande alla de invändningar som uppkastas af blott okunnigheten eller af den sårade fördomen, utan att man vida mer håller denna plats i helgd genom att under känslan af sitt stora ansvar och i djup ödmjukhet söka leda menniskor med öppet sinne och kärlek till sanningen in på sanningens väg — vill jag nu bedja eder, mina åhörare, att tillsammans med mig något närmare skärskåda Guds underfulla vägar med menniskan. Icke af något slags spekulativt eller dogmatiskt intresse, utan derföre att enhvar af oss inom några få, korta är skall stå öga mot öga med döden, och derföre att tron på det tillkommande kan högst väsentligt inverka på vårt närvarande lif, vilja vi för några ögonblick med våra tankar dröja vid hvad menniskorna äro och hvad vi för ett kommande lif kunna hoppas för dem och för oss sjelfva.

3. Menniskorna kunna i sjelfva verket fördelas i trenne klasser: de heliga, de i synd förhärdade och den stora mellanklassen, som i otaliga gradationer ligger mellan dessa båda motsatser.

i. Om de heliga behöfver jag, mina bröder, i denna punkt icke mycket tala; deras löfte är beseglad t. Saliga, heliga själar, i hvilka visheten, frän slägte till slägte utrustat Guds vänner och profeter (Vish. 7: 27); de äro himmelens glädje — de äro jordens salt. Hvar och en af oss har af dem den välsignelsen att hemta, som en förtorkad jord har af det snöbetäckta berget, hvarifrån floden flyter, som en osund trakt har af de rena vindar som fördrifva pestsmittan. O, hvad skulle verlden vara, hvad skulle vårt land vara, hvad skulle denna ofantliga stad med allt dess elände vara utan dem, utan dessa tio eller tjugu eller trettio eller flera rättfärdiga, för hvilkas skull himmelen ännu skonar ett förderfvadt slägte?

Hvad skulle denna stad blifva, om den icke vore något annat än ett gräsligt tillhåll för elakt sladder, samvetslöst vinstbegär, prålande lyx och djuriska lustar? Få äro dessa Guds

heliga, det veta vi, vanligen fattiga och ofta föraktade, men likväl är det de allena, som rädda verlden från lasternas förtärande kräfta, från att falla sönder genom hatets upplösande krafter. Med sina milda, kärleksfulla ord möta de och afbryta vårt egenkära käbbel; med sina lugna blickar fulla af frid och hopp skåda de in i vår verldsliga oro. En millionär, en framgångsrik man, om också verlden låge i stoftet för hans fötter, betyder detsamma som intet, men »o Gud, o Gud, gif oss heliga män och qvinnor!» Angående dem finnes det väl icke någon meningsskiljaktighet. Vi veta, att de skola blifva saliga; vi veta, att Gud skall belöna dem på den dag han låter upp sin rika förrådskammare och tager fram sina skatter, vi veta, att »hvad intet öga sett och intet öra hört och i ingen menniskas hjerta stiget är, har Gud beredt dem som honom älska». (1 Kor. 2: 9).

2. Men om de äro orubbligt trygga, evigt saliga, hvad skall det då blifva med deras motsats, huru skall det gå de i synder och laster nedsjunkna och förlorade. Någon gång få vi se höga, kristliga dygder; gifve Gud, att vi al-

drig finge se motsatsen: djuriska laster och nesliga brott. Icke långt härifrån ligger ett stort fängelse, *) som inrymmer omkring 1200 fångar. Hvarje gång Westminsters klockor ringa till bön, höra dessa fångar det. Bland dem finnas sådana som drabbats af lagens arm utan att egentligen vara några svåra brottslingar. Och dessa kunna nog blifva räddade. Andra, svagare men icke genomförderfvade naturer, hafva haft att kämpa med svåra frestelser och så fallit i brott; dessa kunna väl också återvinnas åt samhället. Men så gifves det dessa, som de som känna dem beskrifva såsom moraliska missfoster, grymma, djuriska, oförbätterliga, om hvilka samhället uppgifvit hvarje förhoppning. Det är om dessa som en af nutidens store skriftställare säger, att de äro en »ohygglig förvridning af slägtet menniska»; de hafva en fysionomi af hund eller tiger eller oxe; de äro hårda, trotsiga, slöa, på allt sätt förnedrade, mörkrets barn, lågsinnade alltigenom; under deras lif i Londons undangömda, vanryktade boftill-håll, ofta under jorden belägna, dit icke en stråle af Guds sol tränger in, har mörkrets i) Millbank.

ande satt på dem sin tydliga pregel. »Hvem kan någonsin», frågar han, »verka på dem med kärlek? Nej, halsjern och fotblackar, hållna af så litet blödiga händer som möjligt, det är hvad som skall bestås dem» — och han föreslår — om det skulle kunna låta sig göra — att med ens göra ett slut på dem? Nå ja, mina bröder, att brott bestraffas är rättvist, och samhället är i sin fulla rätt, då det genom stränga straffbestämmelser söker värna om sina laglydiga medlemmar; men likväl är det mig en stor tröst, att vår frälsare aldrig talat i ordalag som dessa. Det är glädjerikt, att han i stället sade sig vara kommen att kalla syndare till bättring (Math. 9: 13), att frälsa det som förtappadt var (Math. 8: 11; Luk. 15: 4). Och om I frågen mig, huruvida jag icke måste tro på några evighetsstraff för dessa i synd nedsjunkna och förhärdade, så svarar jag: jo, för dessa, för eder och för mig sjelf, till dess vi lärt oss att af allt vårt hjerta älska det goda och afsky det onda; men huruvida icke Gud för Kristi skull skall göra oss skickliga härtill äfven på andra sidan grafven, om vi icke kommit derhän här i lifvet — det kan jag icke

säga. Jag vet, att Gud hatar synden, emedan han älskar den själ som synden förderfvar. Jag vet att »detta hans hat går fram som ett flammande svärd, att han, som har ögon som eldslågor, ser, hvar hugget skall falla; gudomligt härlig och gudomligt förskräcklig skall han öfverallt, liksom med osläcklig eld, förbränna det lögnaktiga och döden värda och så skilja det från det sanna och lifvet värda» (Carlyle). Men jag vet ock, att äfven för dessa har Kristus dött. Skenhelgonet må fälla sin dom öfver dessa själar, om det så vill; det må från sitt, den konventionela renlärighetens högsäte peka på evig fördömelse såsom deras slutliga mål — men det hvarken kan eller vill jag göra. »Döm ej din nästa», sade den fromme konungen vid kardinal Beauforts förfärliga dödsbädd, då denne dog utan att gifva något tecken från sig:

»Döm ej din nästa; alla synda vi. — Lyck nu hans ögon, drag gardinen för och låt oss detta andaktsfullt begrunda.» ') Hade vi i likhet med dem varit födda och uppfostrade i ett sådant djup af elände och

') Henrik IV: 3, 3. Hagbergs öfvers.

förnedring och från vår barndom aldrig fått se eller höra något annat, hvad skulle vi hafva varit — hvad skulle du hafva varit, sedliga helgon, du alltigenom utmärkte farisé, om din ställning i ringaste mon liknat deras? Då den fromme John Bradford en gång såg en mördare utföras till afrättsplatsen, sade han: »det är blott Guds nåd som gjort, att der icke går John Bradford». Om jag, när jag ser ned i mitt eget hjertas djupaste djup, der finner oändliga möjligheter till brott och laster, så vet jag icke, hvarför icke hos dem, i trots af all deras skam och uselhet, skulle finnas oändliga möjligheter till det goda. Och är det något annat än en hädelse att antaga, det han, som utrustat en menniskovarelse med rika gåfvor, skulle i ett ögonblick »kasta honom ifrån sig i evigt mörker»? Mig tillkommer på intet vis att för dem liksom slå igen helvetets portar af fruktan, att dessa portar med ännu

större rättvisa borde öppnas för mig, men jag anbefaller dem med ödmjukhet och hopp, äfven efter ett lif som icke ger anledning till några förhoppningar, åt honom som icke dref från sig publikaner och skökor och som tillät qvin-

nan, som var en synderska, att med sina tårar två hans fötter. (Luk. 12: 48). Att utan helgelse ingen kan se Gud; att hvarje brottslig handling, så framt den icke ångras, måste medföra sin egen rättvisa och fruktansvärda vedergällning; att bakom denna verldens förlåt en mörk natt väntar hvarje oren och af synd besudlad själ — detta vet jag. Men när jag erinrar mig, att det finnes exempel, att äfven sådana brustit ut i tårar, då de hört en moders namn nämnas, att de åtminstone tillfälligtvis befunnits mägtiga att med hjeltemod utföra stora dåd, så finner jag icke, att man har någon rätt att påstå, att han som en gång gifvit dem gåfvor icke än en gång skulle kunna gifva dem dessa gåfvor åter; att han som skapat dem — han som vill, att alla menniskor skola frälsta varda — icke skulle kunna omskapa dem efter sitt beläte, icke skulle kunna utplåna deras synder. Men i hvarje fall får jag icke med några tvärsäkra yttranden eller teologiska lärosatser eller hårda fördomar hos dem injaga misströstan eller förtviflan eller ställa mig emellan dessa — af Gud älskade — och hans kärlek. Nej, ty jag tror, att den gode herden, tyÄRO DE FÄ SOM VARDA SALIGE.'

så nämner han sig sjelf, icke skall upphöra att söka efter de borttappade fåren, till dess han funnit dem. (Luk. 15: 4.)

3. Men, mina bröder, det stora, stora flertalet af menniskorna hör till den tredje klassen: de äro icke alldeles bortkomna i synd och än mindre äro de några heliga. De må närma sig den ena eller den andra af dessa motsatser, men i de flesta fall äro de oafgjorda. De vända sig än åt det ena än åt det andra hållet; de halta på båda sidor; de äro hvarken helgon eller brottslingar; de hafva icke gifvit sig med hjerta och själ till det goda och de hafva icke helt och hållet öfverlemnat sig åt det onda. De åstunda förlåtelse för sin synd, men vilja likväl behålla synden qvar hos sig; de gifva rätt åt det som är heligt och rätt, men de leka med orättfärdigheten; de fasa för den tanken, att de skulle befinna sig i ett tillstånd af synd och obotfärdighet, men de åstunda icke med allvar att komma in i nådaståndet; »det fins en Adam hos dem och det fins en Kristus» (Martineau); än synda de lättsinnigt och bekymmerslöst, än ångra de sig under bittra samvetsqval. På huru många bland oss kan148

icke det nu sagda tillämpas? Vi bryta icke mot mensklig lag och för menniskors ögon ser det ofta ut, som om vi icke bröte mot Guds lag. Men, mina bröder, hvad skulle man fä för tankar om oss, om vi syntes för hvad vi vore, om våra hjertan låge likna öppna och uppenbara för hvar man, som de äro inför Gud. Och det är just de, som fara efter att blifva Guds barn, hvilka .djupast känna och erfara sitt eget stora syndaförderf. Det är också orsaken till — såsom någon sagt — att det syndasorgens och samvetsqvalens ångestrop som utgick frän en Fénélons eller en Cowpcrs läppar var långt bittrare och allvarligare än några s. k. bekännelser, som en Richelieu eller en Voltaire behagade afgifva. Många af dessa samvetsömma, heliga själar hafva blifvit bragta ända till den hopplösa förtviflans gräns, ja hardt när till galenskap, såsom fallet var med den arme Cowper, genom denna falska uppfattning af Gud, som ligger i läran otn en utan barmhertighet fäld förkastelsedom öfver menniskan. Men till alla dessa vänder sig det ljufliga talet: »Tröster, tröster mitt folk, säger eder Gud» (Jes. 40: 1). Eder egen fromma instinkt, säger ederÄRO DE FÅ SOM VARDA SALIGE >

detsamma. En son eller broder eller vän eller fader dör — vi hafva ju alla gjort någon sådan förlust — jag vill antaga, att de icke voro fromma och gudfruktiga, kanske till och med behäftade med många sedliga lyten och att de efter ett lif, enligt menniskors vanliga sätt att lefva, dogo helt plötsligt och icke fingo tid att ångra sig; och när nu ett tillstånd af synd icke kan vara ett tillstånd i nåd, så kunde de icke, oomvända som de dogo, enligt den

vanliga dogmatiska uppfattningen, blifva frälsta. Och likväl, när du stod der — fader eller broder — full af sorg vid deras öppnade graf, när ditt öra förnam de ljufliga ord af frid och hopp, som vår kyrka uttalar öfver stoftet, när du lade dina hvita blommor på kistan, när du hörde det smärtsamma: »af jord är du kommen, jord skall du åter varda» — vågade du då, du som, om du ock kände deras synder och deras felsteg, äfven kände allt det goda, milda, älskvärda som på samma gång funnits hos dem, vågade du med vaket samvete fälla den domen — och det måste du följdrigtigt hafva gjort, om du ärligt omfattar den åsigt jag bestrider — »han går till helvetets ändlösa qval» ?

Eller uppreser sig icke ditt hjerta, ditt samvete, din rättfärdighetskänsla, din kärlek till Kristus, din tro på Gud, din tro på honom, som du lärt dig bekänna såsom den eviga barmher-tigheten, mot en sådan inlärd dom? Du kan få tänka om dem, att de, hvilket de aldrig gjort här på jorden, lida en smärtsam ångest under strålarne af Guds allt uppenbarande ljus, villiga qval i mellantillståndets eld. Vi borde önska, ja vi borde bedja, att detta, såsom en naturlig följd af vårt främmandeskap från Gud, hände oss, icke för sjelfva plågans utan för vår fullkomnings skull. Men ett straffande liksom af godtycke och i vredesmod, ett i bokstafiig mening brännande qval, ett ändlöst lidande, ett materielt helvete af maskar och lågor, en oåterkallelig dom — och allt detta utan afsigt att förbättra och utan hopp om frälsning — en själarnes öfvergång ifrån ett mödosamt, frestelse-fullt lif af några få, korta timmar till brännande eld under billioners billioner år — och än en gång: detta icke för att uppmjuka utan för att förhärda, icke för att förbättra utan för att pläga och förnedra — tror du härpå för dem som du har älskat? Jag säger återigen: bort

det! Jag säger än en gång, att jag med fasa kastar ifrån mig en tro sådan som denna! Hvilken farisé som helst må, om han så vill, harmas mot mig, all verldens skriftlärde må uttala sin förbannelse öfver mig — jag kan icke tro det, och jag tror det icke. Den heliga skrift tillåter mig det icke, mitt samvete, mitt förnuft, min tro på Kristus, andens vittnesbörd i mitt hjerta tillåter mig det icke: Gud tillåter mig det icke. Hvad jag tror är detta: för hvarje synd som vi hafva begått skola vi, så framt den icke ångras, få erfara Guds vrede, tung och svår men full af nåd, till dess han bränt bort den orena slaggen hos oss och gjort oss till ett rent guld sig sjelf till ära. Eller huru? Skall naturen kunna fylla håligheterna i sina fula, skrofliga klippor med de skönaste ädelstenar, skall hon af ett stycke kol, hvarmed tiggaren värmer sig, kunna bilda den dyrbaraste diamant, skall till och med menniskan af oduglig slagg och några värdelösa stenar kunna göra sig sina mest glödande och varma färger — men Gud skall icke vara i stånd att göra någonting af sina förlorade själar. Eller skola vi kunna hysa barmhertighet med och älska

dem som oss hata, välsigna dem som oss förbanna och förlåta dem oss förorättat; skola vi vara villiga att hafva misskund med våra förlorade söner och öppna för dem vår famn — men Gud skulle icke vara villig dertill på andra sidan grafven. »Skulle en dödlig varelse vara mer rättfärdig än Gud ? Skulle en menniska vara mer rättfärdig än hennes skapare?» Vi hafva icke skapat dem, de äro icke folk af vår hjord, de äro icke våra får; om vi icke desto mindre kunna känna en varm kärlek, ett förbarmande medlidande för syndare, och om denna kärlek och detta medlidande alstras af det heligaste och det mest kristuslika i våra själar, och om det är fullkomligt omöjligt för äfven en mycket dålig menniska att vara så samvetslös att döma sin dödligaste fiende till ändlösa lidanden — skola vi tro sådant om Gud? Skola vi tro, att han, som i oss föder barmhertighet, sjelf skulle vara utan barmhertighet, att han skulle »med ena handen vilja hålla oss vid magt och med den andra pläga oss», han som känner hurudana vi äro, och att vi äro idel stoft. Eller skall icke vår tro vara sådan som qvinnans från Thekoa, som sade till David: »Vi måste ju alla

dö och äro likasom ett vatten som utgjutes på jorden och icke uppsamlas igen: och Gud vill icke taga lifvet bort, utan betänker sig, att han icke från sig bortstöter den fördrifne» (2 Sam. 14: 14). Ja, »der synden öfverflödar, der öfver-flödar nåden mycket mer» (Rom. 5: 20). Om Gud hemsöker fädernas missgerning uppå barnen, intill tredje och fjerde led, dem som honom hata, så gör han barmhertighet, intill mångtusende led, pä dem som älska honom

och hålla hans bud (2 Mos. 20: 5 — 6); och så öfver allt — i Guds löften, ehuru icke i menniskors system, i Guds uppenbarelser, ehuru icke i menniskors trossatser — är nådens vågskål vida tyngre än vredens. Ja, mina bröder, frukten icke; hållen fast tron på Gud; tänken högt om honom; våren vissa om, att förtröstan på Guds rättfärdighet innebär det godas slutliga seger öfver det onda, att Kristi kors, Kristi oändliga försoning, Kristi fullständiga återlösning innebär, att jordens syndare — må hända långt, långt omsider — skola varda omvända och omskapade till Guds helige. v.

Syndens följder.Rom. 6: 1—2.

»Hvad vilja vi då säga? Skola vi blifva i synden på det nåden må öfverflöda? Bort det; vi som äro döde från synden, huru skulle vi ännu lefva i henne?»

Vi äro, mina bröder, när vi rätt se till, några eländiga och blinda varelser, ensidiga, ofullkomliga, utsatta för villfarelser, lätt bedragna af högfärden som spelar ödmjukhet och fallna att uppblåsas af okunnigheten som häller sig sjelf för vetande; och derföre vända vi till förbannelse det som Gud ämnat till vår välsignelse och insamla hans kärleks goda manna i käril, så besudlade än af svaghet än af högfärd, att det växer mask och gror mögel i vårt lifsförråd. Och häraf kommer det, att Guds heligaste sanningar blifva utsatta för att af oss på det förskräckligaste sätt förtydas. Det var så redan i de första tiderna, då det fans ogud-58

aktiga menniskor, som drogo Guds nåd till lösaktighet (Jud. 4). Det var än en gång så på Luthers tid, då han ref ned hela den byggnad af falska traditioner, som menniskorna omfattat med sin tro. Och det är så nu, när vi för syndare, som äro hardt nära förtviflan, i Akors dal1) öppna en hoppets port, och bedja menniskorna hysa ädlare och sannare tankar om Gud, än dessa som äro raka motsatsen till hvad skriften lär oss om hans nåd, som varar evinnerligen (Ps. 100: 5), om hans afsigt med straffet, som icke är att plåga utan att helig-göra (Ebr. 12: 10), om den dag, då Kristus skall hafva utfört sitt verk till en evig seger och Gud skall vara allt i alla (1 Kor. 15: 28). Jag har icke sökt efter detta ämne och skall sannerligen icke heller komma att idisla det, men när det liksom gaf sig sjelf åt oss i den följd af betraktelser, som vi här tillsammans anstält, så kunde jag icke annat än försöka

') Akors dal låg söder om Jeriko, just vid ingången till Kanaans land. Hit hade Israels barn under Josua hunnit, men höllo här på att lida ett afgörande nederlag, som dock genom Guds nåd vändes i en lika afgörande seger. Häraf har »Akors dal» fått betydelsen af en till förtviflan gränsande sorg, som Gud dock vänder i glädje (Jemför Hosea 2: 15).

rödja ur vägen de åsigter, hvilka, jag vet det, drifvit många till likgiltighetens otro och förbittrat andra genom den trångbröstade, smä-delsefulla, fariseiska dogmatism, som är full af bitterhet och fördömelselusta mot hvar och en som dristar sig hysa en afvikande öfvertygelse. Men det finnes ännu vigtigare skäl för framläggandet af hvad jag på detta dunkla område anser vara sanning. Den dygd, som icke har någon bättre och ädlare grundval än fruktan för helvetet, är ingen dygd alls. Den sedlighet, som hemtar sin styrka endast från hoppet om belöning eller fruktan för straff, måste anses hafva ett ganska tvifvelaktigt värde. Oaktadt mången nu för tiden är en hederlig man blott af klokhetsskäl, så är det sant hvad erkebiskop Whately en gång sade: »den menniska som är rättskaffens, blott emedan det är klokt att vara det, är i grunden icke bättre än en skälm». Skullen I t. ex. hafva så särdeles höga tankar om en, som underläte att mörda, blott derför att det fins skarprättare, eller som icke beginge skurkstreck endast af fruktan för upptäckt? Fruktan kan alstra slafvars tvungna lydnad, kärleken allena166

barns villiga hörsamhet; och detta är grunden till, att Gud gifvit oss, som känna sanningen och som sanningen gjort fria (Joh. Ev. 8: 32), icke räddhågans utan kraftens och kärlekens och tuktighetens ande (2 Tim. 1: 7). Och denna kärlek är helighetens enda, eviga grundval. Att förkunna, det Gud vill, att alla menniskor skola frälsta varda — det är ett sant evangelium; att förkunna, att det icke är Kristi kärlek utan helvetets fasa som skall nödga oss — det är en själsmördande villfarelse. Hvad var hufvudsumman af vår dyre frälsares undervisning? Var det:

»omvänd eller bränd?» Eller var det: »kommen till mig, och I skolen finna ro till edra själar?» Var det om helvetets eld han predikade inför de stora skaror, som med fröjd lyssnade till hans ord, der han satt och talade till dem på Genesarets ljufliga strand? Eller var det icke om himmelrikets salighet, om den barmhertige fadern, som låter sin sol gå upp öfver onda och goda och låter regna öfver rättfärdiga och orättfärdiga? Jag vet, att han med fruktansvärdt allvar sade: »Om ditt öga är dig till förargelse, så rif det ut och kasta det ifrån dig; ty det är dig bättre, att en af

dina lemmar förloras, än att hela din kropp kastas i Gehenna, i osläcklig eld, der deras mask icke dör och elden icke utsläckes». Men hvilken barnslig fåfänga och förmätenhet är det icke att tolka sådana ställen utan att känna de inre lagarne för deras tydning och uttolkning. Det är just lika barnsligt som att tolka orden »detta är min lekamen» till ett stöd för tran-substantiationsläran, eller på orden: »dem han hafver förut bestämt» grunda läran om det ovillkorliga nådavalet. Jag gör anspråk på att tala med lika stor auktoritet som trots någon, när jag säger, att det icke finnes ett ord, som ger något verkligt stöd åt den åsigten, att i hvarje oomvänd syndares dödsstund det fälles en oåter-kallel ig dom öfver honom till ändlösa lidanden. Vår herres och frälsares tal är icke mer bok-stafligt i den sista hälften af en vers än i den första. Vi hafva icke mer rätt att taga den förra hälften bildligt och den senare bokstafliga än Origenes hade att tolka den förra hälften efter bokstafven och den senare såsom bild. Vår frälsare talade om dessa, ting, såsom han vanligtvis och med afsigt gjorde, i bilder och liknelser; och just den omständigheten, att han

talade i liknelser, innebär den djupt allvarliga sanningen, att den mest qvalfulla fysiska smärta, och den svåraste kroppsliga rådbråkning är ett lindrigare qval och ett långt obetydligare elände än den skam och förnedring som är syndens oundvikliga följd — syndaqvalens förtärande eld, som skall brinna, så länge synd utöfvas, samvetets mask som skall gnaga, till dess hon varder förlåten. En sådan varning har ingenting gemensamt med det fördömelsebegärliga hot som säger: »hylla denna åsigt, eller du skall nedsänkas i den evigt brinnande sjön». Hvad vår frälsare lärde är detta: »Stån emot det onda, som finnes i eder, ty det är eder till förbannelse och undergång; och till dess I hafven lärt eder att afstå ifrån och hata detta onda, kunnen I icke komma in i himmelriket. Stån det emot, emedan Gud hatar det, emedan Gud älskar eder, emedan han åstundar att frälsa eder derifrån och från dess förfärliga följder. Stån det emot, ty det var för att uppsöka de förlorade som jag kom, och för att återlösa dem som jag dog . Detta är sanningen, detta är den gudomliga läran.

2. Alltså är då, mina bröder, Kristi försoning, Guds kärlek — den enda sanna grundvalen för all helighet. Vi äro med Kristus döde från synden och lefva Gudi i rättfärdighet (Rom. 6). Och Gud har icke skapat oss för att förderfva oss, för att plåga oss, för att taga hämd på oss, utan för att frälsa oss och frälsa oss ytterst från synd, från sedligt förderf, från det verkliga Gehenna, som icke är ett brinnande fängelse utan ett befläckadt hjerta. Fiendskap mot Gud, hat mot sanningen och heligheten, ett hårdt, bittert, hånfullt och kärlekslöst sinnelag, usla, låga, sinliga, sjelfviska begärelser — det är helvetets grundbeståndsdelar.

Helvetet är ett tillstånd, icke ett ställe. Så länge vi äro onda, orena och kärlekslösa, så länge är helvetet der vi äro, och der helvetet är, der måste vi vara; och när hela verlden förgås och hvarje skapad varelse, som Guds kärlek kunnat rena, blifvit renad, då »skall hvarje ställe, som icke är himmelen, vara helvetet».1) Huru länge och huru vidt vi äfven efter döden kunna i vårt högmod, vår obot-färdighet, vårt förderf förhärda oss mot Guds ') Marlowe, D:r Faustus.

kärleks nödgande, vet jag icke, och ingen vet det heller; men så länge vi försätta att göra det, så är det egentligen icke Gud som upptänder åt oss sina hämnande qval, utan vi, som genom vår egen obotfärdighet omintetgöra hans kärleks afsigter och förderfva och ödelägga oss sjelfva. Fromma menniskor kunna, såsom jag har sagt, omfatta

denna lära om ändlösa qval, och många sådana göra det också, men jag ville bedja dem misstänka sina egna hjertan, sina egna afsigter, då en så förfärlig lära — förfärlig äfven om den vore sann — är dem så kär, så dyrbar och trösterik, att de blifva fulla af bedröfvelse vid tanken på att möjligen förlora den och aldrig tyckas mer lyckliga, än när de få förkunna den för andra. De fråga, om jag icke bäfvar för att i denna punkt lära, såsom jag gör; men det är icke jag som behöfver bäfva. Om jag stode inför Guds domstol såsom en fattig, nådebehöfvande syndare, och anropade honom, att mina synder måtte varda betäckta med den hvita mantel som heter min frälsares, Jesu Kristi förtjenst, och om jag inför honom med sorg och skam måste bekänna, att till och med mina tårar

öfver synden vore bemängda med orenhet och att sjelfva min ånger behöfde ångras — så skulle jag dock i denna punkt icke känna mig hafva något att frukta. Menniskor må förbanna mig —men du, käre himmelske fader, skall icke vredgas mot ditt barn, derför att det tänker, och söker förmå andra att tänka höga och ädla tankar om dig; du, min frälsare, skall icke stöta mig från dig, derför att jag förtröstar på din försonings oändliga värde och kraft; och du, helige ande, sanningens och kärlekens ande, skall veta, att om jag tagit fel, så är det derföre, att jag icke velat fästa mina blickar på en fördömelsefardig ortodoxis flygtiga irrbloss utan på Betlehems stjerna och på de moln som der borta i öster börja rodna och bebåda att din stora dag randas; alltså derför att — om jag misstagit mig — det ljus som fört mig vilse var ett ljus från himmelen. Nej, det är icke jag, som härvidlag har något att frukta, men väl det fördömelsefärdiga gudaktighets-nitet. De, som vilja förvandla frälsningens evangelium till en hotande dom och som blifva fulla af förtrytelse, när någon säger menniskorna, att det kan gifvas något hopp på andra sidan

grafven — de kunna hafva skäl att känna fruktan. Och om de också skulle hafva rätt, så är deras åsigt så fruktansvärd, att de i likhet med de verkligt helige, som hafva trott på samma sätt, blott under tårar, med det djupaste medlidande och med sorg i hjertat borde framställa den. Men om det fins någonting, som han, hvars namn är kärleken, måste afsky, så är det fördömelselustans ohyggliga halelujarop och den illa dolda ovilja, som ondgör sig och i okunnighets högfärd protesterar mot den orubbliga förtröstan, som hvilar på dessa tvenne stora läror: läran om Kristi oändliga försoning och läran om Guds outgrundliga kärlek.

3. Men jag har nu sagt allt, hvad jag anser mig böra säga 0111 denna sak. Jag tackar Gud af allt mitt hjerta, att hvad jag häller för sant härutinnan, lärdt af Guds eget ord och stadfästadt af hans egen ande, har bevisat sig som en källa till frid och tröst för mäng-tusen hjertan i hela vårt land; och jag tror icke, att det är af nöden att ingå på det ändlösa företaget att afvisa alla de missförstånd och förvrängningar af denna min uppfattning, som kunna komma till stånd. Min afsigt i dag

är en helt annan. Jag vill söka afskära all möjlighet till ursäkter för dem, som på grund deraf, att det möjligen kan finnas något hopp på andra sidan grafven, tro sig kunna taga det lätt med synden. Och derföre, mina bröder, framför allt I, som ären unga och oför-ståndiga, eder beder jag allvarligt att uppmärksamt lyssna till mina ord, när jag nu vill varna eder för att draga Guds nåd till lösaktighet. Tänker någon af eder så: »emedan vi aldrig behöfva upphöra att hoppas, kunna vi alltjemt fortfara att synda?» Ja, tanken I så, sä må-sten I vara till den grad förhärdade och hafva kommit till ett sådant syndens djup, att ganska visst icke fasan för ett ändlöst helvete skulle rädda eder. Eller djefves någon, som bekänner sig för och kallar sig en kristen, säga i sitt hjerta: vi skola blifva i synden på det nåden må öfverflöda? (Rom. 6: 1.) Vill han, kan han, vågar' han draga vår Guds nåd till lösaktighet (Jud. 4), akta testamentets blod, genom hvilket han helgad är, såsom orent (Hebr. 10: 29) och säga: »emedan Gud älskar mig, vill jag göra det som han hatar, emedan Kristus dog för mig, vill jag på nytt korsfästa

honom och hålla honom för spott (Hebr. 6: 6); emedan det är Guds långmodighet, som kallar mig till bättring (i Petr. 3: 20), skall han ock få vänta» ? Mina bröder, det gifves tvenne slags synder: svaghetsynder och uppsåtliga synder. Svaghetsynder äro sådana, i hvilka vi alla ofta råka falla på grund af vår naturs medfödda svaghet, våra

mer eller mindre starka begärelser och frestelser; vi älska då icke synden, utan afsky henne, vi uppsöka henne icke, utan fly henne, vi omhulda henne icke, utan kämpa och strida mot henne. Detta är den kamp, i hvilken Guds ande kämpar med vår ande, och i hvilken Gud — så tro och hoppas vi i ödmjukhet — skall omsider beskära oss seger och förlåta oss alla våra synder. Men det finnes ett annat slags synd — långt farligare, skamligare och mera svårbotlig — det är den uppsåtliga synden, som begås med be-rådt mod, med vett och vilja. Den eger rum, när vi äro nöjda med synden, när vi hafva sålt oss under synden, när vi icke längre strida mot henne, utan mena oss kunna förblifva i henne. Detta är syndens djupaste, mörkaste, förfärligaste och farligaste afgrund; och det är

väl att den dåraktiga och brottsliga själen får veta, att när hon sänkt sig så djupt, har hon redan utfört — sjelf utfört den fasansfulla domen: »på hvad dag du deraf äter, skall du döden dö». Denna förbannelse innebär dock icke en fysisk död i första rummet utan framför allt en andlig död. Den menniska, som sålt sig under synden, är död — moraliskt död, andligt död; och det ligger i denna tanke någonting vida ohyggligare än i tanken på den fysiska döden, genom hvilken själen lösgöres från den liflösa kroppen, ty här är en lefvande kropp, som går omkring och för med sig en död själ. Bättre, långt, långt bättre hade det varit en sådan menniska, om hon huggit af sin hand eller rifvit ut sitt öga, än att, såsom redan nu skett, lifslefvande hafva blifvit kastad i evighetseldens Gehenna, der hennes mask icke dör och elden icke utsläckes, till dess hon omvänder och bättrar sig. Den skall rena henne denna eld, Gud gifve det, i sinom tid; men ack, hon skall här lida smärta och qval, emedan hon sjelf för sig afskurit möjligheten af någon annan frälsning. Om således någon

menniska i sin dårskap menar, att Gud är så svag och slapp som menniskor ofta äro det, sä att hon ostraffadt skulle kunna bryta mot hans heliga bud, så må hon komma ihåg den bittra erfarenhet som Salomo uttalar i dessa ord: »gör hvad ditt hjerta lyster och dina ögon behagar: men vet, att Gud skall för allt detta hafva dig fram för domen» (Fred. 11: 9); hon må erinra sig Jesaias stränga, varnande ord: »ve dem, som kalla det onda godt och det goda ondt; de der göra mörker till ljus och ljus till mörker; de der göra bittert till sött och sött till bittert. Derföre, likasom eldstunga förtärer halm, och hö i lågan faller tillhopa: alltså skall deras rot blifva som mull och deras blomma förflyga som stoft; ty de hafva föraktat Herrens Zebaotbs lag och förkastat den heliges ord i Israel» (Jes. 5: 24).

För det första, mina bröder, må vi alla lära oss inse, att syndens följder äro oundvikliga; med andra ord, att straff icke är något annat än, såsom någon sagt, »en konseqvensens ström som flyter fram i ohämmadt lopp». Det fins hos den menskliga naturen ett visst drag som i allmänhet utmärker spelaren, att vilja vädja

till slumpen och lyckan, att vilja löpa en risk för en osäker vinst. Hvarje sådan tanke pä något tillfälligt må menniskan emellertid hålla fjerran från sig, då det är fråga om syndens följder. De äro alltid vissa och oundvikliga. Allt Guds ord säger oss detta. »Den själ som syndar skall dö» (Hesek. 18:4). »Veten, att eder synd skall drabba eder» (4 Mos. 32:23). »Hvad det ock lider, en ond skall icke gå fri» (Ordspr. 11: 21). »De argas väg är sträf» (Ordspr.

13: IS)-

All verldens ordspråk säga oss det samma. »Den illa gör, han illa far.» »Som man kokar, får man äta.» »Krukan går så länge till brunnen efter vatten, till dess hon spricker» o. s. v.

Till och med satan sjelf kan icke förneka det. I den gamla legenden 0111 D:r Faust, när denne bjuder djefvulen att lägga bort sin djef-vulska vana att ljuga och tala sanning, svarar djefvulen: »verlden gör mig orätt med att förebrå mig lögn. Jag vill vädja till menniskors samveten och fråga dem, om jag någonsin lockat dem att tro, det en ond handling är god»,

Äfven onda menniskor medgifva detsamma. De skulle gerna vilja predika, att synden blott är »en älsklig svaghet som ligger i blodet, hvadan man icke får bedöma henne för strängt»; men fakta äro olyckligtvis emot ett sådant tal, och dessa fakta säga med oförtydbar stämma: »om någon förderfvar Guds tempel, honom skall Gud förderfva» (i Kor. 3: 17).

I sen således, att, enligt såväl de bedragnes som bedragarens vittnesbörd, syndens straff —• är oundvikligt.

II. Märken, för det andra, att syndens straff drabbar oss utan hänseende till personen. Det fins ett slags sjelfbedrägeri, gängse bland menniskor i allmänhet men i synnerhet bland ungt folk, i kraft hvaraf de visserligen medgifva lagens betydelse i allmänhet men söka undvika dess personliga, individuela tillämpning. Det är den gamla, gamla historien från paradiset som upprepas alltjemt: ormen smyger sig in på oss med alla sina bländverk och lögner; med sitt ljufva och hala smicker glider han in ända närmast till hjertat och der hviskar han: »se på frukten, huru ljuflig den är, huru eftersträfvansvärd den är; att vara såsom Gud,

vetande hvad godt och ondt är; ingalunda skall du döden dö»; och så tror gossen och ynglingen, frisk och lefnadsglad som han är, ja äfven den mognade mannen tror i sin dårskap, att honom skall detta väl icke drabba, att han har tid att ångra sig, att han är en försynens älskling, en himmelens särskildt utkorade, att han är en som kan synda utan att behöfva umgälla det med lidande. Om andra röra vid beck, skola de blifva nedsvärtade, om andra hålla eld i barmen, skola de bränna sig (Ordspr. 6: 27), men med honom skall Gud hafva öfverseende; och de onda andarne hån-skratta åt en hvar, som så der går som en oxe till slagtbänken och som de kunnat bedraga med den inbillningen, att på grund af ett särskildt favoritskap för honom »den moraliska lagens demantkedjor, som väga mer och binda starkare, än de som hålla himmelens stjernor i deras sferer, skola brytas sönder, att synden skall till förmon för honom ändra sin natur», och att vid hans annalkande straffets Gehenna skall förvandlas till en glädjens lustgård. Men har' det väl funnits en mensklig varelse sedan tidens begynnelse, han må hafva

varit huru hög, huru stor, huru begåfvad, huru lysande genom snille eller andra naturliga företräden som helst, som syndat ostraffad? Ack nej! Gud har icke anseende till personen. Eld bränner och vatten dränker, vare sig att den som rakar ut för dessa element är en eländig usling eller ett litet vackert och älskligt barn; och på samma sätt verkar den moraliska lagen, vare sig syndaren är en »David eller en Judas, vare sig han är publikan eller prest». I den fysiska verlden eger icke någon syndernas förlåtelse rum. Men synd och straff gå, såsom Plato säger, i denna verlden med hufvuden sammanbundna med jernkedjor, och de nitnaglar som fästa dessa kedjor vid hvarandra äro af diamant. »En menniska som icke kan simma, kan lika gerna kasta sig i en flod under förhoppning att icke drunkna, som en menniska, den der vet att dom och icke barmhertighet väntar dem som sjelfviljande synda, kan hoppas att för henne skall utslaget blifva till barmhertighet och icke till dom, och så trotsa Guds lag» (Troing). Skall hon gå fri? O yngling, o man — tror du, att du skall gå fri? Ack nej! Om I utväljen synden, skolen i drab-

bas af vedergällningen och i egen person komma till erfarenhet om den förolämpade naturens lex talionis — »öga för öga, tand för tand, hand för hand, fot för fot, brännande för brännande, sår för sår, blånad för blånad». (2 Mos. 21:

24 f.).

III. I sen sålunda, att syndens straff är oundvikligt och drabbar utan anseende till personen — nu må vi framställa den frågan, hvarföre så är. Jo, det är derföre, att syndens straff icke grundar sig på ett godtyckligt, tillfälligt ingripande, utan på en nödvändig lag. Jag menar härmed icke, att Gud aldrig skulle direkt ingripa, ty det gör han. Vi se det dagligen i brottens historia. Vi se det i de underbara upptäckterna af brott, i de många händelser, som

till en början se ut som tillfälligheter, men snart visa sig såsom länkade af försynens hand, i den oförklarliga dumhet och tanklöshet, hvartill ofta de mest förslagne och fintlige brottslingar göra sig skyldige. Men utan att taga med i räkningen dèssa direkta hemsökelser, i hvilka »Guds fruktansvärda hancl rycker lögnmasken från menniskans själ», fins det i allmänhet en fasaväckande öfverenstäm-176

melse mellan straff och öfverträdelse. Vi få igen det vi hafva gjort. Det ligger ett fruktansvärdt tvång i våra egna synder, en oundviklig samstämmighet mellan gerningen och dess följder, ett oförstörbart frö till likhet i utsädet och i skörden. »Vind så de och storm skola de uppskära» (Hos. 8: 7). Vi känna, att det är vi sjelfva, som afskjutit de glödande pilar, som tära såsom en eld våra hjertan. Det behöfves icke någon särskild upplysning, något gudomligt ingripande, några ovanliga medel för att på oss få Guds förolämpade lagar hämnade. De hämna sig sjelfva. Du må skratta åt bibeln, håna presterna, vända kyrkan ryggen, och likväl skall din synd komma efter dig med tunga steg, höja sig upp öfver dig och slå dig till marken med sin vedergällnings jernhårda hand. Jag kan icke göra anspråk på att nu kunna framlägga ett fullständigt schema öfver dessa den gudomliga Nemesis' hemsökelser eller uppläsa för eder från väggarna i brottsliga hjertan deras: Mene, Mene, Tekel, Ufar-sin. Dertill behöfdes »en pensel doppad i jord-bäfningens och solförmörkelsens färger». Dertill behöfdes en röst, sådan som han, hvilkenSYNDENS FÖLJ DER.

skadade uppenbarelsen, hörde ropa i himmelen: »ve dem som bo på jorden» (Upp. B. 8: 13). Men på det icke någon må säga, att han icke fått någon varning, på det ingen må söka sitt skydd under den ursäkten, att synden för honom blifvit beröfvad en af dess fasansfullaste sidor, vill jag teckna för eder några vägar, på hvilka — om Guds kärlek ingenting får uträtta — hans fasor icke skola lemna oss i något tvifvel om hvad han hatar. Slå det i vädret den som vill, men om här finnas menniskor, som med verkligt allvar lyssna till sådana ting, sä vill jag försöka att för några ögonblick betona några stafvelser i den röst som säger: »här är vägen; gå den», när I ären färdiga att vika af till venster eller till höger.

IV. Nå väl; låtom oss taga sjukdom såsom cn form af denna oundvikliga lags verkan. Icke alltid, det är sant, är sjukdomen en direkt följd af synd, men likväl, huru ofta är den icke att tillskrifva osnygghet, försummelse, oförstånd, okunnighet, hvilket allt liksom ligger i blodet, är ärfda instinkter i denna usla verld. Men finnes det icke dessutom vissa sjukdomar, och dessa bland de förfärligaste man känner, hvilka

direkt, omedelbart, uteslutande, oemotsägligt härröra från öfverträdelse af Guds lag? Ar icke sinnessvaghet ganska ofta en sådan sjukdom? Finnes det icke ännu i dag mången eländig månadsrasande, som aldrig skulle hafva varit sådan han är, om han icke gång efter annan öfverträdt Guds kända vilja?

Och finnes det icke vidare i sjelfva blodet hos millioner menniskor ett ärftligt förderf, som förstör deras helsa, andas sitt gift öfver deras lyckas blommor, bryter ånyo ut i nya slägtled, hvilket har sin enda källa, sitt ursprung i sedlig orenhet.

Står der icke vidare och väntar pä drinkaren, sä att säga, en rättvisans bödel, hvilken icke skulle finnas till, om dryckenskapen upphörde, och hvilken är en varning från Gud mot den förfärliga fyllerilasten, mot hvilken myndigheterna icke vilja strida såsom de borde och de som älska sina medmenniskor strida, ehuru liksom fåfängt? Hafven I någonsin sett — och om icke, måtten I aldrig få se det — en ung man som lider af delirium tremens? Hafven I hört honom beskrifva sina gräsliga förnimmelser och syner, syner, sådana som ickeSYNDENS FÖLJ DER.

en gäng Dante målar i de mest hårresande scenerna af sitt Inferno — »en blodröd dimma framför ögonen,

hvilken plötsligt förvandlas till nattsvart mörker — myriader brinnande och svängande koncentriska ringar — millioner spindlar, som han känner kräla på honom och spinna sitt mjuka fuktiga nät öfver hans ansigte; han ser huru de svälla upp till gräsliga odjur, som oupphörligt ändra gestalt, och med ögon, som lysa emot honom från golf till tak — han känner sig såsom en menniska som faller, faller, faller allt djupare och djupare ända ned i en bottenlös afgrund». Hvarifrån kommer allt detta? Ar det Gud, som pålägger menniskan ett sådant elände? Nej, utan det är menniskan, som sjelf pålägger sig det, och den Gud, som älskar oss och derföre vill lata oss se, huru dryckenskapen skadar, förderfvar, förnedrar, ja gör menniskan till ett djur, har för att rädda henne frän allt detta gräsliga lidande och denna skam, fästat denna lag vid missbruket af rusgifvande drycker, alldeles som han för att rädda oss för eldsolycka, gifvit elden egenskapen att bränna. Är det då Gud, som i hvarje enskildt fall griper in? Nej, men186

han säger: »o min son, detta är den skylt som krogarne skulle bära, detta är det mål, dit fyllerilasten leder. Om du älskar mig, om du älskar din egen själ, hugg af din hand, rif ut ditt öga; det är dig bättre att ingå i lifvet blind och lemmalös än att kasta dig sjelf i denna evighetseldens Gehenna — detta djup af vanära och förnedring, der drinkarens mask icke dör och hans eld icke utsläckes».

V. Eller låtom oss tänka på en "icke fysisk utan moralisk verkan af denna straffets lag. Läsen tillsammans med mig en annan stafvelse af handskriften på väggen. Tagen fruktan, sam-vetsoron t. ex. I hafven hört talas om hus, der det spökar; hafven I någonsin hört talas om menniskor som förföljas af spöken? Finnes här någon, som suckar under tyngden af ett oupptäckt brott? I så fall vet nog en sådan hvad det vill säga att lida denna fruktans nemesis. Liksom det gifves menniskor, hvilkas synder äro uppenbara och gä före dem, visa dem vägen och liksom vederbörligen anmäla dem inför domstolen, så gifves det sådana, hvilkas synder följa bakefter dem. Det fins öfverallt, och sannolikt äfven här närvarande, men-SYNDENS FÖLJ DER.

niskor, som hvarhelst de gå höra fotsteg bakom sig, menniskor, för hvilka marken tyckes vara gjord liksom af glas, så att den kan brista under dem hvarje ögonblick, och stjernorna se ut som spejare, som öfverallt följa dem med sina blickar; menniskor, som spritta till och få hjert-klappning, så snart det ringer på dörrklockan, som skifta färg, när någon plötsligt tilltalar dem, och darra, om en stadig och allvarlig blick fästes på dem. Har det icke otaliga gånger inträffat, att sådana menniskor i det uppskrämda och nervretliga tillstånd, hvaruti deras synd försatt dem, förrådt sig sjelfva genom sin egen, i yttre afseende omotiverade fruktan och genom att inbilla sig, att det talas om dem, när det talas om något helt annat? Jag vill minnas, att det är den gamle Plutark som någonstädes berättar, hurusom en yngling, hvilken man förebrådde hans grymhet att vrida nacken af några småfåglar, förrådde sig sjelf och sitt ohyggliga brott genom att svara: »det var deras eget fel; hvarföre skulle de oupphörligt qvittra till mig: 'fadermördare, fadermördare'?» Påminnen eder konung David. Sedan hån till Joab afsändt det olycksaliga brefvet angående Uria — tron I182

väl, att han derefter hade ett enda lugnt ögonblick? Blef icke hans egen tjenare hans herre, sedan denne blifvit invigd i hans brottsliga hemlighet? Och om här finnes någon, som utfört ett dåd, som han för allt i verlden skulle vilja hafva ogjordt, någon, som omkring sin boning hör liksom »ett susande af osynliga vingar», som aldrig mer kan sofva den oskyldiges sömn, utan på hvars hufvudgärd furierna hafva slagit sig ned och hvars bröst maran rider under form af hans dödligaste synd — kan en sådan säga, att han är lycklig, derföre att han icke blifvit upptäckt och straffad, innan han hunnit njuta den förmenta vinsten af sitt brott?

Akan höll sin stöld hemlig; han använde aldrig sitt guld och bar aldrig sin Babyloniska mantel; och likväl, när upptäckten kom honom allt närmare och närmare och slutligen drabbade honom, när lotten föll och utpekade Juda stam, och den åter föll och utpekade de Se-rahiters ätt, och den åter föll och utpekade Sabdi hus, och den föll än en gång och utpekade »Akan, Karmi son, Sabdi sons, Serah sons, af Juda stam», och han blef stenad

bränd i Akors dal, han och hans slägt och allt det stulna och åt förbannelse invigda godset, tillkännagaf icke Josua för honom, att upptäckt af brott är en helig handling som bär välsignelse i sig? Öppnade han icke, såsom äfven jag velat göra, en hoppets port i Akors (d. ä. bedröfvelsens) dal (Hosea 2: 15), då han vid brottets afslöjande sade: »min son, gif Herra-nom Israels Gud ära och gif honom pris; och säg mig hvad du gjort hafver och ljug intet för mig» (se Josua B. 7 k.).

VI. Men måhända skall någon invända: »det finnes många synder, hvilkas begående icke medför någon fruktan». Ja kanhända; men om det finnes något lif qvar i själen, om blott en enda stråle från Guds evighet får falla in i henne, så infinner sig genast blygsel, sjelfförakt och det smärtsamma medvetandet om förloradt värde. När våra första föräldrar hade smakat den förbjudna frukten, blefvo, såsom det heter, deras ögon öppnade.

Ack, mina bröder, har ingen af eder, till och med ganska tidigt i sitt lif, erfarit verkan af denna lag? Hafven I icke erfarit, om ock blott helt öfvergående, hvad det vill säga att

känna sig ytterligt usel, odrägligt utskämd inför sig sjelf? Om så är, hafven ock I varit i det evighetseldens Gehenna, hvarom Frälsaren talar. Detta Gehenna är det allt uppdagande ljus, som samvetet kastar öfver själen efter en mörkrets gerning. Det är den omkastning i våra känslor, på grund hvaraf vi icke längre räkna efter, när vi skola finna för godt att säga synden farväl, utan synden säger, att hon ännu har något otaladt med oss. Det är den der oron i samvetet, som till och med hos de sämsta bland oss gör, att den förbjudna frukten smakar bittert. Det är det allmänt kända förhållandet, att ingen kan vara så genomgående usel, att han är nöjd och tillfreds med sin usel-het. Det är det ihållande krafvet efter ett kort syndarus. Det är mördarens fasa, när han efter att hafva tillfredsstält sin hämdlystnad får se det mördade offrets kalla, stela drag. Det är, som när en uthungrad usling, som drömt om mat och dryck, vaknar och känner sig sjuk af hunger och försmäktande af törst. Det är som att bita i ett Sodomsäpple, som dervid faller ihop till aska.

Så att I sen, mina bröder — och härvid påkallar jag framför allt de yngres bland eder uppmärksamhet — att om I utväljen synden, så måsten I få synden till eder följeslagare, synden i hennes egen fruktansvärda gestalt och med henne döden, som all.tid följer hennes fjät och hvässar sina pilar för att genomborra henne. Jag har icke haft för afsigt att framställa för eder alla verkningarna af denna oundvikliga, opartiska lag, som vi i vår bortkommen-het från Gud kalla hans tunga vrede. Jag har blott velat likasom plocka och visa eder ett och annat löf för att I måtten få en föreställning om den ändlösa skogen; jag har icke velat annat än visa eder en liten våg och säga, att en hel ocean ligger der bakom. Och nu blott ännu ett ögonblicks dröjande vid tanken på denna lags natur. Låtom oss antaga, att intet särskildt ingripande från Guds sida eger rum, ingen sjuk dom, ingen upptäckt, ingen blygsel, ingen fruktan, icke något slags yttre och synligt straff. Samvetet må för en tid vara dödt; syndarens lif må år ut och år in te sig såsom lyckligt. Skall den brottslige då slippa undan? Ar han då lycklig? Ack nej! Detta är det värsta af86

allt. »Nu/la poena qvantapoena», säger Augustinus. Detta är Guds hårdaste och strängaste straff. »Efraim hafver gifvit sig i sällskap med afgudar.» Och hvad händer honom? Blir han hämmad i sin synd genom ett straff sådant som en fader låter drabba ett älskadt barn? Gör Gud honom sjuk af bedröfvelse genom att hos honom väcka ånger? Ack nej, värre än så — han säger: »Ini honom fara» (Hos. 4: 17). Han förblindar hans ögon, han sätter gisslet i hans egen hand. »Låt honom fara» — clet är: låt honom gå på till sin undergång; låt den förbannelse som han utvalt gå såsom vatten i hans inelfvor och såsom olja i hans ben (Ps. 109: 18); låt synden sjelf blifva hans obevekligaste domare, hans grymmaste hämnare. Låt den akuta plågan blifva en kronisk sjukdom. Låt tanken blifva begärelse och begärelsen handling och handlingen vana. Låt det enstaka blifva det upprepade, det upprepade det oupphörliga, det oupphörliga det nödvändiga och oundvikliga. Låt synden blifva hans lif. Låt af

ormaäggen utveckla sig flygande drakar. Låt hatet blifva mord, ärelystnaden sammansvärjning, girigheten stöld och bedrägeri; låt lustan blifva orenhetSYNDENS FÖLJ DER. 193

till död?. Ack, när Gud sänder en inrotad synd, en brottslig vana att blifva den som å hans vägnar utkräfver straffet, då är tillståndet det mest förfärliga, det mest hopplösa. Gud allena kan genom Kristi återlösning.? kraft frälsa från denna dödens kropp.

Mina bröder, viljen I nu säga: jag kan gå på i synd och det gör ingenting? Ack jo, det gör mycket; det är det förfärligaste, det fasansfullaste af allt! Låt vara, att du, om Gud så vill, kan blifva frälst till slut, frälst icke från honom och hans vrede, utan från dig sjelf och din egen sjelfförstöring — men äfven då finnes någonting qvar hos dig, som kommer dig att erfara den fruktansvärda sanningen, att evigheten beror på ögonblicket; och om också Guds kärlek är mägtig att rädda dig, ack, så kommer detta blott att ske, såsom en brand, en halfförtärd brand ryckes ur elden, »likasom en herde rycker undan lejonets mun två skenben eller en örlapp» (Amos 3: 12). Tro icke, att omvändelse är en lätt sak, och var fullkomligt viss derom, att ju längre den uppskju-tes, desto svårare blir den dig, och desto fruktansvärdare blifva de följder — både härEVIGHETENS HO TF.

och der på andra sidan — som uppskofvet medför.

Låt vara att omvändelsens väg aldrig stänges för oss — så är min öfvertygelse, att Kristi allmänliga kyrka oftast och i sina bästa skeden trott — men huru svårt kan det icke blifva att beträda denna väg? Öfver hvilka hvassa, sårande stenar, genom hvilka skarpa svärdshugg går den ej fram — genom hvilken djup förödmjukelse, hvilken fasansfull förnedring, hvilket qvalens elände, genom hvilka kroppssmärtor och själsstrider! O, vore det icke bättre att hugga af handen och rifva ut ögat än att efter eget val gå in i evighetseldens Gehenna, sådant som jag tror Kristus har menat det, och som jag nu — om också blott styckevis och till dess grunddrag — sökt framställa det? Herren är god; barmhertig och nådig är han, tålig och af stor mildhet; han handlar icke med oss efter våra synder och vedergäller oss icke efter våra missgerningar — men likväl ser han alldeles icke genom fingrarna med den som syndar. Hvarföre? Månne derföre att han icke älskar oss? Nej, utan derföre att synd är en till honomSYNDENS FÖLJ DER.

189

och oss dödlig fiende, som han måste nedslå och förderfva i oss, så framt den icke skall förderfva oss, och vi med den skola förderfva oss sjelfva. Han måste för vår egen skull förderfva den, ty hans godhet räcker så vidt som himmelen är och hans sanning så vidt som skyarne gå (Ps. 36: 6). VI.

Kort framställning af de förnämsta eskatologiska åsigter som framträdt inom kyrkan.De heliga skrifterna tala otvetydigt om en kommande vedergällning, men iakttaga — om de nämligen behörigen tolkas i den nyare kritikens och vetenskapens ljus — absolut tystnad om en »evig pina». Skulle man emellertid på grund af en bokstafsmessig tolkningsprincip tro sig böra förneka detta, så måste man åtminstone medgifva, att de på samma gång så klart och bestämdt som möjligt synas lära en alltings återställelse såsom det slutliga målet. Att man härvid stannar inför en motsägelse i Guds ord är tydligt, ty åsigterna om syndens evighet och alltings återställelse låta sig väl näppeligen förena. Häraf kommer det, att många af kyrkofäderna, som i sin teologi upptogo och använde sådana skriftens skenbart mot hvarandra stridande uttryck, ofta synas komma i motsägelse mot sig sjelfva. Hos de äldste bland dem — Justinus Martyr och Irenäus — finnas några allmänt kända ställen, hvilka uppenbarligen synas innebära antingen syndarens slutliga förlossning

Evighetens hopp. j 3194

EVIGHET ENS HOPP.

eller hans totala tillintetgörelse; och ehuru de dessutom använda ett språk, som kan tolkas i öfverensstämmelse med tron på eviga strafflidanden, så är det alldeles icke gifvet, att de uttryck de upptagit icke skulle kunna tagas i samma mening, hvari vi tro, att de äro brukade i den heliga skrift.

Det var i sitt svar på Celsus' bittra beskyllning, att de kristnes Gud hade upptändt en eld, i hvilken alla med

undantag af de kristne skulle brännas, som Origenes först fram-stälde den åsigten, att elden skulle ega en renande karakter (xaddpauw) för alla dem, som i sig hade några ämnen, som kunde af eld förtäras, någonting af hö, strå eller agnar i sina tankar och teologiska system. Alla, sade han, äfven en Petrus och en Paulus, måste gå igenom denna eld (Jes. 43: 2), och vanliga syndare måste stanna der, till dess de blifvit renade. Detta är att döpas med eld, hvilket skall inträffa med dem, som icke blifvit i sanning döpte med den helige ande (/Tspi u(>ycov 1:6; Contra Ccls. 6: 26; Hom. öfver Ps. 3: i; öfver Jerem. 2: 3; öfver Hesek. 1: 13). Det är icke en materiel eld han menar, utan en sjelfupptänd,

inre feber, så att säga. Det är med ett ord samvetsagget för begångna synder, en »bildlig framställning af den sedliga process, hvarigenom återställelse skall förmedlas». Den engelska kyrkan, som i den tjuguandra artikeln förkastar den »romerska» läran om purgatorium, har dock aldrig förkastat denna tröstrika åsigt, som i den grekiska kyrkan alltid mer eller mindre gjort sig gällande.

Redan Klemens af Alexandria {Ström. 7: 6) hade talat om elden såsom ett slags andlig eld [züp <ppovi[iov) som icke bränner kroppen utan renar själen. Och ehuru han icke uttrycker sig med fullkomlig bestämdhet och noggranhet, synes dock hela andemeningen i hans framställning angifva, att han icke kunnat hylla den oförmildrade läran 0111 eviga straff, utan endast trott på en tuktan, som med nödvändighet måste upphöra, när dess mål, nämligen rening ifrån synden, vore uppnådt. Han synes i likhet med Origenes antaga den onda naturens slutliga förbättring [Ström. 1: 17, § 86; 7: 2; Piedag. 1: 8—10).

Satan är enligt Origenes' föreställning »den yttersta fienden»; men hans »tillintetgörelse»

innebär endast, att han upphör att vara en fiende. Gud, säger han, har aldrig skapat någon varelse oförbätterlig, utan alla för ett godt måls ernående, och sådana varelser kunna icke förintas. Den slutliga förlossningen skall blifva universel {De Princip. 3: 6, 6; 1: 6, 3; 2: 8, §§ 4—8; C. Cels. 6: 26). Att dessa egendomliga åsigter aldrig blifvit förkastade genom något den allmänneliga kyrkans beslut är visst. Hvarken det femte eller något annat ekumeniskt möte, ja icke en gång synoden 541, som var sammankallad särskildt emot det origenistiska kätteriet, har fördömt den åsigten, att det kan finnas hopp för de förlorade äfven på andra sidan grafven.

Gregorius af Nyssa framstälde den åsigten {Or. cat. 8 och 35; lls[ü t/nr/r^ Opp. 2: 12; 3: 226—229, Pariseredit. 1630), att själen, såsom varande af Guds slägte, måste omsider återvända till Gud, och att det lidande, den under sin skiljsmessa frän honom måste lida, förorsakas af synden, icke af någon lust frän Guds sida att plåga menniskan. För den skull skall det onda omsider upphöra att finnas till. Dygden är i detta lifvet detsamma som själens

rening, och om hon under detta lifvet icke blifvit befriad från syndens smitta, kan hon efter döden renas genom döpelse med eld, och alla ting skola slutligen tjena Gud. Alla straff äro till sitt ändamål uppfostrande, renande, frälsande. Denne store kyrkofaders skrifter äro framför allt betydelsefulla såsom bevisande, att det gick an, att det kunde tillåtas att hysa sådana åsigter. Han stod med rätta i högt anseende såsom en stor och förföljd försvarare af den Nicenska tron, och hans ortodoxi var så upphöjd öfver allt tvifvel, att han var en af de mest framstående på konciliet i Konstantinopel, hvilkas råd blefvo anlitade och följda i de vigtigaste frågor, och derföre, när man ansåg det vara nödvändigt att formulera en bestämd och allt missförstånd upphäfvande trosbekännelse, särskildt hvad beträffar artikeln om den helige ande, gafs detta vigtiga uppdrag åt honom, och så kom den Konstantinopolitanska, eller såsom vi bruka kalla den, den Nicenska tron till stånd.

De spår af samma uppfattning, som vi finna hos Didymus af Alexandria och Gregorius af Nazianz, äro sparsamma och af ringa betydenhet.

När så t. ex. den senare talar om ett slags eld af förintande natur, men tillägger, »för så vidt man icke hellre borde tänka sig en handling af större kärlek till menniskan och värdig honom som straffar» (<pdavrpf), så är det klart, att den store patriarken af Konstantinopel — han som förvärfvat tillnamnet »teologen» — lemnat frågan öppen.

Äfven lärare, som i andra punkter voro Origenes' motståndare, anslöto sig till denna hans uppfattning, hvarvid vi särskildt vilja nämna Diodorus af Tarsus i hans TIep\ Olxovopias och Theodorus af Mopsuestia i hans utläggning af evangelierna. De grundade sina invändningar mot den vulgära uppfattningen pä ojemförligheten mellan en syndares eviga straff och hans korta lifstid, på Guds nåd och på det otänkbara deruti, att den gudlöse för intet annat ändamål skulle ryckas undan döden än att blifva plågad utan utsigt till förbättring.

Dessa åsigter bestredos och förkastades visserligen af en och annan teolog, men i en ton, som ljuder långt mer af medkänsla och vördnad,

än den som anslagits af den moderna okunnigheten, som upphäft sin röst häremot.

Så t. ex. Atanasius — han som om någon måste antagas hafva haft skarp blick för allt hvad irrlära heter — långt ifrån att i vredesmod fara ut mot Origenes — Origenes Ada-manteus (af diamant) — Origenes den helige, sjelfförsakande, grundlàrde, som det har blifvit ett bruk att sätta under Augustinus, men som i hvarje afseende, undantagandes möjligen hvad beträffar den retoriska förmågan, var hans öfverman — talar med kärlek och beundran om honom, kallar honom »den utomordentlige och outtröttlige Origenes» (n öaofiaorbc y.o\ (fi ÅonovMTaz/x;); och blott på ett enda ställe antyder han i förbigående ett lätt ogillande af hans åsigt om alltings återställelse.

Ambrosius, som visserligen på några ställen använder den vanliga fraseologien, uttalar sig likväl uttryckligt för läran om alltings återställelse. (Comment. till Ps. 35: 15; 119: 153).

Augustinus medgifver, att icke endast några utan ganska många (nonnulli immo qvarn plii-rimi) omfatta denna nåderika mening, och ehuru han egnar den tjuguförsta boken af sin Dc

Civitate Dei åt hvad han antager skulle blifva en vederläggning af deras åsigter — som det dock icke ens tillnärmelsevis blef — kallar han dem »det barmhertiga partiet bland oss» (nostri mi-sericordes) och vänder sig till dem med den största vänlighet och fördragsamhet (pacifice disputanduvi). För öfrigt är det i Augustinus' De Doctrina C/iristiana, som vi finna det första bestämda utkastet till den lära om purgatorium, hvilken befriar åsigten om eviga straff från dess ohyggligaste fasor. Se De Civ. Dei 20: 25 etc.; Cyrill. Catech. 15 § 9; Orig. C. Cels. 5: 15 etc.). Hela den ton som Augustinus använder, då han talar i detta ämne, visar, att han anser sig hafva att göra icke med en kyrklig trossats utan med en privatmening; och om han icke bestämdt säger sig antaga, så förkastar han heller icke den tron, att Gud äfven vid de eviga straffen kan visa sin nåd genom att på ett eller annat sätt bereda lindring i dem. Hans åsigt är för den skull långt mindre dyster och outhärdlig än många protestantiska teologers,, i synnerhet deras, som uppträdde i det s. k. dogmbildande tidehvarfvet efter reformationen {De Civ. Dei 20; Enchir. 29, etc.); och

det är alldeles oemotsägligt, att både Augustinus' och i allmänhet kyrkofädernas åsigter komma mycket närmare dem, hvilka jag här sökt försvara, än den mera moderna, allmänt gängse uppfattningen.

Hieronymus, i huru häftig opposition han än stod mot Origenisterna, omfattade likväl Origenes' åsigter om en kommande återställelse, så långt nämligen som dessa åsigter stödde sig på skriften och kunde betraktas som kristna. I sitt bref till Avitus behandlar han frågan såsom en öppen fråga och anser, att »de kristna, om de blifvit öfverraskade (nämligen af döden) i sina synder, skola frälsas efter utståndna straff» (Christianos, si in peccatis præventi fue-rint, salvandos esse post poenas). (Se Adv. Pelag. i: 9; Adv. Rufin. 2: 1). Om det ock kan bevisas, att den åsigten »Supplicia aliqvando finiri et post multa tempora terminum habere tomienla»') — som Hieronymus säger oss hafva på hans tid varit den allmänt omfattade — endast innebär ett slut på sjelfva pinan (poena sensus) icke på förlusten nämligen af den fulla

*) Straffen skola en gång upphöra och plågorna efter många tidehvarf få en ände.

saligheten när Gud (poena damm), så är det likväl klart, att den gamla kyrkans uppfattning härutinnan var långt mildare än våra dagars.

Och hvad koncilierna beträffar, så »har intet af de fyra första allmänna koncilierna vare sig stadfästat någon lära angående de fördömdas eviga osalighet, eller direkt eller indirekt lemnat en tolkning af de Skriftens uttryck, som skildra deras tillstånd». Frågan hade visserligen »på det lifligaste blifvit diskuterad och gifvit anledning till mycken strid, men kyrkan iakttog en .vislig tystnad och tillät sina medlemmar att hysa de mest skilda och sins emellan oförenliga meningar. Hvarken i Nicea (år 325) eller i Konstantinopel (381) eller i Efesus (431) eller i Kalcedon (451) antogs någon bestämd lära beträffande den stundande vedergällningen och de eviga straffen, icke heller fördömdes Origenes' och hans anhängares åsigter härutinnan — ja, de blefvo icke ens omtalade.

Under många af de följande seklen hvilade »Augustinus' mörka skugga» så beherskande öfver den gängse teologien, att det blef litet

eller intet tal om de eviga straffen. Man egde den numera utvecklade läran om skärselden, och blott derigenom kunde samvetena gifva sig ro att till en tid skjuta undan Origenes' teori om alltings återställelse. De metafysiska grunder, med hvilka läran om ändlösa lidanden understöddes, voro emellertid särdeles svaga, ja till och med absurda, såsom t. ex. då det säges, att »synd mot ett oändligt väsende måste fordra ett oändligt straff, men då en ändlig varelse icke kan undergå straff som till graden äro oändliga, måste de åtminstone blifva det till utsträckningen» (requiritur ut sit saltem du-ratione infinita). Detta argument skulle fordra eviga straff för hvarje synd, till och med den mest förlåtliga, och talar på det bestämdaste mot hvarje möjlighet af syndaförlåtelse äfven på denna sidan grafven. Men det som bevisar för mycket bevisar ju ingenting, och dessutom mildrades det ohyggliga i en sådan åsigt af den tron, att alla synder, som menniskan begår här på jorden, till och med dödssynder, kunna utplånas genom den presterliga absolu-tionen. Man hyllade äfven ett slags mildrings-teori. »Straffet», säger Thomas Aqvinas, »skall

icke blifva helt och hållet upphäfdt, men under det att det varar, skall barmhertigheten verka dess förmildring.» Emellertid är det medeltiden och den skolastiska teologien, som vi hufvud sakligen hafva att tacka för hårdheten i den allmänna tron på en oåterkallelig dom till ändlösa qval. Man borde dock i sitt yttersta förtroende till skolastikerna och i sin inbillning att veta något om den andra verldens hemligheter hafva låtit varna sig af några yttranden af Gregorius den store {De vita æterna ani-marum 4: 40). Efter att hafva uttalat sig rätt utförligt om skärselden, frågar han: »meu huru kan man nu veta så mycket om de aflidnes själar, när man förr icke viste någonting härom?» och härpå kan han icke gifva något annat svar, än att i en sådan fråga vet futurum sæculum jemt upp så mycket som præsens sæ-culum efterlemnat att derur draga slutsatser och hemta lärdomar.

Från Gregorius den store till Anselm »sof den vesterländska teologien sin vintersömn». Denna sömn blef snarare störd än afbruten af Johannes Scotus Erigenas sällsamma företeelse i det nionde århundradet, en bland de origi-

nclaste tänkare som någonsin uppträdt. Denne utmärkte och skarpsinnige metafysiker lät det stundande straffet bestå endast i saknaden af saligheten när Gud. »In igne æterno nihil alliud esse poenam quam beatæ felicitatis ab-sentiam»1) (De Prædest, c. 16). Liksom synden blott är något negativt, så ock straffet och kan icke vara för evigt. De som Kristus har återlöst kunna icke straffas i evighet. Skriftens motsägelse af denna lära är, säger han, blott skenbar och beror på det menskliga språkets ändliga karakter. Salighet och osalighet finnas blott till i samvetet; eld och svafvel etc. äro blott symboler, afsedda att väcka och tilltala köttsliga menniskors tröga inbillning. Alla ting skola slutligen återvända till Gud. Köns-skilnaden skall utplånas (Gal. 3: 28); himmelen och jorden skola helt och hållet blifva paradis och skapelsen ett med skaparen. Gud skall blifva allt i alla. (Scotus Erig. De Divis. Nat. 2: 6; 5: 8). »Erit enim Deus omnia in omnibus qvando nihil erit nisi solus Deus» 2), och det

) »I den eviga elden är ingenting annat straff än frånvaron af den saliga friden.»

2) Gud skall vara allt i alla, när intet annat skall finnas utan Gud allena.»

skall inträffa ett den menskliga naturens »mira-bilis atque inejfabilis reversion ') till Gud (s. 232—234). Han försöker visserligen att förena denna uppfattning med antagandet, om också blott till namnet, af läran om eviga straff derigenom, att han säger, att ehuru allt ondt skall tillintetgöras, skall dock föreställningen derom finnas qvar i samvetena; men på andra ställen (5: 27, s. 200) talar han med omisskänlig tydlighet om en fullständig och slutlig apo-katastasis.

Reformatorerna slöto sig merändels till de gamla Augustinska åsigterna, utom deruti att de förkastade läran om skärselden. I Augs-burgiska trosbekännelsen, 17 art., läsa vi: Dam-nant Anabaptistas, qui sentiunt hominibus dam-natis et diabolis finem poenarum futurum esse» 2). (Jfr Conf. Hclvetic. 11). I sjelfva verket bidrogo de äldre protestantiska teologerna högst obetydligt till lösningen af de eskatolo-giska spörsmålen, hvilka också lågo mera pä sidan om de frågor, som närmast kräfde deras

) »Underbara och outsägliga återvändande.»

2) »Vederdöparne fördömas, som mena, att förtappade menniskor samt djeflarne skola fa en ände på sitt straff.»

uppmärksamhet. För öfrigt föranleddes de af sin ensidigt fasthållna skriftprincip att icke taga hänsyn till den kyrkliga utveckling, som denna fråga erhållit. Sedan de förkastat läran 0111 kyrkans ofelbarhet, togo de sin tillflykt till Skriften och, såsom så ofta varit fallet, utsträckte denna ofelbarhet till »bokstafven som dödar». Och härmed följde ofelbarhet hos en exeges som var i sin spädaste barndom och värst af allt ofelbarhet hos alla möjliga slags »privattolkningar» — sådana som skriften sjelf icke godkänner (2 Petr. 1: 20) och i afseende på hvilka icke två sekter eller kyrkor äro fullkomligt eniga. Och dock förmådde förnuft och samvete, som uppreste sig mot en lära som be-fans oförenlig med Guds kärlek, en och annan gäng göra sig hördt såsom i Eberhards, Base-dows, Steinbarts skrifter och särskildt i Soners Demonstratio Theologica el Philosophica, quod leterna Impiorum Supplicia tion arguant Dei Jn-stitiani sed Injustitiam (Altdorf), utgifven efter författarens död 1654.

Under tidernas lopp har detta samvetets uppror mot en blott privatmenings tyranniska välde gjort sig sä kraftigt gällande, att Karl

Hase (Handbuch der Protest. Polemik), efter att hafva påpekat, hurusom reformatorerna icke låtit sin negation af den föregående läroutvecklingen åtföljas af en positiv framställning, tillägger, att den moderna protestantismen med sin mera vetenskapliga anda för länge sedan iakttagit detta och närmat sig till de gamla Alexan-drinernas uppfattning samt erkänt Guds nåds verksamhet och möjligheten af »menniskosjälens utveckling äfven i en annan verld». Ingenting har satt den protestantiska teologiens hela lärosystem så mycket i misskredit hos fromma och kärleksfulla själar, som detta underlåtande att i dess fullhet framlägga hoppets evangelium; och ingenting skall mera kraftigt drifva dem, som finna den vanliga uppfattningen ytterligt pinsam, öfver till den katolska kyrkan, som genom sin mildare cskatologi bereder någon lindring i fasan för ett ändlöst helvete.

Skulle läsaren vilja hafva de fakta, som jag i denna korta historiska framställning anfört, besannade, så hänvisar jag honom till de värdefulla kyrkohistoriska arbetena af Hagenbach, Haag, Gieseler och Neander. Bland dem som i senare tider hafva under en eller annan form

närmat sig de åsigter, som jag i dessa predikningar framlagt, finnas många framstående och allvarligt kristne tänkare, af hvilka jag särskildt vill framhålla den store och fromme Bengel. Utom många förträffliga och allmänt aktade prester och teologer inom vår egen kyrka *), kan här från andra länder anföras sådana namn som Rothe, den utmärkte lutherske teologen (Thcologische Ethik), Neander, Oberlin, Tholuck och Martensen, biskop öfver Själland och författare till »Den christlige Dogmatik».

I den romerska kyrkan har en åsigt, beslägtad med Origenes', städse funnits till såsom ett djupare strömdrag, och

det har blifvit anfördt af D:r Cazenove i ett bref till tidningen Guardian (December 1877), att Pater Ravignan, nutidens vältaligaste predikant i Frankrike, genom sin läroframställning bekräftat, att detta är den allmänt gängse uppfattningen bland jesuiterna. Detta är i hvarje fall ett bevis för, att en sådan åsigt betraktas såsom hållbar inom

') Författaren har här uppräknat en mängd namn på engelska prester och lärde, men då desse, så väl som deras skrifter, torde vara för de flesta bland svenska läsare obekanta, hafva vi trott oss böra förbigå dem.

Öfversis anm.

den romerska kyrkan — hvilket är detsamma som att säga, att den katolska kyrkan aldrig med sin auktoritet afgjort frågan. Äfven sådana romersk-katolska, som antaga den Augustinska åsigten om eviga straff (en åsigt, som först i de uppdiktade och mot den äkta kristendomen illvilliga Klementinerna blifvit bestämdt formulerad), medgifva öppet läran om refrigeria och mitigatio*) för de fördömda, hvilken är lika vanlig hos kyrkofäderna som den var allmänt antagen af Rabbinerna. Icke heller får man glömma, att aldrig någon medlem af den grekiska eller den romerska kyrkan i all deras gräslighet framstält de tvenne läror, som jag framför andra bestrider, nämligen om en oåterkallelig dom i hvarje menniskas dödsstund och om ovilkorligt ändlösa lidanden för hvarje själ som dör i sina synder. Läran om ett mellantillstånd beröfvar dessa meningar en stor del af deras ohygglighet, enär den sätter en kristen i stånd att utan tröstlöshet tänka på deras tillstånd efter döden, hvilka här i lifvet stått honom närmast och varit honom kärast. Det är visserligen alldeles säkert, att läran om skärs-J) Straffens skärpande och mildrande.ESKATÖ LOGISK A ÅSIGTER INOM KYRKAN.

elden, sådan den till sin dogmatiskt utvecklade form förefinnes, icke håller profvet; men det uttryck, som förekommer i en af våra artiklar (den 22:dra), »en onyttig lära, i fåfänglighet påfunnen», afser, föreställer jag mig, långt mindre denna lära i och för sig, än den massa af svåra missbruk af densamma, med hvilka den blifvit indentifierad. »Drakens svans, messan», säger Luther, »har födt af sig mångfaldiga styggelser. Först och främst skärselden» — hvilken han med alla dess tillbehör kallar »blott en djefvulens mask» (mera diaboli larva est). Men man må säga hvad man vill — den romerske teologen Möhlers anmärkning, att »Protestantismen antingen måste låta många inkomma i himmelen besmittade af synd eller ock föreställa sig, att blott genom döden åstadkommes en magisk förändring hos menniskan», har icke blifvit besvarad och kan ej heller tillfredsställande besvaras, så framt man icke med Karl Hase inväjider, att begge åsigterna äro ohållbara, enär de flesta menniskor i dödsstunden hvarken äro gudlösa nog att kastas i ett ändlöst helvete eller heliga nog att komma in i himmelen. Och Hase fortsätter med att seger-212

rikt uppvisa, att vår protestantism till sitt väsende mycket väl låter förena sig med en renad och upplyst åsigt om purgatorium d. v. s. om en progressiv förbättring, en reningsprocess efter döden.

I. Om öfversättningen af *χρινω* och *αιδης* etc.

Orden xpboj och xnzaxpivM samt deraf härledda substantiver, hvilka i nya testamentet förekomma på öfver 200 ställen, äro i vår svenska kyrkobibel öfversatta dels med »döma» dels med »fördöma» eller med dessa beslägtade ord såsom »dom» och »fördömelse», utan att man, äfven om denna dubbla betydelse vore rigtig, kan inse skälet, hvarföre på de olika ställena än den ena än den andra öfversättningen blifvit använd. Nu är emellertid fallet, att begreppet »fördöma» alls icke ingår i någon af dessa ords verkliga betydelse, om nämligen med »fördöma» menas att »döma en oåterkallelig dom till helvetets pina», och att detta är den allmänt gängse uppfattningen af detta ord torde ingen kunna förneka. Ordet xpivio betyder nämligen216

ingenting mer än »anse», »hålla före», »döma>, och det till betydelsen skärpta y.araxpbw »döma skyldig», »sakfälla», hvilket dock är något helt annat än »fördöma». Detta senare ord har alltså ingen rätt att förekomma på något ställe i vår bibel. En blick på blott några få af de ställen, der denna origtiga öfversättning användts, skall lära oss förstå, i huru hög grad missledande denna måste verka på läsarens föreställning om de ting, som i förestående predikningar varit föremål för våra betraktelser.

2 Petr. 2: i. »Men falske profeter voro ock ibland folket, som ock ibland eder varda skola falske lärare; hvilka med ibland införa skola förderfliga partier och förneka herren, som dem köpt hafver, och skola föra öfver sig en hastig fördömelse»; bör vara: »dragande öfver sig sjelfva ett snart förderf» (dnwXetav)'). Ofördragsamhetens bittra fördömelselusta har i den origtiga öfversättningen af detta ställe haft ett af sina säkraste stöd.

Matt. 23: 14, Mark. 12: 40, Luk. 20: 47. »I skolen (de skola) få dess hårdare fördömelse».

*) Om öfvers, af detta ord se Viktor Rydberg: Till läran om de yttersta tingen, sid. 91 not.

Vår frälsare använder icke sådana ord. Han säger: jzeptoathspov xpipa »en svårare dom».

Mark. 3: 29. »Men den som försmädar den helige ande, han hafver ingen förlåtelse i evig tid, utan blifver saker till evig fördömelse»; bör vara: »men den som hädar den helige ande, han får icke förlåtelse i tiden [èta (hcovu) 1) utan är saker till evighets synd [upaprrjpazoi;)-». Jmfr Matt. 12: 32 följ. som lyder: »Och om någon säger något mot menniskans son, det varder honom förlåtet; men om han säger något mot den helige ande, det varder honom icke förlåtet hvarken i denna tidsålder eller i den kommande».

Matt. 23: 33. »I ormar, i huggormars af-föda, huru skolen i undfly helvetets f ördömelse?» Kristus sade något helt annat — »Gehennas dom».

Mark. 16: 16. »Men den som icke tror, han skall varda fördömd.» (Så ock Bibelkommissionens senaste öfversättn.) Hvad Kristus sade var: »han skall blifva dömd skyldig», d. ä. blifva dömd till straff för sin otro.

Icke mindre vilseledande är öfversättningen

*) Om den rätta betyd, af àicuv se nästa tillägg.

af några ställen hos Paulus, såsom t. ex. då Rom. 3: 8 återgifves: »hvilkas fördömelse l) är all rätt» i st. f. »hvilkas dom är rättvis».

Rom. 14: 23. »Men den som tvifvelaktig är, äter han, så är han fördömd» — alltså: en kristen, som handlar mot ett svagt samvetes skrupler, blir fördömd! Paulus säger, att den menniska, som icke dömer sig sjelf (o /iv] xpivwv èai/Tov) i det han bepröfvar är lycklig, men den som äter (nämligen hedniskt offerkött) i trots af ett tveksamt samvetes betänkligheter, han har blifvit dömd (xaraxéxpizat) — naturligtvis af sitt eget samvete.

Om den rätta öfversättningen af Hades, Tar-tarus och Gehenna har jag talat redan i förordet (sid. 19—22) och vill nu blott tillägga, att det ord, nämligen »helvete», hvarmed dessa ord i vår kyrkobibel återgifvas, helt och hållet förlorat sin gamla oskadliga betydelse af »underjorden», »dödsriket» och hos de allra flesta läsare medför föreställningen om en de eviga qvalens ort, dit alla oomvända syndare komma efter döden — en föreställning som icke ligger i något af de ord i vare sig gamla eller nya

') Så ock Bibelkommissionen.

t

testamentet, med hvilka det uppgifves såsom liktydande. Vår frälsare säger icke, att Kapcr-naum »skall varda

nedstött allt intill helvetet» (Matt. 11: 23), utan till »hades», underjorden d. v. s. »sjunka så djupt i glömskans och förintelsens afgrund, att ingen sten öfver jorden skall påminna vandraren om platsen der den stått» (Mellin). Det heter i Matt. 16: 18 icke att »helvetets portar» utan »dödsrikets» icke skola vara Kristi församling öfverlägsna i styrka. Den rike mannen (Luk. 17: 23) upplyfte sina ögon, icke i »helvetet och pinan» utan i »hades» (sv rco ädrj); och åtskilligt i denna liknelse gifver icke ringa anledning att tro, att hans själ här renades och helgades till frälsning pä den stundande domens dag. Uttrycket »helvetets fördömelse» (Matt. 23: 33) är vida skildt frän det rigtiga »Ge/tennas dom», och »helvetets eld» (Matt. 5: 22) från »eldens Gehenna» (jfésvva zoo nuptk), ett uttryck som på judiska läppar och för judiska öron aldrig inneburit eviga lidanden.

II. Om ordet *αιωνιος*.

Det hebreiska ord, som den grekiska öfversättningen af gamla testamentet återgifver med alævios och vår kyrkobibel med »evig», är sä långt ifrån att med nödvändighet innebära begreppet ändlöshet, att det tvärtom brukas om många timliga förhållanden, som för länge sedan upphört att finnas till. Så utsäges det om judarnes påskhögtid (derför håll denna seden för dig och dina barn till »evig» tid, 2 Mos. 12: 24), tabernakeltjensten (2 Mos. 27: 21), det aro-nitiska prestembetet (2 Mos. 28: 43), elden på brännofifersaltaret (alltid skall elden brinna på altaret och aldrig utsläckas (3 Mos. 6: 13), Ka-lebs arfvedel (det land, som du påträdt hafver med din fot, skall vara din och dina barns arfvedel till evig tid (Jos. 14: 9), det salomoniska templet (1 Kon. 8: 13). Huru fullkomligt figurligt detta uttryck är, kan man se af ett sådant ställe: — »dess land skall varda till brinnande tjära, den hvarken dag eller natt utslockna skall; utan evinnerligen skall rök uppgå deraf, och skall öde varda utan ände, så att ingen skall gåTILLÄGG.

derigenom till evig tid» (Es. 34: 9—10). Ja, att det hade blifvit ett talesätt för att beteckna icke en oändlig, utan begränsad om ock lång tid, framgår allra tydligast af 5 Mos. 23: 3—6, der vi finna »aldrig» sammanstäldt med »det tionde ledet», och oaktadt det säges: »du skall dem hvarken godt eller ära bevisa i alla dina lifs-dagar evinnerliga», finna vi hos Jeremias (48: 47 och 49: 6) en profetia utsagd om dessa Moabi-ters och Ammonitërs omvändelse och frälsning.

Att adjektivet altouuK utsäges om ting och förhållanden som äro »eviga», bevisar ingalunda, att ordet sjelft betyder »evig», och att öfverallt återgifva det sålunda skulle göra många ställen fullkomligt meningslösa. Också torde det numer icke falla någon verkligt kunnig in att på detta ords betydelse vilja bygga läran om evighetsstraffens ändlöshet. Redan Augustinus erkände detta och säger, att detta ord i och för sig ingenting bevisar, men deremot, menar han, att dess ställning i Matt. 25: 46, der det heter, att »de ogudaktige skola bortgå till evig pina och de rättfärdige till evigt lif», är så mycket mera bevisande (Dicere autem in hoc uno eodemque sensu, vita æterna sine fine erit, sup-222

plicium æternum finem habebit, multum absur-dum est», De Civ. Dei 21: 23), och alltifrån hans dagar har detta varit det i exegetiskt afseende vigtigaste argumentet för läran om de eviga straffen — detta nämligen, att om vi icke låta alm v 10- xöXaots betyda evigt straff, så hafva vi ingen säkerhet för att auovcaz Carij betyder evigt lif, till följd hvaraf de troende förlora stödet för sina ljufvaste förhoppningar. Vi vilja härtill svara:

1. Att detta är ett fullkomligt odugligt argument, hvilket de, som användt det, gjorde klokast i att aldrig upprepa, emedan de sannerligen skulle råka i stor förlägenhet om man fordrade, att i fullkomlig analogi med ett sådant slutsätt Pauli uttryck »såsom alle dö i Adam, skola alle i Kristus blifva lefvande gjorde», skulle läggas till grund för läran 0111 alltings återställelse.

2. Att vårt säkra och vissa hopp om evig salighet icke hvilar på en så eländig grundval, som den omtvistade betydelsen af ett grekiskt adjektiv, som gång på gång är brukadt om förgängliga ting. Vill någon veta

bibelställen, hvarpå detta hopp grundar sig, så kan han finna

otaliga sådana, såsom Hos. 13: 14; Uppb.-B. 21: 4; Jes. 25: 6—8; 1 Kor. 15 etc.

3. Att, ehuru vi öfversatta alwvtoc i båda lederna af det anförda stället hos Matteus med »evig» — hvarmed vi mena någonting öfver och bortom tiden varande, evigheten tillhörande — det alldeles icke är nödvändigt att ordet har alldeles samma betydelse på begge ställena, emedan ett och samma adjektivs betydelse ju modifieras, ja till och med förändras genom betydelsen af det substantiv, hvartill det står såsom bestämning. Ingenting är mera öfverensstämmande med språkens allmänna karakter, än att samma adjektiv kan hafva sin ßdlaste och djupaste betydelse på ett ställe, hvars innehåll då stode i fullkomlig samklang med förnuft och samvete, men icke på ett annat, der dess återgifvande på samma sätt skulle råka i strid med nämnda i hvarje sannings spörsmål afgörande magter.

Hvad som dessutom gör detta argument lika omöjligt på filologiska som äfven på andra grunder, är att i Rom. 16: 25, 26, just samma ord alwvuK förekommer tvenne gånger, hvarvid det den ena gången måste, men den andra icke

kan återgifvas med »evig». Läsaren kan sjelf döma: »Men honom, som magt hafver att, stadfästa eder efter mitt evangelium och predikan af Jesus Kristus, efter den hemlighets uppenbarelse som i eviga tider (menas uppenbarligen: i förgångna tidsåldrar) hafver förtegad varit, men nu är uppenbar vorden och medelst de profetiska skrifterna efter eviga Guds befallning kungjord är till trons lydnad» etc.

4. Att, på anförda ställe, ordet xiW.am; må återgifvas i enlighet med dess verkliga betydelse, som är tuktan, aga, tuktande bestraffning. Aristoteles skiljer bestämdt mellan xöÅaaar och ztfuopta, det förra ger han en korrektiv, det senare en vindiktiv betydelse — och att samma skilnad iakttages af de äldre kristne författarne framgår af ett ställe hos Klemens Alexandrinus, der han sätter xnAumc liktydigt med natSsta (tuktan, aga, Hebr. 12: 11) men zipcopla med xay.no avTtmöoam- (det ondas vedergällning). Jmfr: » Till läran om de yttersta tingen» Viktor Rydberg sid. 92—93.

III.

Huru åsigten om eviga straff för alla dem, som dö oomvända, blifvit betraktad af några bland de bäste, som sjelfva hyllat densamma.

»Min själ är så omhvärfd af bekymmer och ängslan (nämligen vid tanken på den ifrågavarande läran), att jag bekänner, att jag ingenstädes ser någon ljusning. Jag finner intet som ger mig svar på sådana frågor, hvarföre synden kom i verlden, hvarför jorden är öfverhöljd af döende och döde och hvarför menniskan måste lida i all evighet.» Albert Barnes, Practical Sermons p. 123.

»Vore det möjligt för menniskan att rätt föreställa sig de fasor, som en sådan dom som denna innebär, så skulle allt meningsutbyte härom snart upphöra, ty hennes förstånd skulle blifva krossadt och tillintetgjordt under sådana föreställningar.» A. Butler, Sermons p. 383.

»Vare det långt ifrån oss att söka förringa syndens straffvärdhet. . . Men hvad är då menniskan?» (Sedan han härpå talat om hennes

förderfvade natur, hennes okunnighet, hennes våldsamma lidelser och begärelser och det korta loppet af några få syndaår här på jorden, fortsätter han): »Men en ändlös pina! Hopplöst elände med en varaktighet för hvilken det

menskliga språket ej har något uttryck. Jag erkänner min oförmåga (jag säger det i den djupaste ödmjukhet) att kunna förena denna tro med tron på Guds barmhertighet — 'tron på att Gud är kärleken'». John Foster, Ön Fnture Punisk-ment.

»O, mildaste herre Jesu, hvarföre vill du icke göra ett slut på, när vill du göra ett slut på detta elände af synd och förbannelse? När vill du jaga djefvulen ur hans eget helvete och tillsluta afgrundens gap, på det dina utvalda må finna sin frid i dig allena och få upphöra att tänka på dem som förgåtts i sina synder?» J. H. Newman, Discotirses.

»Decretum terribile fateor.» Calvin, Inst. -

IV.

Bibelställen som beröra och belysa frågan om »evighetens hopp».

i Mos. 3: 15. »Och jag skall sätta fiendskap emellan dig (ormen) och qvinnan och emellan din säd och hennes säd. Densamme skall söndertrampa ditt hufvud och du skall stinga honom i hans häl.»

12: 3. Och i dig (Abraham) skola alla slägter på jorden välsignade varda.» Se äfven 1 Mos. 22: 18; Gal. 3: 8; A.-G. 3: 25.

Ps. 103: 9. »Han träter icke till evig tid och vredgas icke evinnerligen.» Se psalmen i dess helhet och Mika 7: 18: »Han behåller icke sin vrede evinnerligen, ty till nåd är han benägen.»

Jes. 57: 16. »Ty jag vill icke träta evinner-liga och icke vred vara till evig tid; utan en ande skall blåsa ifrån mitt ansigte och jag skall göra lif.» (Jes. 12: i; 26: 20; 54: 7—8.)

Hos. 6: i. »Kommer, vi vilja till herren igen; ty han hafver sargat, han helår oss ock; han hafver slagit, han förbinder oss ock.»

14: 5. »Jag vill åter hela deras afträdelse; gerna vill jag hafva dem kära; ty min vrede hafver sig från dem vändt.»

Joh. Ev. 1: 29. »Se Guds lam, som borttager verldens synder.»

3: 17. »Icke hafver Gud sändt sin son i verlden, att han skall döma verlden; utan på det att verlden skall varda salig genom honom.»

3: 35. »Fadren älskar sonen och allt hafver han gifvit i hans hand.» (Jmfr 1 Joh. 4: 14 »verlden till frälsare».)

12: 32. »Och när jag varder upphöjd från jorden, skall jag draga alla till mig.» Se äfven Luk. 9: 56: »Ty menniskones son är icke kommen till att förderfva menniskornas själar utan till att frälsa dem.»

i Joh. 2: 2. »Och han är försoningen för våra synder; men icke allenast för våra, utan for hela verldens.»

Ap.-G. 3: 21. »Hvilken (nämligen Kristus) himmelen måste upptaga intill de tider af alltings àterställelse, om hvilka Gud talat hafver genom sina heliga profeters mun af ålder.»

Ef. 1: 10. »Till den hushållning i tidernas fullbordan, att allting sammanfatta i Kri-

sto, både det i himmelen och det på jorden är» . ..

Filipp. 2: 10—11. »Att i Jesu namn skola sig böja alla knän, deras som i himmelen, på jorden och under jorden äro, och alla tungor skola bekänna, att Jesus Kristus är herren, Gud fader till ära.»

Kol. 1: 19—20. »Ty behagligt hafver varit (för fadren), att all fullheten skulle bo i honom (Kristus) och att allt genom honom försona med sig, frid stiftande genom blodet på hans kors, genom honom, vare sig det på jorden eller det i himmelen är.» Se äfven Rom. 8: 19—21. »Ty skapelsens trängtan bidar efter Guds barns

uppenbarelse. Ty skapelsen är vanskligheten underkastad, icke med sin vilja, utan för hans skull, som henne underkastat hafver, på en förhoppning, att ock sjelfva skapelsen skulle varda frigjord ifrån förgänglighetens träldom till Guds barns härliga frihet.»

Rom. 5: 15. »Ty om genom den enes öfverträdelse de många äro döde vordne, mycket mer hafver Guds nåd och gåfva uti den ena menniskans, Jesu Kristi, nåd öfverflödat till de många; och 18: »Alltså, som nu genom ens236

öfverträdelse det kom öfver alla menniskor till fördömelse, så kommer det ock genom ens rättfärdighet öfver alla menniskor till lifvets rättfärdiggörelse»; och 20—21: »Men der synden öfverflödar, der öfverflödar nåden mycket mer, på det att, såsom synden hafver herskat i döden, så skulle ock nåden herska genom rättfärdighet till evinnerligt lif genom Jesus Kristus, vår herre».

Rom. 14: 9. »Ty Kristus är fördenskull både död och lefvande vorden, att han skall vara herre öfver både lefvande och döda.»

i Kor. 15: 22—28. »Ty såsom alla dö uti Adam, så skola ock alla i Kristus varda lefvande gjorda. Men hvar och en i sin ordning: Kristus såsom förstlingen, sedan de som Kristuä tillhöra, uti hans tillkommelse. Sedan änden, då han öfverantvardar riket Gudi och fadren, då han skall hafva tillintetgjort allt herradöme och all väldighet och magt. Ty han måste regera, till dess han hafver lagt alla sina fiender under sina fötter. Såsom yttersta fiende varder döden tillintetgjord. Ty allt hafver han lagt under hans fötter. Men när det heter, att allt är honom underlagdt, så är klart, att hanTILLÄGG.

undantagen är, som honom allt underlagt hafver. Men när allt är vordet honom underlagdt, då skall ock sonen sjelf vara underlagd honom, som honom allting underlagt hafver; på det att Gud skall varda allt i alla.»

2 Kor. 5: 19. »Ty Gud var i Kristus och försonade verlden med sig sjelf och tillräknade dem icke deras synder, och hafver stiftat bland oss försoningens ord.»

I Tim. 2: 4. »Som (Gud) vill, att alla menniskor skola frälsta varda och till sanningens kunskap komma.» Jmfr v. 6.

4: 10. »Ty fördenskull arbeta vi ock och varda försmädade, att vi hoppas på lefvande Gud, som är alla menniskors frälsare, synnerligen deras som tro.»

Tit. 2: 11. »Ty Guds nåd, saliggörande för alla menniskor, är vorden uppenbar.»

Hebr. 2: 8—9. »Allting har du lagt under hans fötter. Ty i det han allting hafver honom underlagt, hafver han intet undantagit, det honom icke underlagdt är: dock se vi icke ännu allt vara honom underlagdt. Men Jesus, som något litet hafver ringare varit än englarne, se vi för dödens lidandes skull krönt med ära och232

pris, på det han af Guds nåd skulle smaka döden för alla.»

Uppb.-B. 5: 13. »Och allt skapadt, som är i himmelen och på jorden och under jorden och i hafvet, och allt det uti dem, hörde jag säga: Herren som sitter på tronen och Lammet vare lof och ära och pris och kraft ifrån evighet till evighet.»

21: 4—5. »Och Gud skall aftorka alla tårar af deras ögon, och ingen död skall sedan vara, icke heller gråt, icke heller rop, icke heller någon värk varder mer; ty det första är förgånget. Och han, som satt på tronen sade: Si, jag gör allting nytt. Och han sade till mig: Skrif, ty dessa ord äro vissa och sanna.»

20: 14. »Och döden och dödsriket vordo kastade uti den brinnande sjön».

22: 3. »Och intet förbannadt skall vara mer.» Nya arbeten på. FAHLCRANTZ & C:os förlag:

VETENSKAP FÖR ALLA

Efter R, Browns engelska original. Svensk upplaga utarbetad af Professor P. T. Cleve, Professor Th. M. Fries, Professor Olof Hammarsten, Professor P. Hedenius, Professor H. Hildebrandsson, Professor Frithiof Holmgren, Professor C. G. Lundquist, Professor H. Schultz m. fl. under redaktion af

Professor Th. M. Fries och Professor P. T. Cleve.

Med mer än 800 illustrationer.

Fullständig i 3 delar. Pris för hvarje del: häft. 7: 5°> inb. 10 kr.

Ur pressens omdömen :

»Vi måste räkna »Vetenskap för alla» bland vår populärt naturvetenskapliga literaturs allra främsta alster, både hvad innehåll och form beträffar. I korthet sagdt, »Vetenskap för alla» bör blifva en skatt för boksamlingarna äfven i de anspråkslösaste hem och borde ej saknas i något sockenbibliotek.» Aftonbladet.

»Arbetet hör till klassen af sådana literära verk, som tillgodose den stora allmänhetens behof af insigt i naturvetenskapliga ämnen, och intager bland dessa verk tvifvelsutan det främsta rummet.»

Tidn. för Veners borgs Stad och Län.

»I kortare uppsatser lemnar detta arbete besked om snart sagdt allt möjligt, som rör de hvardagliga företeelserna inom naturen, företeelser som vi ofta af gammal vana gå tanklöst förbi utan att söka göra oss reda för deras sammanhang.» Hemvännen.

y>Metoden att på ett angenämt sätt vägleda oss in i denna underfulla och intressanta verld är särdeles lyckligt väld. — Arbetet utgör genom sitt innehåll, sina talrika och fina illustrationer och i öfrigt vackra typografiska utstyrsel en vinst f ör vår literatur: det billiga priset gör att det kan vinna inträde i de flesta bildade hem.»

Nya Dagl Allehanda.

»Arbetets populära form, allmänt intresserande ämnen och rika illustrationer göra det f ängslande f ör en och hvar. v,

Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning.

»Ju närmare vi blifvit bekanta med detta arbete, dess f örträffligare hafva vi fiinnit detsamma och den plan, hvarefter det blifvit utarbetadt.* Veckoblad för folkundervisningen, utg. af Albr. Segerstedt.

»Intet af de populära verk, vi redan besitta, har varit bättre egnadt att väcka intresse f ör naturens mångskiftande f öreteelser.»

Nya Vexiöbladet.Nya arbeten pà. FAHLCRANTZ & C:os förlag:

NORD-AMERIKA I VÅRA DAGAR

af E. v. Hesse-Wartegg.

Öfvers, och bearbetning af D:r C. R. Sundström och D:r M. B. Swederus, med originalbidrag af Ernst Beckman och J. H. Fredholm. Med 314 illustrationer. Pris: häft. 13: 50, inb. i praktband 17: 75.

Detta arbete är allmänt erkändt såsom det bästa, som på svenska språket utkommit om Nord-Amerika.

LIFVET.

Lifsföreteelserna hos menniskan och de högre djuren allmänfattligt framstälda af Paul Bert, Professor vid Sorbonne, medlem af franska deputerade kammaren, f. d. fransk undervisningsminister.

Öfversättning af Doktor Rob. Tigerstedt.

Med förord af Professor Christian Loven.

Med omkr. 400 illustrationer.

Utkommer fullständigt i vid pass 7 häften à i krona.

VÅR TIDS SJUKDOMAR

af D:r B. W. Richardson. Öfvers, af D:r O. G. Wetterstrand, distriktsläkare i Stockholm. Andra upplagan. Pris: häft. 3: 75, inb. 5 kr.

Första upplagan utkom i november 1880, och redan i januari 1881 lades andra upplagan under pressen.Nya arbeten på. FAHLCRANTZ & C:os förlag:

DAMERNAS BOK.

Handbok får fruntimmersarbeten. Med jjo illustrationer. Pris: haft. 3: 25, i praktband 4: 75.

• Denna handbok innehåller så mycket och är så åskådligt och klarl framstäld, att den troligen icke skall saknas i något hem, der man intresserar sig för dylik konstflit.»

Finsk Tidskrift.

Praktupplaga

af

THOMAS A KEMPIS'

FYRA BÖCKER OM

KRISTI EFTERFÖLJELSE.

Ny öfvers, af Evald Bergman, kongl, hofpredikant.

Med mer än 100 illustrationer af J. von Führich. Pris: häft. 9 kr., kartonnerad 9: 50, elegant inb. 12: 25.

»Kristi efterföljelse», näst den heliga skrift den kristna verldens förnämsta uppbyggelseskrift, har här utgifvits i en synnerligt vårdad upplaga, hvarom yttras i Stockholms Dagblad:

»Oaktadt boken i vårt land redan utkommit i en mängd upplagor, har man dock hittills saknat någon, som i yttre utstyrsel intagit ett mera framstående rum. Det är en sådan praktupplaga, som i och med ofvan betecknade boknyhet börjat utkomma. Denna upplaga, för hvilken öfversättning besörjes af hofpredikanten E. Bergman — och detta på ett utmärkt sätt, af de hittills utkomna häftena att döma — tryckes helt och hållet på gultonigt planschpapper i stort qvartformat och förses med illustrationer, öfverflyttade från en tysk praktupplaga af boken och utförda af J. von Führich med en konstnärlighet, hos hvilken den säkra teckningen är lika beundransvärd som den lysande fantasirikedomen och den fina poetiska uppfattningen.»Nya arbeten på. FAHLCRANTZ & C:os förlag:

D:r F. W. FARRARS arbeten på svenska:

Paulus, hans lif och verksamhet. Öfvers. 2 delar. Pris: häft. 8: 75, inb. 12 kr.

• Vi måste lyckönska författaren till ett arbete, som icke blott är hans literära mästerstycke, utan äfven utom all jemförelse det utmärktaste engelska arbete inom sitt område.t

Quarterly Revieiv.

Af originalet till detta arbete hafva sedan 1879 utkommit 17 upplagor.

Jesu lif. Öfversättning och bearbetning af Fr. Fehr. Med förord af Domprosten H. M. Melin.

1. Praktupplaga med 311 illustrationer m. ni. Pris:

häft. 13: 50, inb. 17 kr.

2. Godtköpsupplaga. Pris: häft. 5 kr., inb. 6 kr.

»Det är nog om vi säga, att den enkle och olärde församlingsmedlemmen skall finna fröjd och uppbyggelse i denna framställning af sin frälsares lif, att tvißaren skall läsa den med uppmärksamhet, icke minst derför att han och hans åsigter behandlas med kärleksfullt öfverseende, och att vetenskapsmannen skall gifva denna bok en aktad plats bland de arbeten, som sprida mesta ljus öfver de vigtiga ämnen, om hvilka den handlar.» Standard.

Af originalet till detta arbete hafva sedan 1874 utkommit mer än 30 upplagor.

Sökare efter Gud. Öfvers, af Evald Bergman, Kgl. Hofpredikant. Pris: häft. 3: 75, inb. 5 kr.

Historiens Vittnesbörd om Kristus. Öfvers, af Evald Bergman. Pris: häft. 2 kr., inb. 3 kr.

Predikningar för skolungdom. På svenska af Evald Bergman, Kgl. Hofpredikant, och Carl Ljungman, Kyrkoherde. Pris: häft. 2: 75, inb. 4 kr.

Porträtt af D:r F. W. Farrar. 1. Större porträtt i litografiskt tontryck (format 56/72 centimeter). Pris 2 kr. 2. Mindre porträtt i stålstick (format 21/29 centimeter). Pris o: 50.